O`zbekiston Respublikasi Xalq ta`limi vazirligi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tabiatshunoslik fakul`teti

Geografiya kafedrasi

Geografiya fanlari doktori, prof E.Umarov

«O’ZBEKISTONNING IQTISODIY VA IJTIMOIY GEOGRAFIYASI » FANI B O`YICHA O`QUV METODIK MAJMUA

(bakalavriat bosqichi talabalari uchun)

NUKUS - 2017

M U N D A R I J A

I-BO’LIM. Kirish. O’zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasini o’rganish………..……………..

1. O’zbekiston Respublikasining tashkil topishi, chegaralari, kattaligi…………………….

2. O’zbekiston Respublikasining iktisodiy geografik o’rni.

2-Mavzu «O’zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasining predmeti, mazmuni, vazifasi»…………

1.O’zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi fanini o’rganish ob`ekti……………………..…………

2.O’zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasining boshqa fanlar bilan aloqasi………………………………………………………………………………..………………

3.O’zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi fanining ilmiy tadqiqot uslublari…………………………………………………………………………………………………...

3-MAVZU «O’ZBEKISTONNING TABIIY SHAROITI VA TABIIY RESURSLARI VA ULARGA XO’JALIK JIHATDAN BAHO BERISH. ULARDAN FOYDALANISH MUAMMOLARI»…………………………………………………………………………….…………

1. Er ustini tuzilishi yoki relpef xususiyatlari…………………………….……………………….

2. O’zbekiston iqlim va suv resurslari………………………………………………………………..

3. Tuproq, o’simlik resurslari hamda hayvonot dunyosi……………………………………...………...

4. O’zbekistonning ma`dan resurslari va ulardan foydalanish………………………………………..……..

5. O’zbekistonda ekologik muammolar…………………………………………………..…………

4-Mavzu «O’zbekiston aholisi va mehnat resurslari»……………………………………………..……..

1. Aholining soni va dinamikasi…………………………………………………………..……...

2. Aholi sonining qayta tiklanishi……………………………………………………………..……...

3. Aholining jinsiy va yosh tarkibi…………………………………………………………..……...

4. Aholining milliy tarkibi…………………………………………………………………..……

5. Aholining ijtimoiy tarkibi va bilim malakasi darajasi………..……………………………….…..

6. Mehnat resurslari va ulardan foydalanish…………………………………………………………

5-Mavzu «O’zbekiston xalq xo’jaligiga umumiy ta`rif»………………………………………………….

1. O’zbekiston Respublikasining xalq xujaligi Rossiya bosib olganga qadar.

2.O’zbekiston Respublikasi xalq xujalgi Rossiya tarkibida.

3.O’zbekiston Respublikasi xalq xujaligiga urishga qadar va urishdan keyingi yillarda.

4. O’zbekiston xalq xujaligi mustaqilik yillarida.

6-Mavzu «O’zbekiston Respublikasi sanoati»………..……………………………………………..

7-Mavzu «Agrosanoat majmuasi»…………………………………………………………………………

1. Agrosanoat majmualari haqida tushuncha va uning mohiyati……………………………….…………

2. Qishloq xo’jaligi geografiyasi……………………………………………………….…………

3. Irrigatsiya…………………………………………………………………………..……………..

8-Mavzu «O’zbekiston transporti»……………………………………………………………...

1. Transportning O’zbekiston xalq xo’jaligidagi ahamiyati va umumiy ta`rifi………………………………

2. Temir yul transporti…………………………………………………………………….……………..

3. Avtomobil transporti………………………………………………………………..…………….

4. Havo, suv, quvur va elektr transportlari……………………………………………...……………

9-Mavzu «O’zbekiston hududiy ishlab chiqarish tarmoqlari rivojlanishining ob`ektiv asoslari»………………………………………………………………………………………………

1.O’sish surati va xozirgi holati……………………..………………………………………………

2.Uy-joy komunal xo’jaligi…………………………………………………..………………………

3.Savdo va umumiy ovqatlanish………………………………………………………………………..

II-BO’LIM. 10-Mavzu «O’zbekiston Respublikasining ma`muriy hududiy bo’linishi va iqtisodiy rayonlari»……………………………………………………………………………………………….

1. O’zbekiston Respublikasining oktyabr to’ntarishigacha bo’lgan davrdagi hududiy bo’linishi……………

2. O’zbekiston Respublikasining tashkil topishi………………………………………………………….

3. Respublikaning hozirgi ma`muriy bo'linishi……………………………………………….………

4. Respublikani iqtisodiy rayonlashtirish……………………………………………………..…
11-Mavzu «Toshkent iqtisodiy rayoni. Xo'jaligi. Sanoatning rivojlanish xolati va tarkibi»…………………………………………… ……………………………………………….
1. Toshkent iqtisodiy rayonini joylashgan o'rni, Respublikada tutgan o'rni, maydoni……………………..
2. Toshkent iqtisodiy rayonini tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari………………………………………..
3. Aholisi va mehnat resurslari……………………………………………………………………………
4. Xo'jalikning asosiy xususiyatlari………………………………………………………………………
5. Ichki rayonlar va yirik sanoat markazlari………………………...
12-Mavzu «Mirzacho'l iqtisodiy rayoni. Respublika xalq qo'jaligidagi tutgan o'rni, ishlab chiqarish ixtisoslashishining o'ziga xos tomonlari»…………………………………………………………………
1. Mirzacho'l iqtisodiy rayonining Respublikada tutgan o'rni, maydoni va chegaralari…………………………………………………………………………………………….
2. Mirzacho'l iqtisodiy rayonining tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari, ularga xo'jalik jihatdan baho……………………………………………………………………………………………….
3. Aholisi va mehnat resurslari……………………………………………………………………………
4. Xo'jaligi va ularning joylashishi……………………………………………………..……………
5. Ichki rayonlari…………………………………………………………………………………………
13-Mavzu «Farg`ona iqtisodiy rayoni. Iqtisodiy rayonning ma`muriy hududiy tarkibi»……………..
1. Aholisi va mehnat resurslari……………………………………………………………………………
2. Xo'jaligi va uning xususiyatlari…………………………………...…………………………………
3. Farg`ona iqtisodiy rayonining sanoati……………………………….………………………
4. Vodiyning ichki rayonlari…………………………………………………...……………………
14-Mavzu «Samarqand iqtisodiy rayoni. Rayonning ma`muriy tuzilishi»……………………………
1. Samarqand iqtisodiy rayonining geografik joylashgan urni, Respublikada tutgan urni, maydoni, axolisi va chegaralari……………………………………………………………………………………….
2. Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari…………………………………………….……………………
3. Aholisi va mehnat resurslari……………………………………..…………………………….
4.
Xo'jaligi…………………………………………………………………...………………………….
5. Ichki rayonlar va yirik shaharlari…………………………………………...…………………..
15-Maruza «Buxoro-Qizilqum iqtisodiy geografik rayoni. Ma`muriy hududiy tuzilishi va hududining kattaligi»……………………………………………………………………………………
1. Iqtisodiy geografik o'rni, Respublikada tutgan mavqei, maydoni, aholisi, chegaralari…………………………………………………………………………….……….
2. Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari……………………………………………………….………..
3. Aholisi va mehnat resurslari……………………………………...……………………….……………
4.
Xo'jaligi…………………………………………………………………………………………
5. Ichki rayonlari va yirik shaharlari…………………………………………………………………….
16-Maruza «Qashqadaryo iqtisodiy rayoni. Iqtisodiy rayonning hududiy tarkibi, chegaralari, iqtisodiy geografik o'rni»……………………………………………………………………………….
1. Iqtisodiy geografik o'rni, Respublikada tutgan mavqei, maydoni va chegaralari………………………………………………………………………………………………
2. Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari……………………………………………………………….
3. Aholisi va mehnat resurslari…………………………………………………………………………
4. Xo'jaligi………………………………………………………………………………………..
5. Ichki rayonlari va yirik shaharlari……………………………………………………………………
17-Mavzu «Surxondaryo iqtisodiy rayoni. Ma`muriy xududiy tuzilishi. Chegaralari va iqtisodiy geografik o'rnining alohida xususiyatlari»………………………………………………………………..
1. Iqtisodiy geografik o'rni, Respublikada tutgan mavqei, maydoni va chegaralari…………………………
2. Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari……………………………………………………………...
3. Aholisi va mehnat resurslari……………………………………………………………………………
4. Xo'jaligi………………………………………………………………………………………..
5. Ichki rayonlari va yirik shaharlari……………………………………………………………………

18-Mavzu «Quyi Amudaryo iqtisodiy rayoni. Ma`muriy xududiy tarkibi, iqtisodiy geografik o’rnia. Mintaqalararo mehnat taqsimotidagi muhim o’rni»……………………………………………………
1. Iqtisodiy geografik o’rni, Respublikada tutgan mavqei, maydoni chegaralari………………………….
2. Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari………………………………………………………………………
3. Aholisi va mehnat resurslari…………………………………………………………………………….
4. Xo’jaligi…………………………………………………………………………………………………
5. Ichki rayonlari va yirik shaharlari…………………………………………………………………………
19-Mavzu «O’zbekistonda tashqi iqtisodiy aloqalar. Mintaqalar ijtimoiy-iqtisodiy tarraqiyotida tashqi iqtisodiy aloqalarning ob`ektiv zarurligi»…………………………………………………………
1. O’zbekistonning jahon hamjamiyotida tutgan o’rni……………………………………………………
2. Tashqi iqtisodiy aloqalari…………………………………………………………………………….

1. «O’zbekiston respublikasining iqtisodiy-geografik o’rniga ta`rif».

Reja:

1. O’zbekiston Respublikasining tashkil topishi, chegaralari, kattaligi.
2. O’zbekiston Respublikasining iktisodiy geografik o’rni.

O’zbekiston Respublikasining tashkil topishi, chegaralari, kattaligi.

O’zbekiston Respublikasi Markaziy Osiyo davlatlarining O’rta qismini ishqol qiladi. Uning maydoni 448,7 ming km 2. Hududiy kattaligiga ko’ra u Markaziy Osiyo davlatlari orasida qozog`giston va Turkmaniston respublikalaridan keyin uchinchi O’rinda turadi. Xududi shimoli-g`arbdan janubi-sharqqa cho’zilgan bo’lib, uning chekka O’lkalari O’rtasidagi masofa g`arbdan sharqqa 1425 km, shimoldan janubga 930 km ni tashkil qiladi,chegaralarining umumiy uzunligi esa 6121 kmdan ortiq. O’zbekiston Respublikasi g`arbiy va sharqiy tomonlarda qirg`iziston, Tojikiston va Turkmaniston Respublikalari bilan, shuningdek, shimolda katta masofada qozog`iston Respublikasi bilan chegaradosh. Uni janubiy tomondan Amudaryo orqali Afg`oniston davlati O’rab turadi. Respublika chegaralari siyosiy va iktisodiy jixatdan ancha qulayliklarga ega. Respublika janubdan Afg`oniston bilan chegaradoshligi tufayli, ushbu davlat bilan va u orqali unga yaqin bO’lgan hind okeani havzasi mamlakatlari, birinchi navbatda Pokiston va Hindiston bilan har taraflama keng o’zaro aloqalarni rivojlantirish istiqbollari tobora kengaymoqda. O’zbekistonning ishlab chiqarish ixtisosi O’xshash bO’lgan Markaziy Osiyo respublikalari bilan tutashganligi ayniqsa muqim axamiyatga ega. Keng ishlab chiqarish kooperatsiyasini yO’lga qO’yish, xilma xil va boy tabiiy resurslardan (ayniqsa, respublikalar bilan tutashgan qO’shni xududlarida) birgalikda foydalanish orqali respublikalararo xududiy ishlab chiqarish majmualarini tashkil qilish va boshqalar bunday chegaradoshlikning ijobiy yakunlaridandir. O’zbekiston Respublikasi chegaralarining muxim xususiyatlaridan biri ularning aksariyat tekisliklar orqali O’tishidir. Hatto uning bilan ulkan tog`li O’lkalari - qirg`iziston va Tojikiston respublikalari O’rtasidagi chegaralar xam asosan qulay tog` oraliq vodiylari yoki u qadar baland bO’lmagan tog` tizmalari orqali O’tgan. Ularni bog`lab turadigan transport yO’llari shu sababli iktisodiy jihatdan qadimdan yaxshi O’zlashtirilgan xududlar orqali tashkil etilgan.

Umumiy bu holat, tabiiyki bu qO'shni respublikalar bilan xilma-xil iktisodiy aloqalarni tashkil qilishda yanada qo'shimcha qulayliklar tug`diradi.

Umuman iktisodiy-geografik o'ringa baho berishda O'zbekistonning xalqaro mexnat taqsimotida ishtirok etish taqlil qilish muqimdir. Respublikamiz iktisodiy-geografik o'rnining makro-geografik mavqeini belgilovchi bu holat aynan jahon ko'lamida, ya`ni qaror topayotgan Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligining markaziy rayonlari xamda turli qit`a va mintaqalarda joylashgan mamlakatlar bilan iktisodiy aloqalarni yo'lga qo'yish imkoniyatlari doirasida qarab chiqilmog`i kerak. O'zbekiston Respublikasining etuk darajada iktisodiy rivojlanish imkoniyatlarini beradigan ishlab chiqarish texnologiyalariga bo'lgan ehtiyoji dunyoning eng rivojlangan mamlakatlari bilan O'zaro teng manfaatli iktisodiy aloqalarni yo'lga qo'yish orqaligina qondirilishi mumkin. Ma`lumki, har qanday xududning, jumladan O'zbekistonning iktisodiy rivojlanishini tashkil qilishda yirik metallurgiya bazalarining, yoqilg`i-energetika, O'rmon resurslarining uzoq-yaqinligi, transport vositalari, ayniqsa qulay dengiz portlariga chiqish holatlari xam katta rol O'ynaydi. Bu jixatdan O'zbekistonning Hamdo'stlik davlatlari bilan bo'lgan ishlab chiqarish aloqalarini, albatta yangi asoslarda yanada kuchaytirish maqsadga muvofiqdir. Bu muammolar echimi ko'p jixatdan aloqa o'rnatilajak davlat yoki ijtimoiy markazlar o'rtasidagi masofaga, iktisodiy aloqalarni amalga oshirish imkoniyatlariga, qolaversa amaldagi davlatlararo siyosiy vaziyatga va boshqa bir qancha omillarga borib taqaladi.

Agar O'zbekiston hamdo'stlik davlatlariga muhim iktisodiy bazalardan va jahonning iktisodiy jixatdan rivojlangan mamlakatlardan ancha uzoqda joylashganligi, buning ustiga rivojlangan mamlakatlar bilan bog`lanish imkoniyatlarining cheklanganligi xisobga olinsa, respublikamiz iktisodiy geografik o'rnining makrogeografik mavqei birmuncha noqulay ekanligi ma`lum bo'ladi. O'zbekistonning eksport imkoniyatlari ancha keng. Respublika iktisodining yaqin kelajakdagi bosh vazifalaridan biri ana shu o'z ichki imkoniyatlaridan tO'la foydalanib, rivojlangan mamlakatlar bilan iktisodiy aloqalarni har taraflama kengaytirishdir. Tabiiyki, yaqin davrlar orasida O'zbekistonning asosiy eksport mausulotlari paxta, shuningdek meva, sabzavot, poliz, ulardan tayyorlangan konserva mausulotlari, xalq xunarmandchilik mollari bO'lib qoladi. Ayni vaqtda respublikamiz importining asosini ishlab chiqarishning yuqori unumdorligini ta`minlay oladigan zamonaviy texnologik vositalar egallashi lozim. O'zbekiston sanoati ishlab chiqarish fondini shu yO'l bilangina qisqa muddat ichida yuqori samaradorli texnikaviy jixozlar bilan ta`minlash va xalq xO'jaligining tarmoqlar tarkibini davr talabi asosida qayta tashkil qilish mumkin.

Bu muxim vazifalarni amalga oshirishda bundan keyin xam sobiq xukimat doirasida tarkib topgan transport vositalari, ayniqsa temir yO'l transportidan foydalanishga to'g`ri keladi. Bunga 1992 yil fevralida HamdO'stlik davlatlari boshliqlarining temir yO'l transportidan birgalikda

foydalanish tO'g`risidagi Minskdagi kelishuvi xam yordam beradi. Transport vositalaridan va muxim dengiz portlaridan foydalanishni yO'lga qO'yishda HamdO'stlik davlatlarining o'zaro manfaatdorlik asosida tuzayotgan iktisodiy bitimlari davlatlararo iktisodiy aloqalarni olib borishda keng imkoniyatlar yaratadi.

Xorijiy mamlakatlar bilan iktisodiy aloqalarni yo'lga qo'yishda O'zbekiston oldida yanada istiqbolliroq imkoniyatlar ochilmoqda. Seraxs (Turkmaniston)-Mashhad (Eron) temir yo'lining tugallanishi qadimiy Turkistonni eng qulay, qisqa masofada bir tomondan, O'rta va Yaqin Sharq, Markaziy va g`arbiy Evropa mamlakatlari, ikkinchi tomondan, Xitoy orqali Uzoq Sharq mamlakatlari bilan bog`lanishga imkon beradi.

Osiyo qit`asini kenglik bo'ylab g`arbdan sharqqa kesib O'tadigan bu ulkan Transosiyo magistralining ishga tushirilishidan shu temir yo'l bo'yida joylashgan barcha davlatlar manfaatdordir. Shu sababli bu temir yO'lning qisqa vaqt ichida ishga tushirilishi O'zbekiston Respublikasi makrogeografik o'rnining ancha yaxshilanishiga olib keladi.

Shunday qilib, respublikamizning iktisodiy-geografik O'rni O'zbekistonning O'z mustaqilligini qO'lga kiritishi natijasida respublikamiz ishlab chiqaruvchi kuchlarining yanada tez rivojlanishiga, xalqimizning mustakillik nashidalaridan tezroq, baxramand bO'lishiga olib keladi. Hozirning O'zidayoq O'zbekistonning Turkiya, Hindiston, Saudiya Arabistoni kabi mamlakatlar bilan amalga oshirilayotgan iktisodiy bitimlari, AqSh, Xitoy, Italiya, Turkiya, Avstriya, Shveytsariya, Janubiy Koreya, Olmoniya kabi davlatlarning ishlab chiqarish kompaniyalari va firmalari ishtirokida tashkil etilgan O'nlab qO'shma korxonalari qisqa vaqt orasida respublika ishlab chiqarish tarmoqlari ishida keskin ijobiy O'zgarishlar bO'lishini taminlaydi.

Tayanch iboralar:

1.O'zbekiston Respublikasining tashkil topishi. 2. Kattaligi. 3. Chegaralari. 4. Er usti tuzilishi. 5. Iqlimi. 6. Er usti er osti suvlari. 7. Tuprog`i usimligi hayvonot dunyosi.

2.Ma`danli resurslar. 9. Yoqilg`i energetik resurslari. 10. Resurslardan oqilona foydalanish.

Adabiyotlar:

I.A.Karimov. O'zbekiston XXI asr bO'sag`asida: xavfsizlikka taqdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari.Toshkent. "O'zbekiston", 1997.

Z. M.Akramov, P.G.Musaev. O'zbekistonning iktisodiy va ijtimoiy jug`rofiyasi.

T."Uqituvchi", 1997.

4.G.A.Asanov, M.Nabixonov, I.Safarov. O'zbekistonning iktisodiy va ijtimoiy jug`rofiyasi. T. "O'qituvchi" 1994.

2. MAVZU: O`zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasining predmeti, mazmuni, vazifasi (ma`ruza)

O`quv soati: **Talabalar soni:**	- 2 soat - talaba
O`quv mashg`ulotining shakli:	- ma`ruza
Mavzu rejasi:	1.O`zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi fanini o`rganish ob`ekti. 2.O`zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasining boshqa fanlar bilan aloqasi. 3.O`zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi fanining ilmiy tadqiqot uslublari.
Mashg`ulotning maqsadi:	O`zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi fanining predmeti haqida umumiy tushunchaga, O`zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasining boshqa fanlar bilan aloqasi, O`zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi fanining ilmiy tadqiqot uslublari haqida ma`lumotlarga ega bo`lishi kerak.
Pedagogik vazifalar: O`zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi fani, transport, axoli geografiyasi, sotsialogiya, demografiya, aholiga xizmat ko`rsatish sohalari geografiyasi oid yo`nalishlar bilan aloqa qiladi. Uni o`rganishda geografik taqqoslash, kartografiya, tarixiy, statistik, modellastirish va boshqa metodlardan foydalaniladi	**O`quv faoliyati natijalari:** O`qituvchining natijali faoliyat ko`rsatishiga yo`naltiruvchi darsning metodik qo`llanmasidan farqli, ta`lim texnologiyasi o`quvchilar faoliyatiga qaratilgan bo`lib, u o`quvchilarning shaxsiy hamda o`qituvchi bilan hamkorlikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda o`quv materiallarini mustaqil olib borishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib beradi.
Ta`lim metodlari:	Muammoli o`qitish, Evristik talim, Inson ijodiyotini proektlash, Aqliy hujim usuli,
Ta`lim vositalari:	- Ma`ruza matnlari, slaydlar, texnologik xaritalar, har hil rangdagi marker va kartochkalar, plakatlar, kartalar
Ta`lim shakllari:	- ma`ruza, mavzuga oid adabiyottlar, guruhlarga bo`lib, o`lar bilan birga ishlash
O`qitish shart-sharoiti:	- maxsus auditoriya
Monitoring va baholash:	*(Reyting tizimida baholash: joriy nazorato`, oraliq nazorat yakuniy baholash)* Yozma, og`zaki, test, savol – javoblar, anketalar

Ma`ruzaning texnologik xaritasi

Bosqichlari	***Mazmuni***	
	O`qituvchining	***Talabaning***
I. Kirish bosqichi (5 daqiqa)	*I.1. Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini e`lon qiladi..* *I.2. O`quv mashg`ulotining shakli, o`tkazilish tartibini tushintiradi va baholash mezonlarini e`lon qiladii (1-ilova).* *I.3. Mavzu bo`yicha ma`ruza matnlarini tarqatadi (*	*Tinglaydilar* *Mavzu nomini va rejasini yozib*

	har biriga). *I.4. Mavzuning rejasi va asosiy tushinchalarini eshittiradi va qisqacha izoh beradi..*	*oladi.*
II. Asosiy bosqich (70 daqiqa)	*II.1. Aqliy hujum metodi orqali talabalarni faollantiradi. Berilgan savolga o`ylab javob berishni taklif qiladii (javoblarr 1-2 so`zdan bo`lishi kerakligini eslatadii)* *-Geografiya ta`limining zamonaviy metod turlarini yozing.* *Bir talaba javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi va javoblar tahlil qilinadi (15 daqiqa)* *II.2. Talabalarni to`rtda kichik guruhlarga bo`ladi. Mashg`ulotning o`tkazilish tartibini Yana eslatadi. O`quv mashg`uloti «o`zi o`rganib, o`zgaga o`rgatish», e`ni hamkorlikda o`rganish printsipi asosida o`tkazilishini aytadi (zigzag, 2-ilova).* *II.3. Guruhlarga ekspert varaqlarini, shu bilan birga har bir talabaga geometrik shakl tarqatiladi va faoliyatlarini tashkil qiladi (geometrik shakllarni vaqtincha bir joyga quyishlarini, vaqti kelganda undan foydalanishlarini aytadi) (3-ilova). Guruhlarda ishni tashkil qiladi (matnni o`rganib, muhoqama qilishga 15 daqiqa beradi).* *II.4. Doira shaklinin olgan talabalar 1-stol, uchburchak shaklini olganlar 2-stol, to`rtburchak shaklini olganlar 3-stol atrofiga o`tirishlarini aytadi. Har xil guruhlardan to`plangan talabalar o`z savollarini boshqa talabalarga yoritishini tushintiradii. O`zaro o`rgatish jarayoni boshlanadi (15 daqiqa). Talabalar faoliyatini kuzatadi,ularni yo`naltiradi, maslahatlar beradi..* *II.5. Talabalarni o`zlarining dastlabki joylariga, stol atrofiga kelib o`tirishlarini aytadi.* *II.6. Taqdimot boshlanishini e`lon qiladi. Har bir guruhdan 3 tadan talaba chiqib, faoliyat natijalarini taqdim qilishlarini aytadi. Taqdimot uchun har bir guruhga 8 daqiqadan vaqt ajratadi. Yo`naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi. Javoblarni aniqlashtiradi, to`ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi.* *II.7. Har bir guruh taqdimoti oxirida ekspert savollari bo`yicha xulosalar qiladi..*	*Savolni muhokama qilib ularga javob beradi.* *Guruhlar ijodiyotini tashkillashtiradi. Ma`ruzalarni o`qib, savollarga javob topadi.* *Ma`lumotni muhokama qilib, fikr almashib sistemalashtiradi. Format qog`oziga sxema tarizida tushiriladi, talabalar belgilangan qatoriga o`tirib, bir-biriga javoblarini tushintirib beradi.*  *Dastlabki o`rinlariga kelib o`tiradi.*  *tayor ma`lumotlarni taqdim qilish uchun chizmalar ishlab chiqiladi. Guruh sardorlari o`qituvchiga tayor ma`lumotlarni taqdim qiladi.* *Boshqa guruh a`zolarining bergan savollariga javob beradi. Bir-birini baholashadi.*
III. Yakuniy bosqich (5 daqiqa)	*III.1. Mavzu bo`yicha tegishli xulosa chiqaradi.* *III.2. Guruhlarga o`z-aro baholarinin aytadi.. O`quv mashg`ulotlarining natijalarini muhokama qiladi.* *III.3. Mustaqil ishlariga vazifa beradi:* *1. Mavzuning keyingi rejasi savollariga tayorlanib kelish;* *2.Nazorat savollariga og`zaki javob berish (4-ilova).*	*Eshitadi.* *Vazifani yozib oladi.*

2. O’ZBEKISTON IKTISODIY VA IJTIMOIY GEOGRAFIYASI FANINING OB`EKTI, PREDMETI, METODLARI VA VAZIFALARI

REJA:

1. O’zbekiston iktisodiy va ijtimoiy geografiyasi fanini urganish ob`ekti.
2. O’zbekiston iktisodiy va ijtimoiy geografiyasining boshka fanlar bilan alokasi.
3. O’zbekiston iktisodiy va ijtimoiy geografiyasi fanining ilmiy tadkikot uslublari.

O’zbekiston O’zbekiston iktisodiy va ijtimoiy geografiyasisi fani iktisodiy va ijtimoiy fan bulib, gerafiya fanlar sistemasiga kiradi. Bu fan iktisodiy va ijtimoiy jarayonlarning xududiy va geografik jixatdan urganadi.

Bu fan bir tomondan iktisodiy va ijtimoiy rivojlanish, ikkinchi tomondan esa tarbiya konunlariga tayangan xolda tabiat-axoli-xujalik sistemasidagi xududiy uzaro ta`sir munosabatlarni tadkik etadi. Uning asosiy urganadigan, tekshiradigan ob`ekti ishlab chikarish kuchlarining turli xil xududdagi sistemasidan yoki xar xil masshtabdagi xududiy ishlab chikarish komplekslari, uning shakllanish jarayonlarini yuritilishini boshkarish va joylashtirish konuniyatlarini urganish uz ichiga oladi. Yoki boshkacha kilib aytganda bu fan xar xil sistemadagi yoki xar xil masshtabdagi ishlab chikarish majmualarini tashkil kilish va joylashtirish konuniyatlarini urganadi. Yana bu fan xududiy sistemalar yoki ob`ektlar yoki ob`ektlarni urganayotganda atrof geografiya muxitini konkret jarayonlarni xam xisobga olgan xolda ish olib boradi.

Jaxonda sodir bulayotgan iktisodiy ijtimoiy va siyosiy uzgarishlar, bozor iktisodiyoti sharoitida ishlab chikarishni xususiy tashkil etishda fanning bevosita ishtiroki ortib bormokda. Xalk xujaligining xududiy tashkil etishni takomillashtirish, geografiya mexnat taksimoti asosida yangi iktisodiy rayonlar, xududiy ishlab chikarish majmualari, shaxar va transport tizimi, moddiy va ma`naviy infrastruktura tarmoklarini shakllanishi va rivojlanishida uziga xos konuniyatlar mavjuddir. Ularni mukammal urganish ushbu fanning asosiy maksad va vazifalarini belgilab berishda muxim axamiyat kasb etadi.

O’zbekiston iktisodiy va ijtimoiy geografiyasida ayrim tarmoklar yoki rayonlarni urganishdan tarmoklararo va xududiy ishlab chikarish majmualarini turli yirik mikyosidagi davlat, davlatlar urtasidagi iktisodiy rayonlar azonalarni xar tomonlama chukur taxlil kilishga e`tibor ortmokda. Shuning uchun bu fanning urganish xozirgi vaktda axamiyatlidir.

1. O’zbekiston iktisodiy va ijtimoiy geografiyasi fanining boshka fanlar bilan alokasi.

Bu fan asosan tabiiy geografiya, iktisodiy nazariya xamda xususiy tarmoklar iktisodiyotini statistika, demografiya, tarix, kartografiya va boshka fanlar bilan yakindan alokadordir.

Bu fan birinchi galda tabiiy geografiya fani bilan yakindan alokadadir. Chunki: iktisodiy geografiya u yoki bu regionni iktisodiy va ijtimoiy jixatdan urganayotganda, usha joyning tabiiy sharoiti, tabiiy resurslarining xududiy xususiyatlarini xar tomonlama bilmasdan turib, usha joyga iktisodiy jixatdan baxo bermasdan turib, ishlab chikarish kuchlarini ilmiy jixatdan tashkil kilish va joylashtirish mumkin emas. Ya`ni tabiat jamiyat tarakkiyotida eng muxim moddiy sharoitlardan biridir.

Iktisodiy geografiya fani iktisod fani bilan xam yakindan alokadordir. Chunki, u yoki bu mamlakatni iktisodiy va ijtimoiy jarayonlarini iktisodiy geografik jixatdan urganayotganda iktisodiy nazariyaga va bozor iktisodiy sharoitiga oid kishilar va ayrim iktisodiy muloxazalardan bu fan foydalanadi.

Bu fan statistik fanlar bilan xam alokadordir, chunki mamlakatlarni xujalik tarmoklarini yoki axoli mexnat resurslarini urganayotganda va boshka soxalarda, statistik ma`lumotlardan iktisodiy geografiya fani keng foydalanadi.

O’zbekiston iktisodiy va ijtimoiy geografiyasi fani kartografiya fani bilan xam yakindan alokadordir, chunki u yoki bu davlatlarni iktisodiy geografik jixatdan urganayotganda kartografiyadan keng foydalaniladi. Bu fanda karta -sxema kartogramma, diogramma usullarisiz xech mumkin emsadir.

Bundan tashkari O’zbekiston iktisodiy va ijtimoiy geografiyasi fani “Demografiya” fani bilan xam yakindan alokadordir. Chunki, axoli va mexnat resursi jamiyatda eng asosiy kuch xisoblanadi. O’zbekiston iktisodiy va ijtimoiy geografiyasida axoli bulimi asosiy kism xisoblanadi.

3. O’zbekiston iktisodiy va ijtimoiy geografiyasining ilmiy-amaliy tadkikot uslublari va ulardan maksad doirasida foydalanish xususiyatlari.

Xar bir fan uzining ilmiy tadkikot uslublariga egadir. O’zbekiston iktisodiy va ijtimoiy geografiyasi fanining ilmiy tadkikot uslublari va ulardan maksad doirasida foydalanish xususiyatlariga kelsak ular kuyidagilardan iboratdir: takkoslash, kartografiya, ststistik, matematik modellashtirish, tarixiy tizimi-tarkib, esktro politsiya, energiya ishlab chikarish tsikllar uslublari va boshkalardir.

O’zbekiston iktisodiy va ijtimoiy geografiyasi fani, jumladan, O’zbekiston O’zbekiston iktisodiy va ijtimoiy geografiyasi urtasida ayniksa bozor iktisodiyotiga utishda respublikaning mustakilligini mustaxkamlashda xamda kelajakda Uzbekistonni rivojlangan davlatlar katoriga

chikishi uchun respublikadagi mavjud iktisodiy va tabiiy, mexnat resurslaridan okilona tadbik kilish va undan foydalanishga juda katta e`tibor berishni takozo etadi.

Bu jarayonlarni urganishda, taxlil kilishda va uz maslaxatlarini berishda O’zbekiston iktisodiy va ijtimoiy geografiyasi fanini roli benixoya kattadir.

TAYaNCh IBORALAR

Tabiat axoli-xujalik sistemasi, iktisodiy baxo, tadkikot usuli bilan demografiya, kartografiya, strategik, takkoslash.

NAZORAT SAVOLLARI

1. O’zbekiston iktisodiy va ijtimoiy geografiyasi fanini urganish ob`ekti nima?
2. Iktisodiy geografiyaning predmeti nima?
3. Iktisodiy geografiyaning metodlari kanday?
4. O’zbekiston iktisodiy va ijtimoiy geografiyasi vazifalari nimalardan iborat?
5. Iktisodiy geografiyaning boshka fanlar bilan alokasi kanday?
6. Iktisodiy geografiyaning ilmiy tadkikot uslublari nima va ulardan kanday maksadda foydalaniladi?
7. Iktisodiy geografiyani respublika mustakilligini mustaxkamlashda kanday axamiyati bor?
8. O’zbekiston sharoitida mexnat mexnat resurslaridan okilona foydalanilyapti?
9. Tabiat - axoli xujalik sistemalari nimani anglatadi?
10. Bugungi kunda O’zbekiston iktisodiy va ijtimoiy geografiyasi fanini roli kanday?

ADABIYoTLAR

1. Asanov G., Nabixonov M., Safarov I. Uzbekistonning iktisodiy va ijtimoiy jugrofiyasi. T., 1995.
2. O’zbekiston Respublikasi. T.,1991.
3. Stran mira (spravoch.). M., 1990.
4. Jaxon iktisodiyoti. S.Gulomov taxriri ostida. T., 1994.
5. Asanov G. Jaxon geografiyasi. T., 1975.
6. Mironenko I.S. Vvedenie geografiya miroxozyaystvo. M., 1996.

3. MAVZU: O`ZBEKISTONNING TABIIY SHAROITI VA TABIIY RESURSLARI VA ULARGA XO`JALIK JIHATDAN BAHO BERISH. ULARDAN FOYDALANISH MUAMMOLARI
(ma`ruza)

O`quv soati: **Talabalar soni:**	- 2 soat - talaba
O`quv mashg`ulotining shakli:	- ma`ruza
Mavzu rejasi:	1.Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslar jamiyat taraqqiyotida eng muhim moddiy sharoitlardan biri ekanligi 2.er ustini tuzilishi yoki relpef xususiyatlari 3.O`zbekiston iqlim va suv resurslari 4.Tuproq, o`simlik resurslari hamda hayvonot dunyosi 5.O`zbekistonning ma`dan resurslari va ulardan foydalanish 6. O`zbekistonda ekologik muammolar
Mashg`ulotning maqsadi:	Talabalarga O`zbekistonning tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari haqida ma`lumotlar berib o`tish va uni xo`jalikda foydalanish hamda jamiyat taraqqiyotida eng muhim moddiy sharoitlardan biri ekanligini tushintirib o`tish
Pedagogik vazifalar: Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslar xalq xo`jaligining rivojlanishida asosiy omil ekanligini takidlab o`tish va hozirda O`zbekistondagi ekologik muammolar hakida to`xtab o`tish	**O`quv faoliyati natijalari:** O`qituvchining natijali faoliyat ko`rsatishiga yo`naltiruvchi darsning metodik qo`llanmasidan farqli, ta`lim texnologiyasi o`quvchilar faoliyatiga qaratilgan bo`lib, u o`quvchilarning shaxsiy hamda o`qituvchi bilan hamkorlikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda o`quv materiallarini mustaqil olib borishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib beradi.
Ta`lim metodlari:	Muammoli o`qitish, Evristik ta`lim, Inson ijodiyotini proektlash, Aqliy hujim usuli,
Ta`lim vositalari:	- Ma`ruza matnlari, slaydlar, texnologik xaritalar, har hil rangdagi marker va kartochkalar, plakatlar, kartalar
Ta`lim shakllari:	- ma`ruza, mavzuga oid adabiyottlar, guruhlarga bo`lib, o`lar bilan birga ishlash
O`qitish shart-sharoiti:	- maxsus auditoriya
Monitoring va baholash:	*(Reyting tizimida baholash: joriy nazorato`, oraliq nazorat yakuniy baholash)* Yozma, og`zaki, test, savol – javoblar, anketalar

Ma`ruzaning texnologik xaritasi

Bosqichlari	*Mazmuni*	
	O`qituvchining	*Talabaning*
I. Kirish bosqichi (5 daqiqa)	*I.1. Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini e`lon qiladi..* *I.2. O`quv mashg`ulotining shakli, o`tkazilish tartibini tushintiradi va baholash mezonlarini e`lon qiladii (1-ilova).* *I.3. Mavzu bo`yicha ma`ruza matnlarini tarqatadi (har biriga).* *I.4. Mavzuning rejasi va asosiy tushinchalarini eshittiradi va qisqacha izoh beradi..*	*Tinglaydilar* *Mavzu nomini va rejasini yozib oladi.*

II. Asosiy bosqich (70 daqiqa)	*II.1. Aqliy hujum metodi orqali talabalarni faollantiradi. Berilgan savolga o`ylab javob berishni taklif qiladii (javoblarr 1-2 so`zdan bo`lishi kerakligini eslatadii)* *-Geografiya ta`limining zamonaviy metod turlarini yozing.* *Bir talaba javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi va javoblar tahlil qilinadi (15 daqiqa)* *II.2. Talabalarni to`rtda kichik guruhlarga bo`ladi. Mashg`ulotning o`tkazilish tartibini Yana eslatadi. O`quv mashg`uloti «o`zi o`rganib, o`zgaga o`rgatish», e`ni hamkorlikda o`rganish printsipi asosida o`tkazilishini aytadi (zigzag, 2-ilova).* *II.3. Guruhlarga ekspert varaqlarini, shu bilan birga har bir talabaga geometrik shakl tarqatiladi va faoliyatlarini tashkil qiladi (geometrik shakllarni vaqtincha bir joyga quyishlarini, vaqti kelganda undan foydalanishlarini aytadi) (3-ilova). Guruhlarda ishni tashkil qiladi (matnni o`rganib, muhoqama qilishga 15 daqiqa beradi).* *II.4. Doira shaklinin olgan talabalar 1-stol, uchburchak shaklini olganlar 2-stol, to`rtburchak shaklini olganlar 3-stol atrofiga o`tirishlarini aytadi. Har xil guruhlardan to`plangan talabalar o`z savollarini boshqa talabalarga yoritishini tushintiradii. O`zaro o`rgatish jarayoni boshlanadi (15 daqiqa). Talabalar faoliyatini kuzatadi,ularni yo`naltiradi, maslahatlar beradi..* *II.5. Talabalarni o`zlarining dastlabki joylariga, stol atrofiga kelib o`tirishlarini aytadi.* *II.6. Taqdimot boshlanishini e`lon qiladi. Har bir guruhdan 3 tadan talaba chiqib, faoliyat natijalarini taqdim qilishlarini aytadi. Taqdimot uchun har bir guruhga 8 daqiqadan vaqt ajratadi. Yo`naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi. Javoblarni aniqlashtiradi, to`ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi.* *II.7. Har bir guruh taqdimoti oxirida ekspert savollari bo`yicha xulosalar qiladi..*	*Savolni muhokama qilib ularga javob beradi.* *Guruhlar ijodiyotini tashkillashtiradi. Ma`ruzalarni o`qib, savollarga javob topadi.* *Ma`lumotni muhokama qilib, fikr almashib sistemalashtiradi. Format qog`oziga sxema tarizida tushiriladi, talabalar belgilangan qatoriga o`tirib, bir-biriga javoblarini tushintirib beradi.*  *Dastlabki o`rinlariga kelib o`tiradi.*  *tayor ma`lumotlarni taqdim qilish uchun chizmalar ishlab chiqiladi. Guruh sardorlari o`qituvchiga tayor ma`lumotlarni taqdim qiladi.* *Boshqa guruh a`zolarining bergan savollariga javob beradi. Bir-birini baholashadi.*
III. Yakuniy bosqich (5 daqiqa)	*III.1. Mavzu bo`yicha tegishli xulosa chiqaradi.* *III.2. Guruhlarga o`z-aro baholarinin aytadi.. O`quv mashg`ulotlarining natijalarini muhokama qiladi.* *III.3. Mustaqil ishlariga vazifa beradi:* *1. Mavzuning keyingi rejasi savollariga tayorlanib kelish;* *2.Nazorat savollariga og`zaki javob berish (4-ilova).*	*Eshitadi.* *Vazifani yozib oladi.*

3. UZBEKISTONNING TABIIY SHAROITI VA TABIIY RESURSLARI VA ULARGA XUJALIK JIXATDAN BAXO BERISH.

REJA:

1. Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslar jamiyat tarakkiyotida eng muxim moddiy sharoitlardan biri ekanligi.
2. Er ustini tuzilishi yoki relpef xususiyatlari.
3. O’zbekiston iklim va suv resurslari.
4. Tuprok, usimlik resurslari xamday xayvonot dunyosi.
5. Uzbekistonning ma`dan resurslari va ulardan foydalanish.
6. Uzbekistonda ekologik muammolar.

1. Tabiiy sharoit va tabiiy resurslar jamiyat tarakkiyotida eng muxim moddiy sharoitlardan biri bulib, Uzbekistonda ishlab chikarish kuchlarining rivojlantirish va joylashtirishda muxim omil xisoblanadi.

Kachonki O’zbekiston xakikiy mustaikllikka ega bulgandan keyintabiiy resurslarni izlash, urganish va ulardan okilona foydalanish Respublika xujaligini xar tomonlama rivojlantirish uchun katta va keng istikbollar ochib berdi.

Xozirgi fan-texnika tarakkiyoti jarayoni davrida tabiatga ta`sir ortib bormkda. Bunday jarayonda Uzbekistonda tabiiy resurslardan okilona foydalanish, ulardan tejab-tergab foydalanish va kelajak-avlodlar manfaatlarini xam kuzlab ish yuritishni takozo etadi. Tekshirishlar va xayot shuni kursatadiki, O’zbekiston tabiati kishilarning yashashi,Respublikada ishlab chikarish kuchlarini rivojlantirish xamda kelajak istikboli uchnu juda kulaydir.

O’zbekiston Urta Osiyoning markaziy kismida joylashgani va uning bir kismi bulganligidan Urta Osiyoda uchraydigan xamma tabiiy komponentlar Uzbekistonda uchraydi. Shu bilan birga ularni xususiyatlari, xajmi buyicha xar xildir. Buni biz Respublikaning tabiiy resurslarini urganayotganimizda kurishimiz mumkin.

2. Er ustini tuzilishi yoki relpef xususiyatlari.

Ular xar xil geologik davrda va murakkab tektonik xarakterlar va tashki kuchlar ta`sirida xozirgi relpef sharoiti vujudga kelgan. Respublika er maydonini 75 %ni tekisliklar tashkil etadi. Ular Respublikaning markazi, shimoliy garbi buyi, voxalar va vodiy erlaridir. Respublika xududida tekislikning katta maydonini egallashi O’zbekiston dexkonchiligiga keng mikyosida foydalanishga va teksliklarda togli erlarga karaganda transport va boshka texnika vositalaridan foy ancha kulay.

O’zbekiston er resurslari bu muxim ishlab chikarish vositasi xisoblanadi. O’zbekiston er fondida 40 mln gektardan ortik maydonni eallaydi. Undan 8-9 % maydoni yoki 4 mln dan ortik er dexkonchilikda foydalaniladi, er maydoni 48-52 % yaylov sifatida foydalaniladi.

3. O’zbekiston iklimi kontinental, kuyi mu`tadil va subtropik iklim mintakasiga kirib, respublika boy agroiklim resursga ega kunlar yoki vegetatsiya davri kuyi Amudaryoda 190-200 kun, Fargona ovdiysida 210-225 kun, Toshkentda 200-210 kun, Uzbekistonning janubida 230-270 kundir. Mana shu sovuksiz kunlar xarorat umumiy yigindisi 4500-5500 S xaroratni tashkil kiladi. mana shunday iklim sharoitida issik sevar,uzok vegetatsiya davrini xoxlovchi subtropik usimliklar usishga ekinlar etkazib berish imokniyatiga egadir. Yana eng muximi, 1 erdan 1 yilda 2-5 marta xosil olish imkoniyatiga egadir.

O’zbekiston suv resurslariga xam boydir. O’zbekiston xududidagi Urta Osiyoda eng katta daryolar Amudaryo, Sirdaryo va ularning kupchilik irmogi utadi, ular Respublikaning asosiy suv manbasi xisoblanadi. Xozirgi Uzbekistondagi suv resurslari 5-5,5 mln gektarni sugorish imokniyatiga egadir. Suvdan okilona foydalanishni takozo etadi. O’zbekiston xududida er osti suv manbalari xam majuddir, ularning urtacha xajmi 6-7 km.kubga tengdir. Ulardan keng foydalanishni takozo etadi. Bunday iklim sharoitida suvdan okilona va ilmiy asosda foydalanish zarur. Tekshirishlar shuni kursatadiki, Uzbekistonda 1-1,5 mln gektar erlarni uzlashtirish uchun suv kerakdir.

4. Sugoriladigan erlarniasosiy kismi chul mintakasiga tugri keladi. Uzbekistonning och tipik buz tuproklari dengiz yuzidan 500 m balandlikda uchraydi, ular kuprok shurlaydi, yilda shurini yuvish talab etiladi. Bu joylar asosan Mirzachul, Karshi, Jizzax, Sherobod, Garbiy Fargona va boshka erlardir. Tekisliklarda nam yakin erlarda utlok botko tuproklar uchraydi. Adirlarda buz tuprok, chul, kumok kungir tuproklar tarkalgan. Kizilkum va boshka chullarda kum va kumok tuproklar kupdir. Toglarda jigarrang, kungir, utloki dasht tuproklardir. Xar bir erning xususiyatiga karab tuprok meliorativ xolatini yaxshilab borish va tuprokni baxolash - er kadastri ishlarini tezlashtirishni takozo etadi.

Usimlik resurslari xar bir usimlik mintakasida xar xil tarkalgandir. Kumlok erlardan yaylov sifatida foydalaniladi. Ulardan 3-5 ts dan kuk massa olish mumkin. Adir yaylovlarida esa kuprok 8-10 ts kuk olish mumkin. Toglarda xashak zaxirasi ortikir, gektaridan 15-19 ts olish mumkin. Bu erda yozda echki, yirik shoxli mollar bokiladi. Usimlik turlari 90 % chorva mollar uchun ozikadir. Usimlik resurslari yaylovdan tashkari yovvoyi mevalardan tog olchasi, bodom, pista, olma va boshkalar togli va tog oldi erlarida kup tarkalgan. Toglarda shifobaxsh usimliklar xam kup.

Xayvonot dunyosi. Uzbekistonda xayvonlardan sut emizuvchilarni 97 turi uchraydi. Ulardan jayron, saygok, burama shoxli tog echkisi, Buxoro bugusi va boshkalar "Kizil kitob"ga kiritilgan.

Xayvonlarning ba`zilari ovlanadi, shulardan terisi uchun tulki, chiyaburi, bursik va boshkalar ovlanadi. 1950 yildan boshlab ondatralar tayyorlanmokda. Ularni daryo buylarida suvli joylarda kupaytirilmokda. Uzbekistonda 60 xilga yakin kush ovlanadi.

Uzbekistonda 3000 dan ortik zaxarli ilonlar farmatsevtika maksadlarida ishlatiladi. Shulardan kulvor ilon, kuk ilon, charxilon, korailon, va kuzoynakli ilonlarni chul va tog etaklaridan ovlanadi, xattoki, Toshkent va Jizzaxdagi maxsus ilon xonalarda zaxarli ilonlarni kupaytiriladi. Ularni zaxarlari juda kimmat turadi.

5. O’zbekiston xududi geologik jixatdan ancha murakkab bulib, u davrda xar xil geologik davrlarda xos xar xil kazilma boyliklar mavjud bulib, mamlakatning xalk xujaligini rivojlantirishga va kelajakda ulkan mamlakatga aylanishiga bu boyliklar katta imkoniyatlar yaratadi.

O’zbekiston juda katta mineral boyliklarga ega oltin, mis, molibden, volpfram,kurgoshin va rux, tabiiy gaz kimmatbaxo toshlar jixatidan jaxonda birinchi urinlarda turadi. Bundan tashkari fosforit, tuz, oltingugurt, alyuminiy xom ashyosi pardozlash va kurilish materiallarining katta zaxirasi mavjud.

O’zbekiston yokilgi balansida aktiv regionlardan xisoblanadi. Gaz va neft boyliklari kup erda uchraydi. Shimoliy Sux, Janubiy Olamushuk, Polvontosh, Chimyon, Shursuv, Mingbulok konlari bor. Ularda neft va gaz kazib olinadi. Bu konlar kupchiligi antiklinal tuzilishga ega bulib, yura-neogen va paleogen yotkiziklarda joylashgandir. Neft yana Surxon vodiysida Amudaryo, Xovdog, Kashtor va boshka erlardan olinadi. Bu konlarning nefti ogir, tarkibida oltingurut kupdir.

Buxoro va Kashkadaryo regionlarida gaz konlari kup. Shurtan, Zevarda,Muborak, Uchkir, Jarkok gaz konlari keyingi vaktda katta istikbolga ega bulgan Kukdumalok kazi ishga tushirildi. Kidirib topailgan tabiiy gaz Respublikaning 35 yil, neft esa 30 yil extiyojini koplaydi. Chunki u 2 trln metr kub gaz zaxirasiga egadir.

O’zbekiston tabiiy gaz buyicha MDX va Rrossiya va Turkmanistondan keyin 3-urinda turadi.

Kumir. O’zbekiston katta kumir zairalariga ega bulib, Markaziy Osiyoda 2-urinda turadi. Bu konlar Toshkent viloyatida Angren, Surxondaryoda, Shargun va Boysun konlari-dir. Shular ichida Angren koni axamiyati katta bulib, uni ochik usulda kazish imkoniyatiga ega xamda bu kon Toshkent industrial regioniga yakin bulishi va nixoyat kumir katlamlar orasida xujalik axamiyatiga ega bulgan gil, kaolin,kum, bentanit, slanets va boshka turli jinslar uchraydi. Shuning uchun Angren kumir konining axamiyati katta.

Rudali resurslar. O’zbekiston xilma xil rudali boyliklarga ega temir koni Sulton Uvays toglarida uchraydi, temir tarkibida nikel, kobalt, brom, platina va boshka ma`danlar uchraydi. Temir yana Nurota, Chotkol toglarida xam uchraydi. Ulardan xozir kazib olinmayapti.

Uzbekistonda marganetsning bir nechta konlari bor. Ular Zarafshon, Korjontov va Morguzar toglarida topilgan.

O’zbekiston rangdor metallarga boy. Mis zaxirasi buyicha Kozogiston va Rossiyadan keyin uchinchi urinda turadi. Mis konlari Olmalikda kazib olinadi. Polimetall konlari Surxondaryo viloyatida, Nurota, Kurama tizmalarida uchraydi. Uzbekistonda kiyin eriydigan metallardan mobilden rudasi kup, lar Nurota,Zirabulok, Koratepa toglarida joylashgan. Yana volfram konlari Garbiy Tyanshanda, Sargardon va boshka joylarda uchraydi. Xozir asosan ingichka va Kytosh konlaridan molibden olinmokda.

TAYaNCh IBORALAR

1924 yil, 1991 yil 31 avgust, 448.9, Toshkent-Andijon-Osh-Kashgar, mu`tadil va subtropik iklim, 75% teislik, Kuyi Amudaryo, Fargona Xavdok-Uchkizil, Korjontov-Morguzar, Zirabulok, Kuytosh.

NAZORAT SAVOLLARI

1. Mustakillikka kadar Respublikamiz xududida kanday davlatlar bulgan?
2. Respublikamizni geografik koordinatalirini bilasizmi?
3. O’zbekiston relpefinixarakterli xususiyatlarini ayting?
4. Respublikamizda neft boyliklari kaerlarda tarkalgan?
5. Rudali foydali kazilmalar kaerlarda tarkalgan?
6. Geografik urinishning uziga xos kulaylik va nokulayligi.
7. Gaz konlari xakida ma`lumot bering.
8. Uzbekistonning kaysi viloyatlarida sanoat kuprok rivojlangan?
9. O’zbekiston sanoatining jaxonda tutgan urni.
10. Mavzu buyicha xulosa chikaring.

ADABIYoTLAR

1. I. A. Karimov. Uzbekistonda milliy istikbol, iktisod, siyosat,mafkura. 1 tom. T., 1996.
2. I. A. Karimov. O’zbekiston buyuk kelajak sari. T., 1998.
3. I. A. Karimov . O’zbekiston XXI asr busagasida: xavfsizlikka taxdid, barkarorlik shartlari va tarakkiyot kafolatlari. T., 1997.
4. Asanov G. Nabixonov. O’zbekiston iktisodiy va ijtimoiy jugrofiyasi. T., 1994.
5. Kurbaniyozov G. O’zbekiston geografiyasi. T., 1997.
6. Yusupov M. Naselenie i trudovie resursi Ferganskoy dolink i problemk ix.
7. Mullajonova I. R. Demograficheskoe razvitie Uzbekskoy SSR. T., 1988.

8. Narodnoe xozyaystvo Uzbekskoy SSR v 1990 g. Stat.ejegod. 1991.
9. O’zbekiston xalk xujaligi. Yillik statist. 1994. Toshkent.

4. MAVZU: O`zbekiston aholisi va mehnat resurslari
(ma`ruza)

O`quv soati: **Talabalar soni:**	- 2 soat - talaba
O`quv mashg`ulotining shakli:	- ma`ruza
Mavzu rejasi:	1.Aholining soni va dinamikasi 2.Aholi sonining qayta tiklanishi 3.Aholining jinsiy va yosh tarkibi 4.Aholining milliy tarkibi 5.Aholining ijtimoiy tarkibi va bilim malakasi darajasi 6.Mehnat resurslari va ulardan foydalanish.
Mashg`ulotning maqsadi:	O`zbekiston aholisi haqida umumiy ma`lumotlar berish, uning o`sish dinamikasi to`g`risida to`htab o`tish, aholining joylashishi, jinsiy, yosh va milliy tarkibi haqida ma`lumot berish
Pedagogik vazifalar: O`zbekiston aholisi haqida umumiy ma`lumotlar berish, uning o`sish dinamikasi to`g`risida to`htab o`tish, aholining joylashishi, jinsiy, yosh va milliy tarkibi haqida ma`lumot berish	**O`quv faoliyati natijalari:** O`qituvchining natijali faoliyat ko`rsatishiga yo`naltiruvchi darsning metodik qo`llanmasidan farqli, ta`lim texnologiyasi o`quvchilar faoliyatiga qaratilgan bo`lib, u o`quvchilarning shaxsiy hamda o`qituvchi bilan hamkorlikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda o`quv materiallarini mustaqil olib borishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib beradi. Mo`ammoli o`qitish, Evristik talim, Inson ijodiyotini proektlash, Aqliy hujim usuli,
Ta`lim vositalari:	- Ma`ruza matnlari, slaydlar, texnologik xaritalar, har hil rangdagi marker va kartochkalar, plakatlar
Ta`lim shakllari:	- ma`ruza, mavzuga oid adabiyottlar, guruhlarga bo`lib, o`lar bilan birga ishlash
O`qitish shart-sharoiti:	- maxsus auditoriya
Monitoring va baholash:	*(Reyting tizimida baholash: joriy nazorato`, oraliq nazorat yakuniy baholash)* Yozma, og`zaki, test, savol – javoblar, anketalar

Ma`ruzaning texnologik xaritasi

Bosqichlari	***Mazmuni***	
	O`qituvchining	***Talabaning***
I. Kirish bosqichi (5 daqiqa)	*I.1. Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini e`lon qiladi..* *I.2. O`quv mashg`ulotining shakli, o`tkazilish tartibini tushintiradi va baholash mezonlarini e`lon qiladii (1-ilova).* *I.3. Mavzu bo`yicha ma`ruza matnlarini tarqatadi (har biriga).* *I.4. Mavzuning rejasi va asosiy tushinchalarini eshittiradi va qisqacha izoh beradi..*	*Tinglaydilar* *Mavzu nomini va rejasini yozib oladi.*
II. Asosiy bosqich (70 daqiqa)	*II.1. Aqliy hujum metodi orqali talabalarni faollantiradi. Berilgan savolga o`ylab javob berishni taklif qiladii (javoblarr 1-2 so`zdan bo`lishi kerakligini eslatadii)* *-Geografiya ta`limining zamonaviy metod turlarini yozing.*	*Savolni muhokama qilib ularga javob beradi.*

	Bir talaba javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi va javoblar tahlil qilinadi (15 daqiqa) *II.2. Talabalarni to`rtda kichik guruhlarga bo`ladi. Mashg`ulotning o`tkazilish tartibini Yana eslatadi. O`quv mashg`uloti «o`zi o`rganib, o`zgaga o`rgatish», e`ni hamkorlikda o`rganish printsipi asosida o`tkazilishini aytadi (zigzag, 2-ilova).* *II.3. Guruhlarga ekspert varaqlarini, shu Bilan birga har bir talabaga geometrik shakl tarqatiladi va faoliyatlarini tashkil qiladi (geometrik shakllarni vaqtincha bir joyga quyishlarini, vaqti kelganda undan foydalanishlarini aytadi) (3-ilova). Guruhlarda ishni tashkil qiladi (matnni o`rganib, muhoqama qilishga 15 daqiqa beradi).* *II.4. Doira shaklinin olgan talabalar 1-stol, uchburchak shaklini olganlar 2-stol, to`rtburchak shaklini olganlar 3-stol atrofiga o`tirishlarini aytadi. Har xil guruhlardan to`plangan talabalar o`z savollarini boshqa talabalarga yoritishini tushintiradii. O`zaro o`rgatish jarayoni boshlanadi (15 daqiqa). Talabalar faoliyatini kuzatadi,ularni yo`naltiradi, maslahatlar beradi..* *II.5. Talabalarni o`zlarining dastlabki joylariga, stol atrofiga kelib o`tirishlarini aytadi.* *II.6. Taqdimot boshlanishini e`lon qiladi. Har bir guruhdan 3 tadan talaba chiqib, faoliyat natijalarini taqdim qilishlarini aytadi. Taqdimot uchun har bir guruhga 8 daqiqadan vaqt ajratadi. Yo`naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi. Javoblarni aniqlashtiradi, to`ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi.* *II.7. Har bir guruh taqdimoti oxirida ekspert savollari bo`yicha xulosalar qiladi..*	*Guruhlar ijodiyotini tashkillashtiradi. Ma`ruzalarni o`qib, savollarga javob topadi.* *Ma`lumotni muhokama qilib, fikr almashib sistemalashtiradi. Format qog`oziga sxema tarizida tushiriladi, talabalar belgilangan qatoriga o`tirib, bir-biriga javoblarini tushintirib beradi.*  *Dastlabki o`rinlariga kelib o`tiradi.*  *tayor ma`lumotlarni taqdim qilish uchun chizmalar ishlab chiqiladi. Guruh sardorlari o`qituvchiga tayor ma`lumotlarni taqdim qiladi.* *Boshqa guruh a`zolarining bergan savollariga javob beradi. Bir-birini baholashadi.*
III. Yakuniy bosqich (5 daqiqa)	*III.1. Mavzu bo`yicha tegishli xulosa chiqaradi.* *III.2. Guruhlarga o`z-aro baholarinin aytadi.. O`quv mashg`ulotlarining natijalarini muhokama qiladi.* *III.3. Mustaqil ishlariga vazifa beradi:* *1. Mavzuning keyingi rejasi savollariga tayorlanib kelish;* *2.Nazorat savollariga og`zaki javob berish (4-ilova).*	*Eshitadi.* *Vazifani yozib oladi.*

4 UZBEKISTONNING AXOLISI VA AXOLI SONI, DINAMIKASI, JOYLAShIShI. MEXNAT RESURSLARI.

Reja:

1. Aholining soni va dinamikasi
2. Aholi sonining qayta tiklanishi
3. Aholining jinsiy va yosh tarkibi
4. Aholining milliy tarkibi
5. Aholining ijtimoiy tarkibi va bilim malakasi darajasi
6. Mehnat resurslari va ulardan foydalanish

1. O’zbekiston axolisi.

Iktisodiy va ijtimoiy geografiya kurslarida axolining urganishning muqim axamiyati shundan kelib chiqadigan axoli jamiyatning asosiy ishlab chiqaruvchi kuchidir. Mamlakat, uning iktisodiy rayonlari xalq xujaligini xududiy tashkil qilish va rivojlanishida axolini soni, tarkibi, takror barpo qilinishi rejasi, ishlab chiqarish malakalari, kabi kursatkichlar katta axamiyatga ega. Axoli kupgina xususiyatlariga kura mamlakatning turli mintaqalarida bir-biridan farq qiladi. axolining takror barpo uilinishi kursatgichlari yosh va jinsiy tarkibi, iktisodiy faol axolining xalq xujaligi tarmoqlari buyicha taqsimlanishi, axolining xududiy taqsimlanishi bilan xarakterlanadi. Axoli dinamikasi. O’zbekiston respublikasining axolisi 1991 yilgi 1 yanvar` xisobiga kura 23,7 mln kishidan iborat. axolisining soniga kura O’zbekiston xamdustlik mamlakatlar orasida Rossiya Federatsiyasi va Ukrainadan keyin 3-urinda turadi axolini son jiqatidan usishi (dinamikasi) uning takror barpo qilinish jarayoni (tukilish, ulim va tabiiy usish), xamda mexanik harakati (migratsiya) bilan chambarchas bog`liqdir. Bu jarayonning kelishiga axoli urtacha shakillangan murakkab tarixiy - an`anaviy va ijtimoiy va iktisodiy xususiyatlar xam katta ta`sir kursatadi. O’zbekiston juda murakkab tarixiy rivojlanish yulini bosib utdi. Uning kuxna tarixiy zamining gurkirab rivojlanishi va tanazuli, jangu jadallar oqibati bulgan vayronalilar va ularning yaratuvchisi namunalari, madaniy yuksalish va siyosiy uarashlar davrinig demografik va migratsion holatiga kuchli ta`sir etdi. O’zbekiston axolisiga Oktyabr` inqilobidan avvalgi rasmiy ma`lumotdar juda kam. Shu bilan birga, xali turmush darajasining va unga tibbiy xizmat kursatishning pastligi, axoli sonini usishi ancha sust borgan. 1865 yilda hozirgi O’zbekiston xududida, 3 mln 320 ming axoliyashagan. 1897 yilga kelib esa uning axolisining soni 3 mln 948 ming kishiga etgan, ya`ni 32 yil moboynida 19% kupaygan, bu davrda axolining usish darajasi atiga 0,55% ni tashkil etgan. Sovet xokimiyati davrida O’zbekiston axolisining soni ancha tez usa bordi. 1913-1940 yillarda O’zbekiston axolisi yiliga 1,5% dan usib bordi.Bu davrda axoli dinamikasidagi eng yuqori sur`atlar , ting qurilishlar payti - dastlabki besh yilliklar davriga tug`ri keladi.

Axolining soni jihatdan usish bosqichlarida Vatan urushi yillari alohida ajralib turadi. urush tufayli, erkaklarning uzoq muddatga oilasidan tashqarida qolishi, joylarda qalok bulishi, amalga oshirilishi lozim bulgan kuplab nikohlarning kechiktirilishi, axolining jinsiy tarkibining buzilishi hollari faqatgina urush yillaridagina emas, balki undan keyin xam kup yillar davomida axolining demografik tarkibiga ta`sir kursatib turadi. Urush yillarida aholli dinamikasida chuqur uzilishlar kuzatilgan bulsada, undan keyingi yillarda, demografik statestikada rasman tan olinganidan, axolini tuldirish davri demografik faolligi tufayli Uzbekistonda axoli soni nisbatan tez usdi. 1940-1959 yillarda axolining yillik usish sur`atlari 1,1%ni tashkil qildi. 1959 va 1970 yillarda utkazilgan axoli ruyxatlari oraliu davrida O'zbekiston axolisining yillik usish sur`atlari 3,35% ni tashkil etdi, axolining umumiy soni esa 3,7mln kishi (45%)kupaydi. Shu davrda O'zbekiston axolisining usish sur`atlari sobiq sovet davri axolisi usish sur`atlariga nisbatan 2,9 martaba yuqori buldi. 1970 va 1979 yillarda utkazilgan axoli ruyxatilari oraliu davrida O'zbekiston axolisining urtachi yillik usish sur`ati 3% ni sobiq sovet davri da 0,9% tashkil etdi. Garchi 60 yillardagi tug`ilish pasaygan davr avlodi tiklanish (reproduktiv) yoshga kirgan bulsada, axoli sonining yuqori suratlarda usishi 80-yillarda xam davom etdi, 1979 va 1989 yillarda utkazilgan axoli ruyxati ma`mumotlariga kura, keyingi 10-yilda O'zbekiston axolisi 4,5 mln kishiga kupayib, uning urtacha yillik usish sur`ati 2,6% ni tashkil etdi. Bu kursatgich, Uzbekistonda, sobiq sovet davrining boshqa respublikalarida va jaxonning deyarli barcha davlatlarida axolining kupayishi sur`atlarida kuzatilayotgan tabiiy sustlashish jarayoni sodir bulayotganidan dalolat beradi. Axoli dinamikasi ma`lumotlari shuni kursatadiki, sovet hokimiyati yillarida O'zbekiston axolisi tez kupayib bordi. 1926-199O yillar orasida O'zbekiston axolisi 436,1% kupaydi. Bu kursatgich Tojikistondan keyin barcha xamdustlak davlatlari orasida eng yuqori kursatgich xisoblanadi, ya`ni sobiq sovet davrining ushbu davrdagi axoli kupayish sur`atlariga nisbatan 2,2 marta ortiqdir. Axoli sonining oshib borishi va ancha yuqori sur`atlar bilan usib borishi natijasida Uzbekistonning sobiq sovet davridagi bu salmog`i tobora ortib bordi. Masalan, 1926 yilda

Uzbekistonning sobiq Ittifoq axolisi solmog`idagi ulushi 3,1% ni tashkil etgan etgan bulsa, 1940 yilda 3,4%ni, 1959 yilda 3.9%ni, 1970 yilda 4,9%ni , 1979 yilda 5,8% ni va 1989 yilda 6,9% ni tashkil qildi.

O'zbekiston axolisining bunday yuqori sur`atlar bilan usishi asosan axolining tabiiy kupayishi xisobiga ruy bermoqda. Keyingi yillarda respublika axolisining soni har yilli 420-440 ming kishi (bundan 10 yil oldin 360-380ming kishi edi) kupayayotgan bulsa, bu usishning asosiy qismi tabiy usish hisobiga sodir bulmoqda. Tabiiy usish kursatgichlarining kattaligiga kura O'zbekiston sobiq Respublikalar ichidafauat Tojikistondan keyingi urinda turadi. 1989 yilda ularda tabiiy usish kursatgichlari tegishli tarizda 27,O0 va 32,2 %0 ni tashkil etdi. Bu kursatgichlar sobiq Ittifoq urtacha kursatgichidan 3,6 , Rossiya FeFederatsiyasidagidan 6,9,

Gruziyadagidan 3,3, Latviyadagidan 11,3 , Ukrainadagidan 15,9 marta yuqoridir. Uzbekistonda tabiiy usish kursatkichlari 1989 yilda 1979 yildagiga nisbatan atiga 0,4 promilliga kamaygan holda bu kamayish jarayoni shu davr ichida sobiq itfoqda 0,6 , Rossiya Federatsiyasida 1,1 Gruziyada 1,4, Ukrainada 2,0 promelleni tashkil etdi. Uzbekitonda axoli tabiiy kO'payishi kO'rsatkichlarining keyingi vaqtlarda xam bu qadar yuqori holda saqlanishi bir qator ijtimoiy - iktisodiy sabablar bilan bog`lig`dir. Ularning asosiylari kO'ydagilar. Uzbeklar va boshqa mahalliy millat vakillari orasida an`anaviy kO'p bolalikning barqaror holdaligi; Rivojlangan mamlakatlarga xos hozirgi zamon ilmiy va industrial ishlab chig`arish madaniyatining nisbatan pastligi; Urbanizatsiya darajasining pastligi tufayli axoli asosiy qismining kishlok xO'jaligi va u bilan bog`liq ishlab chig`arish soqolarida bandligi; Oilada bolalar sonini oldindan belgilash va tug`ilishni cheklash choralari O'llashning keng tarqalmaganligi; Mahalliy millat ayollari orasida ijtimoiy - ishlab chig`arishda ishtirok etmaydiganlar salmog`ining ancha ekanligi va boshqalar; Uzbekistonda tug`ilishninig yuqori bO'lishida nikox bO'lganlarning kO'pligi va oilalarning ajralishi kamligi xam ma`lum rol` O'ynaydi. 1989 yilda har 1000 kishiga nisbatan sobiq itfoqda 9,4 ta nikox qayd etilgan bO'lsa, Uzbekistonda u 10,0 ni tashkil etdi. 1989 yilda har 1000 kishiga nisbatan sobiq itfoqda 3,4 ta ajralish qayd qilingan bO'lsa, Uzbekistonda esa 1,5 ajralish, ya`ni 1,5 barobar kam ajralish qayd etilgan. Tabiyki, nikoqda turganlar va nikoq qurayotganlar soning kO'p bO'lishi, ajralishning kam bO'lishi tug`ilish kO'rsatkichlarining sezilarli darajada yuqori bO'lishiga olib keladi.

Hozirgi paytda Uzbekistonda bolalar O'rtasida O'lim anchagina bO'lsada, lekin dastlabki davrlardagiga nisbatan jiddiy tarzda kamaydi. Ilmiy xulosalar, Uzbekistonda axoli tabiiy O'sishining yaqin kelajakdaxam nisbatan yuqori sur`atlarda davom etishini kO'rsatadi. Shu bilan birga, tabiiy O'sishning mutloq kO'rsatkichlari asta-sekin pasayib borayotganligini kO'rsatadi. Masalan, 1960 yilda Uzbekistonda har 2000 kishiga 33,9 tug`ilish tug`ri kelgan bO'lsa, bu kO'rsatkich.1979 yilda 27,4 , 1989 yilda 27,0 ni tashkil qildi.

Axolining jinsiy va yosh tarkibi.

Axolining jinsiy va yosh tarkibi muxim demografik kO'rsatkichlardan bO'lib, ular mehnat resurslarining, maktabgacha xamda maktab yoshidagi bolalarning, hozirgi va kelajakdagi sonini aniqlash, turli jins va yoshdagi axoli uchun zarur bo'lgan keng iste`mol mollari ishlab chig`arishni rejalashtirish imkoniyatini beradi.

Jinsiy va yosh tarkibiga talluqli ma`lumotlar yaqin kelgusida axolining takror borpo qilinishi qay darajada bo'lishini xam oldindan aytib berish imkonini beradi. Agar jinslar nisbati teng yoki yaqin bo'lsa, shuningdek axoli tarkibida yosh avlod salmog`i yuqori bo'lsa, nikoxlanish va O'z navbatida, tugilish imkoniyatlari xam yuqori bO'ladi. shunday ko'rsatkichlar, ishlab chig`aruvchi ko'chlarni xududiy rijalashtirishga xam ta`sir ko'rsatadi.

O’zbekiston axolisining jinsiy va yosh tarkibi O’ziga xos xususiyatlarga egadir. Inqilobdan oldingi davrlarda O’zbekiston axolisining jinsiy tarkibida erkaklar ayollarga nisbatan ko’pchilikni tashkil qilar edi. bu xol avvolo usha davrlarda ayolning uzoq tarixiy rivojlanishi jarayonida shakllangan ijtimoy hayotda tutgan O’rni xususiyatlari bilan bog`lig`ligini ta`kidlash lozim. Oiladagi uy-ruzuor yumushlari asosiy xismining ayollar zimmasiga tushishi, odatga ko’ra uizlarning borvaqt erga berish va ko’p bolali, tibbiy xizmati , xamda onalikni muhofaza qilishdagi qoloqlik, ayollar o’rtasida o’limning yuqori bo’lishiga va oqibat nitijada ularning kam umir ko’rishiga olib kelgan.

O’zbekiston axolisining jinsiy tarkibidagi bunday xususiyatlar 1939 yilgi butun ittifox axoli ro’yxati ma`lumotlarida xam aks etgan. Usha yili respublika axolisining 51,6 % i erkaklar , 48.4 % ni xotin-qizlar tashkil qilgan. Vatan urushi sobiq ittifoqda bo’lganidek, Uzbekistonda xam axolining jinsiy tarkibiga chuqir ta`sir qildi. Urushdan keyingi utkazilgan 1959 yilgi Butun ittifoq axoli ro’yxati yakuniga ko’ra Uzbekistonda erkaklar jami axolining 48% ni tashkil qildi. Urushdan keyingi yillarda bu nomuvofiqlik asta -sekin yo’qola bordi. 1989 yilgi Butun ittifoq axoli ro’yxati shuni tasdiqlaydi. Endilakda O’zbekiston axolisining 49,4% i erkaklar va 5O,6% ayollardir. erkaklar 47,3% , ayollar 52,7 % ni tashkil qiladi. axoli tarkibidagi ortiqcha xotin - qizlarning asosiy kismi yukori yoshdagilarga tug`ri keladi.

Tabiiy O’sish sur`atlarining yuqoriligi O’zbekiston axolisining yosh tarkibiga ta`sir ko’rsatadi. Unda butun axoli orasida yosh bolalar O’smirlar salmog`i ancha yuqori. Tabiiy o’sish sur`atlari kO’p yillardan buyon yuqori bo’lgan urta Osiyo va Ozorbayjon respublikalari axoli tarkibida yosh avlod asosiy ko’rsatkichni tashkil qiladi. xamdustlik davlatlarning ko’pchiligida axolining "qarib borishi" kuzatilmoqda, Uzbekistonda aksincha tug`ilish ko’rsatkichlarining yuqori darajada saqlanib turishi sababli axolining "yosharib borishi" davom etmoqda.

O’zbekiston axolisining milliy tarkibi va mexnat resurslari.

O’zbekiston axolisi ko’p millatliligi bilan ajralib turadi. Uning tarkibini 120 dan ortiq millat va ellat vakillari tashkil qiladi. Inqilobdan oldingi davrlarda respublika axolisining milliy tarkibi tug`risida aniq ma`lumotlar yo’q. Inqilobdan keyin sovet xokimiyatining dastlabki yillarida urta Osiyoning erli xalqlarida, shu jumladan O’zbeklarda milliy shakillanish jarayoni tula tugallanmagan edi. shu sababli 1926 yilgi va 1939 yilgi axoli ro’yxatlarida millat degan savolga O’zbeklarning "qipchoqlar", "qung`irot", "qurama", "turk" kabi qadimiy yirik O’rulari nomlari qayd qilingan. 1959-1989 yilgi axoli ro’yxatlari ma`lumotlari shuni ko’rsatadiki respublikada yashagan barcha millat vakillarining soni va salmog`i ko’paygan. Masalan, o’zbeklarning umumiy soni qayd qilingan davr moboynida 2,8 marta ko’paydi va ularning soni respublika axolisi salmog`ining 62,1% dan 71,4% gacha o’sdi. Shuningdek, maxalliy millatlardan tojiklar 3 barobar, qozoqlar va qoraqalpoqlar 2,5 barobarga yaqin o’sdi.

Tojiklarning umumiy axoliga nisbatan salmog`i 3,8 % dan 4,7% gacha oshdi. Ruslar soni 624; boshqa millat vakilarining soni 545 ming o'sdi. Lekin ularning respublika axolisi O'rtasidagi salmogi ancha kamaydi. Masalan, agar 1959 yil axoli ro'yxati bo'yicha rus millatiga mansub axoli umumiy axoli salmogining 13,5% ni tashkil qilgan bo'lsa, 1989 yilgi axoli ro'yxatida 8,3% ni tashkil qildi. Boshqa millat vakillari salmog`i 12,5% dan 7,9% gacha kamaydi. Hamdo'stlikdagi axolini O'rganish shuni ko'rsatadiki, boshqa respublikada shu respublika axolisining 90% i o'z respublikalarida yashamoqdalar. XamdO'stlik davlatlarida yashayotgan O'zbeklarning 84,7% O'zbekistonda yashamoqda. Boshqa respublikalarda 2556 ming, yoki barcha O'zbeklarning 15,3% boshqa respublikalarda yashamoqda. Shularning xam asosiy xismi O'rta osiyo respublikalari va qozoqistonda yashamoqdalar. axolisi milliy tarkibi dinamikasidagi bunday O'zgarishlarga asosiy sabab, bir tomondan ularda tabiiy o'sishning yuqoriligi va ikkinchidan ularning respublikalararo migratsiyada kam ishtirok etishidir. Boshka millat vakillarining nisbatan sekin O'sishi ularda tabiiy O'sishning kamligidir, xamda migratsiya haroratlarining kuchliligi xisoblanadi.

Axolining ijtimoiy tarkibi va bilim malaka darajasi.

Har qanday mamlakat axolisining ijtimoiy-sinfiy tarkibi o'sha mamlakatda xukmron bo'lgan ijtimoiy munosabatlar xususiyati bilan belgilanadi. Ijtimoiy munosabatlarning o'zgarishi axolining ijtimoiy-sinfiy tarkibi o'zgarishiga sabab bo'ladi. Sobik itfoqdagi muxim O'zgarishlar, unda mustaqil davlatlarning bozor iktisodiyoti munosabatlariga o'tish tez orada axolining ijtimoiy-sinfiy tarkibida sezilarli O'zgarishlarga olib keldi. Axolining ijtimoiy tarkibi uning sinfiy tarkibiga nisbatan kengroq tushunchadir. axolining ijtimoiy tarkibi deganda, uning mashquloti kasbkor asosida birlashgan guruxlar tushuniladi. Respublika axolisida ishchilar sinfi shakllandi va 1989 yilgi respublika statistik bo'limining boshqarmasi ma`lumotiga kO'ra, mehnatda band axolining 29,7% sanoat, qurilish, transportda ishlayotgan ishchi va xizmatchilardan iborat. 1913 yilgi ma`lumotlariga ko'ra barcha ishchi va xizmatchilar O'zbekiston axolisining atigi 5% ni tashkil qilgan.

Ishchilarning butun axoli orasidagi salmog`i O'zbekistonda xamdO'stlikdagi respublikalardan (47%) kamroq bo'lsada lekin respublikada ishchilar sinfi ortganligini ko'ramiz.

Respublikada ijtimoiy mehnatda band bo'lgan dehqonlarning soni va axoli orasidagi salmog`i kamayib bormoqda. Jumladan: dehqonlar salmog`i 1939 yilda 64,9% ni tashkil qilgan bo'lsa, 1979 yilga kelib u 24,7% ga tushib qolgan. 1989 yilda u 24,8% ga tushib qoldi. Bu holat avvalo kishlok xo'jaligining mexanizatsiyalashtirilganligidan, mehnat unumdorligi ortib borishi, kam quvvatli jamoa xo'jaliklarning davlat xo'jaliklariga aylantirish, xo'jalikda sanoat, qurilish, transport va aloqa sohasida ishchilar ko'payib, ishchilar soatiga qo'shilganligidadir. Ko'p yillar davomida O'zbekiston axolisining bilim darajasida ijobiy o'zgarishlar ro'y berdi. O'zbekistonda

xalq moarifida tarkib topib, rivojlandi. Inqilobgacha respublika axolisining 2% savodli deb kelgan noto’g`ri, aslida revolyutsiyaga qadar axolining 18-19% savodli bo’lgan.hozirgi vaqtda Respublikada barcha o’quv muassasalarida o’qiyotganlar soni 6779 ming kishidan ortdi. O’zbekistonda 1914-1915 yil o’quv yilida bor yo’g`i 171 ta umumiy ta`lim maktablari bo’lib, ularda 4649 ming o’quvchi ta`lim oldi va ularga 340 ming pedogog mehnat qilmoqda.

Respublikamizda oliy va O’rta maxsus ta`lim soqalarida xam katta yutuqlarga erishildi. 1914-15 yil O’quv yilida O’zbekistonda bor-yo’g`i 2 ta maxsus O’quv yurti bo’lib, bularda 100 kishi ta`lim olgan. 1990 yilda respublikada 244 ta maxsus O’quv yurti bo’lib, ularda 277,3 ming kishi ta`lim oldi. O’zbekistonda revolyutsiyadan ilgari oliy O’quv yurtlari bo’lmagan bo’lsada, hozirgi kunda 44 ta oliy O’quv yurti mavjud bo’lib, ularda 331,6 ming talaba bilim olmoqda. Respublikamizda yildan-yilga xalq xo’jaligida ishlayotgan malakali mutaxasislar soni ortib bormoqda. Masalan 1941 yil boshlaridan oliy ma`lumotga ega bo’lgan 19,9 ming va O’rta maxsus ma`lumotga ega bo’lgan 34,7 ming mutaxasis ishlagan bo’lsa, 1989 yilda ularning soni 767,9 ming oliy ma`lumotli, 8057,5 ming O’rta maxsus ma`lumotga ega bo’lgan mutaxasislar ishlamoqda. Respublikamizda keyingi yillarda industriyal taraqiyotning jadallashuvi bilan hunar texnika bilim yurtlari orqali malakali ishchilar tayyorlashga aloqida e`tibor berila boshladi. Agar 1970 yilda respublikamizda 126 ta hunar texnika bilim yurtlari 47,9 ming O’quvchi O’qigan bo’lsa, 1989 yilga kelib 480 ta hunar texnika bilim yurtida 249,6 ming O’quvchilar ta`lim oldi. Natijada xalk xo’jaligining barcha tarmoqlarida oliy va O’rta ma`lumotli malakali mutaxasislar soni va salmog`i oshib bordi. Shu yillarda O’zbekiston xotin-qizlari hayotida xam sifatli O’zgarishlar sodir bO’ldi. Inqilobdan oldin o’zbek xotin qizlari ishlab chiqarishda kamdan* , ishtirok qilgan, ular asosan uy-rO’zuor ishlari bola tarbiyasi bilan mashqul bo’lganlar. Xozirgi vaqtda o’zbek xotin-qizlari xalq xO’jaligining barcha tarmoqlarida faol mexnat qilmoqdalar. Masalan, 1989 yilda O’zbekistonda ishchi va xizmatchilarning 44% ni va dehqonlarning 54% ni xotin-qizlar tashkil qildi. Bular sog`liqni saqlash, jismoniy tarbiya va ijtimoiy ta`minot sohasida ishlaganlarning 76,3% ini, maorif va madaniyat xodimlarining 53,7% ini, savdo, umumiy ovqatlanish, moddiy texnika ta`minoti, tayyorlov muassasalari xodimlarining 47,1% ni ilmiy tadqiqod xodimlarining 44,2% ni, xO’jalik jamoa va ijtimoiy idora xodimlarining 38,2% ini tashkil qiladilar.

O’zbekiston endilikda deyarli barcha fan sohalari bo’yicha ilmiy mutaxasislarni birlashtirgan 2 taga ega. Paxtachilik, kimiyo, geologiya, matematika soqalaridagi tadqiqod ishlari dunyo bo’yicha tan olingan. 1987 yilda respublikada 39,1 ming ilmiy xodim bo’lib, ulardan 1,3 tasi fan doktorlari, 16,3 mingtasi fan nomzodlaridan iborat. Zamonaviy kadrlar tayyorlashga e`tiborni qaratish lozim. Mexnat resurslari va ulardan foydalanish.

Uzbekistonda mexnat resurslarining soni, salmog`i usishi sur`atlari, ularning xalq xujaligi tarmoqlari va respublika xududida taqsimlanish, mexnat resurslaridan foydalanishning samaradorligi uziga xos xususiyatga ega. O’zbekiston axolisi yosh tarkibida yoshlarning kup bulishi uz navbatida mexnatga layoqatli kishilar salmog`ining nisbatan kamayishiga olib keldi. Shu bilan birgalikda tabiiy usishning yuqoriligi undan mexnat resurslari salmog`ining doimo ortib borishiga olib keldi. Mexnat yoshidagi axolining barchasi ba`zi bir sabablarga kura ishlab chiqarishda tuliq ishtrok eta olmadi. Ishlab chiqarishdan ajralgan holda usish. Armiyada xizmat qilish kabi obektiv Sabablarga kura axolining bir qismi ishda ishtrok eta olmaydilar. Kup bolali onalar oilada bola boqish. Maxsus uy xujaligi bilan shug`ullanishlari shunday sub`ektiv sabablarga kiradi. Respublikamiz kup bolali onalar salmog`ining kattaligi bilan ajralib turadi. Uzbekistonda iktisodiy faol axolisining xalq xujalik tarmoqlari buyicha taqsimlanishi sobiq itfoqdan farq qiladi. Respublikamizda 1939-1989 yillar orasida moddiy ishlab chiqarishda ishlaydigan axoli 90% dan 74,1% ga tushib qolgan. Nomoddiy ishlab chiqarish sohasida ishlovchilar salmog`i esa 7,8%dan 25,9%ga etgan. Moddiy ishlab chiqarishning uz ichida , uning turli tarmoqlarida ishlovchilarning soni va salmog`i xam turlicha uzgarmoqda. Sanoat, qurilish, transport va aloka tarmoqlarida ishlovchilar salmog`i doimo ortaborganligini kuramiz. Bu esa respublikada ana shu tarmoqlarning tez rivojlanayotganligini kuramiz. Sanoatda ayniqsa mashinasozlik sanoat tarmoqlari tez rivojlanayotganligini kuramiz. Shuni qayt qilish lozimki, respublikamizda sanoat, transport va aloqa vositalarida xizmat qiluvchilar salmog`i MDH davlatlari kursatkichidan past. Agar bizning respublikamizda ushbu tarmoqlarda ishlayotgan ishchilar salmog`i 29,2%ni tashkil qilsa, xamdustlik davlatlarida bu kursatkich 50,8%ni takkil qiladi. Hozirgi kunda xam kishlok yoshlarini sanoatdan kura, kishlok xujaligiga jalb qilish osonroq bulib ushbu regionda xlor va soda ishlab chiqaradigan zavodlarni qurish zarur.

Tayanch iboralar:

1. axoli soni; 2. Zichligi; 3. usish denamikasi; 4. Jinsiy tarkibi; 5.Yosh tarkibi; 6 Shahar axolisi; 7. qishlok axolisi; 8. qishlok manzilgoulari va ularning tiplari; 9. Shaharlar va ularning tiplari; 1O. Mehnat resurslari va ulardanfoydalanish.

Adabiyotlar.

1. I. A. Karimov- O’zbekiston XXI asr busag`asida; xavfsizlikka taxdid, barqororlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. Toshkent "Uzbekiston" 1997 y,

2. Z.M. Akramov, P.G.Musaev O’zbekistonning iktisodiy va ijtimoiy jug`rofiyasi.
T. "uqituvchi", 1997y

3. G. A. Asanov, M. Nabixonov, I. Safarov «Uzbekistonning iktisodiy va ijtimoiy jug`rofiyasi.»"uqituvchi" 1994 y.

5. MAVZU: O`zbekiston xalq xo`jaligiga umumiy ta`rif
(ma`ruza)

O`quv soati: **Talabalar soni:**	- 2 soat - talaba
O`quv mashg`ulotining shakli:	- ma`ruza
Mavzu rejasi:	1.Sanoat geografiyasi 2.Qishloq xo`jaligi va transport tarmoqlari rivojlanishining asosiy xususiyatlari 3.Bozor iqtisodiyoti davrida O`zbekiston iqtisodiyotining MDX da tutgan o`rni
Mashg`ulotning maqsadi:	Sanoat geografiyasi, qishloq xo`jaligi va transport tarmoqlari rivojlanishining asosiy xususiyatlari, bozor iqtisodiyoti davrida O`zbekiston iqtisodiyotining MDX da tutgan o`rni haqida tushuncha berish
Pedagogik vazifalar: O`zbekistonda sanoat, qishloq xo`jaligi va transport tarmoqlarining rivojlanish tarixiy	**O`quv faoliyati natijalari:** O`qituvchining natijali faoliyat ko`rsatishiga yo`naltiruvchi darsning metodik qo`llanmasidan farqli, ta`lim texnologiyasi o`quvchilar faoliyatiga qaratilgan bo`lib, u o`quvchilarning shaxsiy hamda o`qituvchi bilan hamkorlikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda o`quv materiallarini mustaqil olib borishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib beradi.
Ta`lim metodlari:	Mo`ammoli o`qitish, Evristik talim, Inson ijodiyotini proektlash, Aqliy hujim usuli,
Ta`lim vositalari:	- Ma`ruza matnlari, slaydlar, texnologik xaritalar, har hil rangdagi marker va kartochkalar, plakatlar
Ta`lim shakllari:	- ma`ruza, mavzuga oid adabiyottlar, guruhlarga bo`lib, o`lar bilan birga ishlash
O`qitish shart-sharoiti:	- maxsus auditoriya
Monitoring va baholash:	*(Reyting tizimida baholash: joriy nazorato`, oraliq nazorat yakuniy baholash)* Yozma, og`zaki, test, savol – javoblar, anketalar

Ma`ruzaning texnologik xaritasi

Bosqichlari	***Mazmuni***	
	O`qituvchining	***Talabaning***
I. Kirish bosqichi (5 daqiqa)	*I.1. Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini e`lon qiladi..* *I.2. O`quv mashg`ulotining shakli, o`tkazilish tartibini tushintiradi va baholash mezonlarini e`lon qiladii (1-ilova).* *I.3. Mavzu bo`yicha ma`ruza matnlarini tarqatadi (har biriga).* *I.4. Mavzuning rejasi va asosiy tushinchalarini eshittiradi va qisqacha izoh beradi..*	*Tinglaydilar* *Mavzu nomini va rejasini yozib oladi.*
II. Asosiy bosqich (70 daqiqa)	*II.1. Aqliy hujum metodi orqali talabalarni faollantiradi. Berilgan savolga o`ylab javob berishni taklif qiladii (javoblarr 1-2 so`zdan bo`lishi kerakligini eslatadii)* *-Geografiya ta`limining zamonaviy metod turlarini yozing.* *Bir talaba javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi va javoblar tahlil qilinadi (15 daqiqa)*	*Savolni muhokama qilib ularga javob beradi.*

	II.2. Talabalarni to`rtda kichik guruhlarga bo`ladi. Mashg`ulotning o`tkazilish tartibini Yana eslatadi. O`quv mashg`uloti «o`zi o`rganib, o`zgaga o`rgatish», e`ni hamkorlikda o`rganish printsipi asosida o`tkazilishini aytadi (zigzag, 2-ilova). *II.3. Guruhlarga ekspert varaqlarini, shu Bilan birga har bir talabaga geometrik shakl tarqatiladi va faoliyatlarini tashkil qiladi (geometrik shakllarni vaqtincha bir joyga quyishlarini, vaqti kelganda undan foydalanishlarini aytadi) (3-ilova). Guruhlarda ishni tashkil qiladi (matnni o`rganib, muhoqama qilishga 15 daqiqa beradi).* *II.4. Doira shaklinin olgan talabalar 1-stol, uchburchak shaklini olganlar 2-stol, to`rtburchak shaklini olganlar 3-stol atrofiga o`tirishlarini aytadi. Har xil guruhlardan to`plangan talabalar o`z savollarini boshqa talabalarga yoritishini tushintiradii. O`zaro o`rgatish jarayoni boshlanadi (15 daqiqa). Talabalar faoliyatini kuzatadi,ularni yo`naltiradi, maslahatlar beradi..* *II.5. Talabalarni o`zlarining dastlabki joylariga, stol atrofiga kelib o`tirishlarini aytadi.* *II.6. Taqdimot boshlanishini e`lon qiladi. Har bir guruhdan 3 tadan talaba chiqib, faoliyat natijalarini taqdim qilishlarini aytadi. Taqdimot uchun har bir guruhga 8 daqiqadan vaqt ajratadi. Yo`naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi. Javoblarni aniqlashtiradi, to`ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi.* *II.7. Har bir guruh taqdimoti oxirida ekspert savollari bo`yicha xulosalar qiladi..*	*Guruhlar ijodiyotini tashkillashtiradi. Ma`ruzalarni o`qib, savollarga javob topadi.* *Ma`lumotni muhokama qilib, fikr almashib sistemalashtiradi. Format qog`oziga sxema tarizida tushiriladi, talabalar belgilangan qatoriga o`tirib, bir-biriga javoblarini tushintirib beradi.*  *Dastlabki o`rinlariga kelib o`tiradi.*  *tayor ma`lumotlarni taqdim qilish uchun chizmalar ishlab chiqiladi. Guruh sardorlari o`qituvchiga tayor ma`lumotlarni taqdim qiladi.* *Boshqa guruh a`zolarining bergan savollariga javob beradi. Bir-birini baholashadi.*
III. Yakuniy bosqich (5 daqiqa)	*III.1. Mavzu bo`yicha tegishli xulosa chiqaradi.* *III.2. Guruhlarga o`z-aro baholarinin aytadi.. O`quv mashg`ulotlarining natijalarini muhokama qiladi.* *III.3. Mustaqil ishlariga vazifa beradi:* *1. Mavzuning keyingi rejasi savollariga tayorlanib kelish;* *2.Nazorat savollariga og`zaki javob berish (4-ilova).*	*Eshitadi.* *Vazifani yozib oladi.*

5. UZBEKISON RESPUBLIKASINING XALK XUJALIGI UMUMIY TA`RIFI.

Reja:

1.O’zbekiston Respublikasining xalq xujaligi Rossiya bosib olganga qadar.

2.O’zbekiston Respublikasi xalq xujalgi Rossiya tarkibida.

3.O’zbekiston Respublikasi xalq xujaligiga urishga qadar va urishdan keyingi yillarda.

4. O’zbekiston xalq xujaligi mustaqilik yillarida.

Xujaligining umumiy ta`rifi

Urta Osiyo xonliklarida sanoat maxsulotlari asosan xunarmandchilik asosida edi. Shahar hayoti XVIII asr oxirlaridan XIX asr urtalarigacha Buxoro, Samarqand, Shaxrisabz, Xiva, Urganch, Xozarasp, Quqon, Marg`ulon, Tashkent kabi shaharlarda ancha rivojlangan bo’lib, ularda ko’plab to’qimachilik, kulolchilik, zargarlik, chilongarlik, durodgorlik, xalq badiiy xunarmandchilik buyumlari ishlab chiqarilar edi. Buxoro va Marg`uloning shoyi xamda ip gazlamalari, Samarqand va Qo’qonning qog`ozlari, Qo’qon xamda Toshkentning badiiy xunarmandchilik va zargarlik maxsulotlari, savdo karvonlari orqali Sibir` va Rossiyaning ichki bozorlariga chiqarilar edi. Xuddi shu davrlarda suug`orma dehqonchilik rayonlari xisoblangan Farg`ona, Zarafshon vodiylari, Buxoro, Xorazm vohalarida kuplab etishtirilgan paxta va pillaga, qorako’l teriga tashqi bozorlarda eqtiyoj katta bo’lgan.

Iktisodiyotning etarli rivojlanmaganligi sababli O’rta Osiyoning, shuningdek Uzbekistonning juda ko’p xududlari tumanlararo geografik mexnat taqsimotida deyarli qatnashmas, asosan natural ishlab chig`arish bosqichini uz boshidan kechirar edi. Urta Osiyo iktisodiyotining eng sust rivojlangan soqalaridan biri transport edi. Ulkaning uzoq yillar davomida jaxon bozorlaridan ajralib qolganligi va tez-tez takrorlanib turiladigan qonli urushlar tufayli bir vaqtlar obod bo’lgan karvon yullari qarovsiz holda yotar edi. Maorif, madaniyat ishlariga asosan din homiylik qilar edi. Dunyoviy fanlar deyarli o’qitilmasdan, diniy ta`lim va savod beradigan maktab va madrasalar yirik axoli manzilgohlarida mavjud edi. Shaharlar bu borada aloxida o’rin tutadi. Ana shunday murakkab siyosiy, iktisodiy va ijtimoiy vaziyatni boshidan kechirib turgan O’rta Osiyoni XIX asr ikkinchi yarmida chor Rossiyasi bosib oldi. Urta Osiyoni mustamlaka sifatida bosib olgan Rossiya uni avvalo o’z to’qimachilik sanoati uchun xom-ashyo bazasiga harakat qildi. Chunki Rossiya to’qimachilik sanoatining xom-ashyosi deyarli yuq edi. Urta Osiyo Rossiyaning oddiy mustamlakasiga aylanibgina qolmay, balki xududiy jiqatdan imperiya tarkibiga to’g`ridan-to’g`ri qushib oldi. Urta Osiyoning Rossiya imperiyasi bilan tutash xududga ega bo’lishi o’tgan asrning 80-yillarida Krasnovodsk (Turkmanboshi) - Samarqand temir yulini qurish imkonini beradi. Keyinchalik bu temir yul Uzbekistonning yirik shaharlari, ichki rayonlari bo’ylab uzaytirilganligi bir tomondan, bu

jarayonni yanada kuchaytirdi, ikkinchi tomondan, o'lkada yanada chuqur o'rnashib qolish maqsadida metropoliyadan kuplab rus ishchi va dehqonlari, hunarmand kosiblar xamda ziyolilar ko'chirib keltirilishiga olib keldi. Ko'chirib keltiradiganlar o'lkada tashkil etiladigan va Rossiya kapitalizim manfatlariga xizmat qiladigan dastlabki sanoat va transport korxonalarida xizmat qilish kuzda tutilgan edi. Rus kapitalistlari tashkil etgan dastlabki sanoat korxonalari va transport vositalari kiradi. Ulka iktisodiyotining kapitalistik bozor talblariga moslashtirilishi bosib olishning bevosita natijalari edi.

XIX asr oxirgi 10 yilliklaridan boshlab o'lkada sanoat karxonalarini qurish tezlashib bordi. Bu korxonalarning negizini asosan paxta tozalash pilla chuvish, jun yuvish, paxta yog`i korxonalari tashkil qilar edi. Shungdek ulkadagi dastlabki elektr stantsiyalari va g`isht zavodlari xam xuddi shu davrda qurilgan edi. 1913 yilda hozirgi O'zbekiston xududida 425 ta sanoat karxonasi bo'lib, ularning 208 tasi paxta tozalash 80 tasi oziq-ovqat, 18 tasi objuvoz, 35 tasi kunchilik, 29 tasi xumdon yasash, 14 tasi metallsozlik korxonalari edi. Ijtimoiy maxsulotning 32% ishlab bergan sanoat tarmoqlarining tarkibi xam o'ziga xos edi. Yozning yalpi sanoat maxsulotining 86% kishlok xujalik maxsulotlarini dastlabki qayta ishlovchi (paxta tozalash va usimlik yog`i ishlab chiqaruvchi) korxonalarda 12% oziq-ovqat (yog` ishlab chiqarishdan boshqa), ko'pchilik korxonalarida, faqat 2% og`ir sanoat korxonalarida ishlab chiqarilardi. Og`ir sanoat tarkibida metallsozlik, qurilish materiallari ishlab chiqarish korxonalardan tashqari u qadar katta bulmagan "Chimyon neft` va Sho'rsuv" oltingugurt konlari xamda Oltiariqda joylashgan Vannovskiy neftni qayta ishlash zavodlari bor edi. Barcha sanoat karxonalarining 70% Farg`ona vodiysi shaharlarida to'plangan edi. Uzbekistoning Sovet xokimiyati yillaridagi sanoat taraqiyot jarayoni bir qator boskichlarni o'z ichiga oladi. Birinchi bosqich- tiklanish davri.bu davrda eski sanoat va xunarmandchilik korxonalari qayta tiklandi va bir qancha yangi sanoat korxonalari qurildi. Jumladan, Toshkent va Farg`onada ipakchilik fabrikalari, Buzsuv GESi, sanoat qand va Quvasoyda dezil elektir stantsiyalari ishga tushurildi. Sanoat tarahqiyotining ikkinchi bosqichi urushgacha bo'lgan davrlar besh yilliklar o'z ichiga oladi. Bu bosqich respublikada yirik sanoat o'choqlarini barpo etish davri bo'ldi. Birinchi (1928-1932 yil) va ikkinchi (1933-1937 yy) besh yilliklar davridayoq Uzbekistonda 831 ta yangi zovod va fabrikalar ishga tushurildi. Bular orasida Toshkent qishlok xo'jalik mashinasozlik zovodi, Chirchiq elektro kimyo, Toshkent to'qimachilik kombinat kabilar bor edi. Ikkinchi besh yillikning oxiridayoq O'zbekiston industrial-agrar respublikaga aylangan edi. Bu xulosani jumxuriyat xalq xo'jaligining yalpi maxsuloti tarkibi xam tastiqlaydi. Unda sanoatning xissasi 1913 yildagi 32% dan 1940 yilda 70% gacha ko'tarildi. Uchunchi bosqich Ulug` Vatan urushi yillarrini o'z ichiga oldi. Bu davrda respublikaga harbiy rayonlardan 90 ta og`ir sanoat korxonalari joylashtirilib ishga tushurildi. Shular jumlasiga Toshkent samalyotsozlik

birlashmasi, O’zbekiston qishlok xo’jalik mashinasozligi zavodi, Chirchiq qishlok xo’jalik mashinasozlik zavodi transformotor zavodlari kiradi. Urush yillarida respublikada neft`, mis, qurg`oshin, volfrom va molibdenning yangi konlari o’zlashtrildi. Agrenda yangi ko’mir shaxtalari ishlay boshladi, 6 ta yangi elektr stantsiyasi ishga tushurildi, Bekobod metallurgiya zavodi qurilishi boshlab yuborildi. Shu yillarda jami 280ta yangi sanoat korxonasi ishga tushuriladi. Bekobod metallurgiya zavodi qurilishi boshlab yuborildi. O’zbekiston sanoatining tarkibi keskin o’zgardi, og`ir sanoat solmog`i 1940-43 yillar orasida 14,35 dan 49% gacha o’sdi. Sanoat tarahqiyotining to’rtinchi bosqichi urushdan keyingi sanoat yuksalishi yillarini o’z ichiga oladi. Bu davrda O’zbekiston xalq xo’jaligining yangi davr talabi asosida qisqa muddat ichida qayta qurish bosh masalalardan biri edi. Sanoat tarmoqlarini qayta qurish va kengaytirish, kishlok xo’jalik ishlarini mexanizatsiyalash, ekin maydonlarini kengaytirish keng kulamda olib borildi. Respublika xalq xo’jaligining yanada tez sur`atlar bilan rivojlantirilishiga zamin tayyorlangan edi. Respublika sanoat tarahqiyotining beshinchi bosqichi 60 yillar boshlaridan 80 yillar o’rtalarigacha davom etdi. Bu bosqichning muhim xususiyatlari sifatida O’zbekiston sanoati, tabiiy, moddiy-texnika va mexnat resurslaridan yanada kengroq foydalanilganligi, uning sobiq Ittifoqdagi asosiy o’rni paxta, pilla, qorakul kabi xom ashyo va yarim xom ashyo etkazib berishdagi roli ortib borganligini ko’rsatish mumkin. Bu davir uchun O’zbekiston xo’jaligida fan-texnika tarahqiyoti rivojlanishining ayrim intensiv omillaridan shu maxsad yulida foydalanish, ijtimoiy ishlab chikarishning samaradorligini oshirish va sifat ko’rsatkichlarni yaxshilashdek bir qator xususiyatlar xarakterdir. Xuddi shu davrda O’zbekiston yoqilg`i energitika majmuaning asosini tashkil etadigan qator yirik gaz konlari uzlashtirildi, nodir metallar sanoati yaratildi, kup tarmoqli mashinasozlik barpo etildi, har xil istemol mollari etarli darajada yunalishida dastlabki qadamlar quyildi. 1991yil 31 avgustda uz mustaqiligini e`lon qilgan, Uzbekistoning xalq xo’jaligi o’zining chinakkam yangi tarahqiyot bosqichini boshladi. Bu tarahqiyot bosqichining asosiy vazifasi O’zbekiston iqtisodiy mustaqilligini ta`minlashda tayanch bo’la oladigan xalq xo’jaligi tarmoqlarini rivojalntirish asosida sanoat tubdan takomillashtirish, ularni zamonaviy ishlab chiqarish texnologiyasi bilan ta`minlash va axoli turmish darajasini keskin yaxshilashdan iboratdir. Bu maqsadlarga erishishda xalq xo’jaligining moliyaviy-investitsiya tizimi ishlarida yuqori samaradorlikka erishish, baxolar tizimi faoliyatini tibdan sog`lamlashtirish, ishlab chiqarish korxonalari faoliyatida to’la mustaqillikni ta`minlash, respublika xududida chet el kapitalining harkati uchun etarli sharoit yaratib berish hal qiluvchi axamiyat kasb etadi. Hozirning o’zidayoq har bir ishlab chiqarish sub`ektining ichki va tashqi iktisodiy faoliyatida xamkorlik qilishga mo’ljallangan turli moliyaviy-bank muassasalari, tijorat birjalari va chet el kapitali ishtrokida qurilgan uyushma korxonalar ish boshlaganligi Uzbekistonning bu borada quyilayotgan dastlabki qadamlaridir.

Uzbekistonning qishlok xo'jaligi xam o'ziga xos murakkab tarahqiyot yulini bosib o'tdi. Ulkamizning kishlok xo'jaligi oldiga mustabid rus chorizimi xukumronligi davrida quyilgan bosh vazifa-qimmatli sanoat xom-ashyolari - paxta, pilla kabilar bilan ta`minlash vazifasi Sovet xokimiyati yillarida yana xam qat`tiyroq qilib kun tartibiga quyildi. 1925-28 yillarda utkazilgan er-suv isloxati natijasida barcha er suvlarning umumdavlat monopoliyasiga olinish, irrigatsiya-meliratsiya ishlarini qat`iy rivojlantirishga intilish sobiq SSSRning paxta mustaqilligini ta`minlashaga erishish yulidagi dastlabki qadamlar edi. Natijada 1928 yildayoq paxta xosili etishtirishning inqilobdan oldingi darajasiga erishlidi. Birichi besh yillik (1928-37 y) O'zbekiston qishlok xo'jaligi uchun yoppasiga kollektivlashtirish bilan xarakterlidir. Bu davrda mashina traktor stantsiyalari tashkil qilinib, kishlok xujaligi ishlarini mexanizatsiyalash ishlari natijasida paxtachilikda katta yutuqlarga erishildi. 1932 yildayoq sobiq SSSRning paxta mustaqilligi ta`minlanib, chetdan paxta keltirish tuxtatildi. Ulug` Vatan urushi yillarida Uzbekistonnda paxta etishtirish ob`ektiv sabablarga kura 825,2 ming tonnagacha (1945 yil) kamaygan bulsada, urushdan keyingi yillarda yana tez rivojlandi. Paxtaning yalpi hosili 1960 yilda 2,8 mln. tonnani, 1970 yilda 4,5 mln. tonnani, 1980 yilda 6,2 mln. tonnani tashkil qildi. Shu tariqa Uzbekistonda paxtachilik qisqa vaxt ichida misli kurilmagan usish sur`atlariga erishdi. 1980 yilga kelib, paxtaning yalpi xosili hozirgacha 1930 yildagiga nisbatan 12 barovardan kuproq usdi. Sovet hokimiyati yillarida Uzbekistonda hozirgi zamon transportining (temir yul, avtomabil`, havo, suv, kuvur, elektron) ning tarmoqli tizimi barpo etildi. Moddiy tarmoqlar qatoridan o'rin olgan bu transport O'zbekiston ishlab chiqaruvchi kuchlarini rivojlantirish va joylashtirishda, yangi mustaqil davlatlararo xamda tashqi iktisodiy aloxalarni tashkil etishda asosiy o'rin tutadi. Inqilobdan oldin Uzbekistonda ishlab chiqaruvchi kuchlarining xududiy joylashuvini nixoyatda notekis bulib, Farg`ona vodiysigina iktisodiy jiqatdan bir muncha rivojlangan edi. Ishlab chiqaruvchi kuchlar tarahqiyotiga ko'ra Toshkent rayoni Uzbekistonda ikkinchi o'rinda turar, respublikaning boshqa sanoat, hatto qishlok xo'jaligi ancha sust rivojlangan edi. Sovet hokimiyati yillarida respublikaning sug`oriladigan rayonlarida paxtachilikni rivojlantirish, irrigatsiya-meloratsiya ishlarini utkazish, mashinasozlik qishlok xo'jalik mausxlotlarini qayta ishlovchi sanoat korxonalarini barpo etish, er osti qazilma boyliklarini qidirib topish va ishga solish, temir yul xamda avtomabil` yullarini qurish bo'yicha katta tadbirlar amalga oshirildi. Bu tadbirlar Uzbekistonning rayon va viloyatlari iqtisodiyotini inqilobdan oldingi davrga nisbatan ancha kutarish imkonini berdi. Toshkent shahri va viloyati O'zbekiston mintaqalari orasida eng yuqori tarahqiyot darajasiga erishdi. Bu esa avvalo ularning qulay iktisodiy geografik va transport urni bilan izohlanadi.

Adabiyotlar.

1. I.A Karimov- O’zbekiston XXI asr busag`asida: xavsizlika taqdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari.T."Uzbekiston" 1997 yil.

2. G.A.Asanov, M. Nabixonov, I.Safarov O’zbekistoning iktisodiy va ijtimoiy jug`rofiyasi. T."uqituvchi" 1994 yil.

3. Z.M.Akromov, P.G.Musaev-O’zbekistonning iktisodiy va ijtimoiy jug`rofiyasi.
T. "uqituvchi" 1997 yil.

6. MAVZU: Tarmoqlarora qurilish majmuasining respublika iqtisodiyotida tutgan o`rni. Istiqbollari
(ma`ruza)

O`quv soati: **Talabalar soni:**	- 2 soat - talaba
O`quv mashg`ulotining shakli:	- ma`ruza
Mavzu rejasi:	1.Tarmoqlarning tarkibi 2.Tarmoqlarning geografiyasi, asosiy muammolari
Mashg`ulotning maqsadi:	Tarmoqlarning tarkibi, joylanishi va asosiy muommalar bilan tanishtirish
Pedagogik vazifalar: Tarmoqlarning tarkibi, joylanishi va asosiy muommalar bilan tanishtirish	**O`quv faoliyati natijalari:** O`qituvchining natijali faoliyat ko`rsatishiga yo`naltiruvchi darsning metodik qo`llanmasidan farqli, ta`lim texnologiyasi o`quvchilar faoliyatiga qaratilgan bo`lib, u o`quvchilarning shaxsiy hamda o`qituvchi bilan hamkorlikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda o`quv materiallarini mustaqil olib borishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib beradi.
Ta`lim metodlari:	Mo`ammoli o`qitish, Evristik talim, Inson ijodiyotini proektlash, Aqliy hujim usuli,
Ta`lim vositalari:	- Ma`ruza matnlari, slaydlar, texnologik xaritalar, har hil rangdagi marker va kartochkalar, plakatlar
Ta`lim shakllari:	- ma`ruza, mavzuga oid adabiyottlar, guruhlarga bo`lib, o`lar bilan birga ishlash
O`qitish shart-sharoiti:	- maxsus auditoriya
Monitoring va baholash:	*(Reyting tizimida baholash: joriy nazorato`, oraliq nazorat yakuniy baholash)* Yozma, og`zaki, test, savol – javoblar, anketalar

Ma`ruzaning texnologik xaritasi

Bosqichlari	*Mazmuni*	
	O`qituvchining	*Talabaning*
I. Kirish bosqichi (5 daqiqa)	*I.1. Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini e`lon qiladi..* *I.2. O`quv mashg`ulotining shakli, o`tkazilish tartibini tushintiradi va baholash mezonlarini e`lon qiladii (1-ilova).* *I.3. Mavzu bo`yicha ma`ruza matnlarini tarqatadi (har biriga).* *I.4. Mavzuning rejasi va asosiy tushinchalarini eshittiradi va qisqacha izoh beradi..*	*Tinglaydilar* *Mavzu nomini va rejasini yozib oladi.*
II. Asosiy bosqich (70 daqiqa)	*II.1. Aqliy hujum metodi orqali talabalarni faollantiradi. Berilgan savolga o`ylab javob berishni taklif qiladii (javoblarr 1-2 so`zdan bo`lishi kerakligini eslatadii)* *-Geografiya ta`limining zamonaviy metod turlarini yozing.* *Bir talaba javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi va javoblar tahlil qilinadi (15 daqiqa)* *II.2. Talabalarni to`rtda kichik guruhlarga bo`ladi. Mashg`ulotning o`tkazilish tartibini Yana eslatadi.*	*Savolni muhokama qilib ularga javob beradi.* *Guruhlar ijodiyotini tashkillashtiradi. Ma`ruzalarni*

	O`quv mashg`uloti «o`zi o`rganib, o`zgaga o`rgatish», e`ni hamkorlikda o`rganish printsipi asosida o`tkazilishini aytadi (zigzag, 2-ilova). *II.3. Guruhlarga ekspert varaqlarini, shu Bilan birga har bir talabaga geometrik shakl tarqatiladi va faoliyatlarini tashkil qiladi (geometrik shakllarni vaqtincha bir joyga quyishlarini, vaqti kelganda undan foydalanishlarini aytadi) (3-ilova). Guruhlarda ishni tashkil qiladi (matnni o`rganib, muhoqama qilishga 15 daqiqa beradi).* *II.4. Doira shaklinin olgan talabalar 1-stol, uchburchak shaklini olganlar 2-stol, to`rtburchak shaklini olganlar 3-stol atrofiga o`tirishlarini aytadi. Har xil guruhlardan to`plangan talabalar o`z savollarini boshqa talabalarga yoritishini tushintiradii. O`zaro o`rgatish jarayoni boshlanadi (15 daqiqa). Talabalar faoliyatini kuzatadi,ularni yo`naltiradi, maslahatlar beradi..* *II.5. Talabalarni o`zlarining dastlabki joylariga, stol atrofiga kelib o`tirishlarini aytadi.* *II.6. Taqdimot boshlanishini e`lon qiladi. Har bir guruhdan 3 tadan talaba chiqib, faoliyat natijalarini taqdim qilishlarini aytadi. Taqdimot uchun har bir guruhga 8 daqiqadan vaqt ajratadi. Yo`naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi. Javoblarni aniqlashtiradi, to`ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi.* *II.7. Har bir guruh taqdimoti oxirida ekspert savollari bo`yicha xulosalar qiladi..*	*o`qib, savollarga javob topadi.*  *Ma`lumotni muhokama qilib, fikr almashib sistemalashtiradi. Format qog`oziga sxema tarizida tushiriladi, talabalar belgilangan qatoriga o`tirib, bir-biriga javoblarini tushintirib beradi.* *Dastlabki o`rinlariga kelib o`tiradi.* *tayor ma`lumotlarni taqdim qilish uchun chizmalar ishlab chiqiladi. Guruh sardorlari o`qituvchiga tayor ma`lumotlarni taqdim qiladi.*  *Boshqa guruh a`zolarining bergan savollariga javob beradi. Bir-birini baholashadi.*
III. Yakuniy bosqich (5 daqiqa)	*III.1. Mavzu bo`yicha tegishli xulosa chiqaradi.* *III.2. Guruhlarga o`z-aro baholarinin aytadi.. O`quv mashg`ulotlarining natijalarini muhokama qiladi.* *III.3. Mustaqil ishlariga vazifa beradi:* *1. Mavzuning keyingi rejasi savollariga tayorlanib kelish;* *2.Nazorat savollariga og`zaki javob berish (4-ilova).*	*Eshitadi.* *Vazifani yozib oladi.*

6. O’ZBEKISTON RESPUBLIKASI SANOATIGA TA`RIF

Reja:

1. Respublika sanoatining joylanishiga ta`sir qiluvchi tabiiy omillar.
2. Respublika sanoatining joylashishiga ta`sir qiluvchi iktisodiy omillar.
3. Respublika sanoatining tarkibi va joylanishi.

Sanoatning rivojiga ta`sir qiluvchi omillar

Sanoatni rivojlantirish va uni xududiy tashkil qilishda xilma xil sharoitlar, omillar qatnashadi. Ularni ikki asosiy guruhga bulish mumkin. iktisodiy geografik omillar va tabiiy-geografik omillar. Iktisodiy-geografik omillarga mexnat resurslari bilan ta`minlanganlik xolati va ularning xususiyatlari, ishlab chiqarishni ijtimoiy tashkil qilish shakllari, energetika transport sharoitlari, infratuzilma xolati, ishlab chiqarishning moddiy-texnika ba`zasi, fan texnika taraqqiyot darajasi, tabiiy-geografik omillarga esa tabiiy sharoit (rel`ef, iqlim kabilar) bilan ta`minlanganlik darajasi kiradi. Sanoatni rivojlantirishda ishlab chiqarishning moddiy-texnika ba`zasi katta axamiyatga ega. Jamiyatning moddiy-texnika ba`zasi moddiy ishlab chiqarish ba`zasi moddiy ishlab chiqarish sharoitlarining majmuyi bulib, texnika-ishlab chiqarish qurollaridan tashkil topadi. 1990 yil ma`lumotiga kura, sanoatning asosiy ishlab chiqarish jamg`armalariining 36,35% ni, qurilish va transport bilan birga xisoblanganda esa 60% dan ortig`ini tashkil qiladi. Mexnat resurslari sanoatni rivojlantirish va ayniqsa uni xududiy tashkil qilishda muhim omillardan xisoblanadi. Ma`lumki, O’zbekiston mexnat resurslari bilan eng yangi yaxshi ta`minlangan respublikalardan biridir. Undagi axoli tabiiy usishning Sobiq Ittifoqdagi urtacha kursatkichidan ancha yuqoriligi, mexnat resurslarining ortiqcha

tuplanishiga olib keldi. Bu narsa Uzbekistonda sanoat ishlab chiqarishini sira kechiktirmay, yanada tezroq rivojlantirishni undaydi. Usib borayotgan mexnat resurslaridan tula va samarali foydalanish maqsadida sanoatning ayniqsa sermehnat tarmoqlarini (elektrotexnika, radiotexnika, asbobsozlik,elektrotexnika, engil sanoat kabilar) jadal taraqqiy etishi zarur. Bunday korxonalarni axolisi nisbatan tez usayotgan kichik va urta shaharlarda qurish maqsadga mofiqdir. Sanoatni xududiy joyashtirishda alohida hisobga oliinish lozim bulgan masalalardan biri har bir iktisodiy rayonda sanoat tugunlarida va hatto alohida ishlab chiqarish korxonalarida sanoat korxonalarini tashkil qilishda mexnat resurslarining jinsiy tarkibini e`tibordan qochirmaslik kerak. Shundagina erkak va ayollarning mexnat qilish imkoniyatlaridan ancha samarali foydalanish mumkin buladi. Sanoatni rivojlantirishda mexnat resurslarining xududiy joylashuvi e`tiborga olinishi kerak. O’zbekistonda axoli va mexnat resurslari Farg`ona vodiysi, Toshkent va Xorazm vohalarida

ayniksa zich joylashgan. Bu joylarda, shuningdek, Zarafshon va Surxon-Sherobod vodiylarining sug`oriladagan noxiyalarida ish kuchi zaxiralari bor. Kelajakda axolining yuqori tabiiy usishi va mexnat unumdorligining oshib borishi tufayli bunday zaxiralar yanada ortib borishi tabiiy. Shuning uchun xam bu mintaqalarda sanoatning ish kuchin uziga kup jalb qiladigan sermexnat tarmoqlarni yanada rivojlantirish lozim. Mexnat resurslarining bir qismi Uzbekistonning tabiiy resurslariga boy, lekin iktisodiy jixatdan kam uzlashtirilgan joylarga utib urnashishini rag`batlantirish xam zarur.

Fan-texnika taraqqiyotining sanoatini xududiy joylashtirishdagi roli katta. Ilgari foydalanishning iloji yuqdek kuringan Mirzachul, Karshi dashtlari dexonchilik ulkalariga aylantirilishi, paxta hosildorligining keskin usishi Fan- texnika yutuqlarining ishlab chiqarishga tadbiq etilishi natijasidir. Bu omil foydalanish maqsadga muvofiq bulmagan yoki sanoatda umuman ishlatilmagan turli tabiiy resurslarni ishga solish xam katta urin tutadi. Fan-texnika inqilobi omili O’zbekiston sanoatining deyarli barcha tarmoqlari rivojlanishiga ta`sir kursatadi. Tog`-kon, elektr enetgitika, mashinasozlik, kimyo, kishlok xujaligi kabi tarmoqlar taraqqiyotia bu omilning roli ayniqsa kattadir.

Sanoatni xududiy tashkil etish va joylashtirishda transport xam muhim axamiyatga ega. Chunki sanoatning xom ashyo va boshqa vositalar bilan ta`minlashda, korxonalar urtasida ishlab chig`arish aloxalarini yulga quyishda, mexnat resurslarining erkin harakatida va nihoyat, ishlab chig`arilgan mahsulotlarni iste`molchilarga etkazishda transport vositalaridan keng foydalaniladi. Janubiy O’zbekiston va Kuyi Amudaryo iktisodiy rayonining nisbatan sust rivojlanganligini kup hollarda transpolrt imkoniyatlarining uzoq yillar davomida cheklanganligi bilan xam izoqlash mumkin. Sanoatni rivojlantirish va joylashishiga sezilarli ta`sir etuvchi omillar qatoriga murakkab yunalishga infratuzilma mazmuni xam kiradi. Asosiy ishlab chiqarish in`fratuzilmasi (transport-aloxa vositalari, elektr uzatish liniyalar, suv bilan ta`minlash tizimlari, kanallari imkoniyatlariva boshqalar) va ijtimoiy infratuzilma ( uy-joy, ma`orif, tibbiyot, sport, savdo kabi muassasalar) ga bulinadigan bu majmusiz joylarda ishlib chiqaruvchi kuchlarini, jumladan, sanoatni rivojlantirib bulmaydi.

Uzbekistonning viloyatlarida infratuzilmaning rivojlanish darajasi bir xil emas. Uning tarmoqlari Toshkent, Samarqand " Farg`ona vodiysi viloyatlarida yaxshi rivojlangan. Bu  hol qator boshqa omillar bilan birgalikda Respublika sanoatining rivojlaish darajasida hozirgi mavjud hududiy farqlarning kelib chiqishiga sabab buldi. Sanoatning rivojlantirish va xududiy joylashtirishga ta`sir etuvchi tabiiy omillar orasida joylarning tabiiy resurslar (avvalo foydali qazilma boyliklari) bilan ta`minlanganlik darajasi alohida urin tutadi. Chunki, yoqilg`i-energitika, mineral xomashyolar, suv va qator boshqa resurslarsiz sanoatni, ayniqsa uning undiruvchi tarmoqlarini rivojlantirib bulmaydi. Ishlob beruvchi sanoatning kupchilik tarmoqlari

uchun xam xomashyoni asosan ana shu undiruvchi sanoat etkazib beradi. Umuman O'zbekiston undiruvchi ishlab beruvchi sanaot tarmoqlaring kupgina muhim tarmoqlarini rivojlantirish uchun etarli resurslarga egadir. Ularga yoqilg`i-energitika, rangdor metallurgiya, kimyo, qurilish materiallari sanaotlari va hakazolar kiradi. O'zbekiston sharoitida suv resurslari xam sanoatni xududiy joylashtirish va taraqqiy ettirishda ancha faol qatnashadi. Ma`lumki, har qanday sanaot tarmog`i xam ozmi-kupmi suv iste`mol qiladi. O'zbekiston boshqa urta Osiyo respublikalari qatori suvga chanqoq, uiruouchil mintauada joylashganligi, uning suv resurslari umuman cheklangan. Sanaotni rivojlantirishda suv resurslarini uisobga olish orol fojiasi sharoitida juda xam dolzarbdir. Joylarning tabiiy sharoiti xam sanaotni rivojlantirish va joylashtirishda ma`lum rol` uynaydi. Iqlim iliq noxiyalarda sanaot ob`ektlarini qurish sovuq iqlimli joylarga nisbatan ancha arzon va qulay buladi. Bu omil Uzbekistonda garchi u qadar katta urin tutmasada, sanoat rivojlanishida har ualay ijobiy axamiyat kasb etadi.

**Yoqilg`i-energitika majmui.**O'zbekiston yoqilg`i energitika majmui rayonlararo axamiyatga ega bulib, respublika yalpi sanoat mausulotining 8,9% ini ishlab chiqaradi. Bu majmui ikki gruxga-yoqilg`i sanoati va elektr energitika sanoatiga bulinidi.

**Yoqilg`i sanoati.** Yoqilg`i sanoati O'zbekiston og`ir sanoatining muqim tarmoqlaridan biri bulib, tabiiy gaz, neft`, kumir qazib chiqarishni, neftni qayta ishlashni va tayyor mausulotlarni iste`chilarga etkazib berishni o'z ichiga oladi. O'zbekistoning gaz zaxiralari katta bulishi bilan birga ularni ishga solish nihoyatda qulaydir. Shu sababli bu tarmoq juda tez rivojlantirildi. Shu sababli yoqilg`i-energetika balansida asosiy rol` uynaydi. Respublikada yoqilg`i zaxiralarini qazib olishda xam, iste`mol qilishda xam tabiiy gazning salmog`i oshdi. Uzbekistonda qazib chiqarilayotgan barcha yoqilg`i mausulotlari orasida gazning salmog`i shartli xisobida olinganda 86,5% ni(1990 yil) tashkil qiladi. Gaz sanoati. Gaz sanoati tarkibiga tabiiy gazni qazib chiqarish, tozalash, suyultirish va sun`iy gaz tayyorlash, etkazib berish kiradi. 1945 yilda respublikada atigi 9 mln m^3 tabiiy gaz tabiiy gaz qazib chiqarilgan bulsa, 1965 yilda 16,5 mlrd m3, 1970 yilda-32,1 mlrd m^3 gaz qazib chiqarildi. Yangi gaz konlari (Sho'rton)ning o'zlashtirilishi asosida O'zbekistonda gaz qazib chiqarish yana kuchaytirildi. Uning miqdori 1980 yilda 34,8 mlrd m^3 ni, 1990 yilda 40,8 mlrd m^3 ni tashkil qiladi. Xozirgi payitda O'zbekistonda respublikasi qazib chiqpishda Rossiya Fedratsiyasi va Turkistonda keyingi urinda turadi. Respublikamizda bo'lib keyingi chorak asr davomida gaz qazib chiqarishda o'sishi Buxoro-Xiva geologik mintaqasida yirik gaz konlarining topilishi va o'zgarishi bilan bog`liq. Gazni O'rtabuloq, Uchqur, Jarqoq kabi gaz konlari yana xam istiqbolimiz Muborak va Shurton konlari ishga tushurildi.Agar dastlabki paytlarda qazib chikarayotgan gazning 90% dan ortig`i Buxoro viloyatida joylashgan konlar xissasiga tug`ri kelgan bo'lsa endigina bu o'rini Qashqadaryo viloyati konlari egallaydi. Respublikamizda qazib chiqarayotgan gazning 80%

ko’prog`i ushbu mintaqalardan olinmoqda. Ko’kdumoloq gaz konining ishga tushurilishi bilan shu xududning gaz qazib chiqarish salmog`i yana oshadi. Qashqadaryo viloyatida o’zlashtirilgan tabiiy gaz konlaridan tarkibida oltingugurt uchuvchan engil neft` birikmalari bilan bulgan gaz qazib olinmoqa. Bunday gazni qayta ishlash tozalash talab qilinadi. Muborak shaxrida shunday gazni tozalaydigan yirik majmua qurilgan. O’zbekiston gaz sanoatining yaqin istiqbollari yanada samaradaorlik bilan foydalanib respublikamizni to’la gazlashtirish bilan bevosita bog`liqdir. Neft` sanoati. hozirgi zamon yoqilg`i sanoatining eng samarali turlaridan biridir.Neft` sanoati O’zbekiston yoqilg`i sanoatining tung`ich tarmog`idir . Respublikamiz xududidagi dastlabki neft` koni Chimyondan 1904 yilda topildi. Keyinchalik bu erda Chimyon, Selroqa, Yorquton konlaridan neft` olindi. Keyingi yillarda Namangan viloyatida olingan Mingbuloq neft` koni respublikamizda neft` qazib chiqarishni yaqin yillarda keskin kupaytirish ishlarini beradi. Endigina neft` Farg`ona vodiysidagina emas shuningdek Buxoro, Qashqadaryo, Surxondaryo viloyatida xam qazib olinmoqda. Uzbekistonda neftni qayta ishlash sanoati mavjud Farg`ona vodiysida ikkita qayta ishlash zavodi- Farg`ona va Oltiariq neftni qayta ishlash zavodlari ishlab turibdi.

Kumir sanoati. Uzbekistonda kumir zaxiralari katta emas. Kumir Toshkent viloyatida joylashgan Angren koni va Surxondaryo viloyatidagi Sharg`un konidan qazib chiqariladi. Angren koni respublikaning asosiy kumir bazasidir. Undan Uzbekistoning 95% dan kuproq kumir qazib olinadi. Angren kumiri O’rta Osiyoda tannarxi eng arzon kumirdir.Uzbekistoning ikkinchi kumir koni Surxondaryo viloyatidagi Sharg`un konidir. Bu kon kumirining sifati ancha yaxshi (kokslanish xususiyatiga ega) bulsada, lekin zaxirasi kam, qazib olish va tashish sharoiti qiyin. Respublikada 1990 yilda 6,5 mln tonna kumir qazib chiqariladi. Kelajakda Angren kumirni qazib olishni kupaytirish, Sharg`un toshkumirini qazib chiqarishini kengaytirish, Boysun toshkumir konini ishga solishni amalga oshirish maqsadga muvofiq..

Elektr energetika sanoati. O’zbekiston elektr energetika sanoatining taraqqiyoti Goelro rejasida boshlandi va u ikki davrni bosib utdi. Respublikada avvol GESlar qurildiki, bu maqsadga muvofiq edi.Suv quvvatidan foydalanish urta Osiyo respublikalarida muxim bulgan boshda bir muammoni yangi erlarni sug`orishni xam hal qilib beradi. Shungdek, Uzbekistondagi dastlabki GESlar asosan konlarda, kichik daryolarda qurilib, iktisodiy va texnik jihatdan oson va arzon tushar edi. 1926 yilda ishga tushurilgan Buzsuv GESi O’rta Osiyodagi dastlabki gidroelektr stantsiyasi edi. Urushgacha Chirchiq daryosida va Buzsuv kanalida Burjar, Tovoksoy kabi elektr stantsiyalari quruldi. Chirchiq -Buzsuv tarmog`ida 1941-1946 yillarda oltita elektr stantsiyasi qurilib ishga tushurildi. 1948 yilda respublikamizda eng katta Farxod GESi qurib ishga tushirildi. Urushdang keyingi dastlabki yillarda Chirchiq-Bo’zsuv suv tarmog`ida Shaxrixonsoy, Namangansoy daryolari va Darg`om, Qumqurg`g`on kanallarida bir necha GES

lar ishga tushirildi. 1955 yilda Uzbekistonda hosil qilingan elektr quvvatining 65%i GES lar xissasiga to’g`ri keladi. Respublikamiz elektr-energetika sanoatining rivojlanishidagi ikkinchi davr 60 yillardan boshlanadi. Bu davrda elektr quvvati hosil qilishda issiqlik stantsiyalarining salmog`i osha boshladi. Tabiiy gaz asosida ishlovchi Toshkent GRES i (1920 ming kVt), Navoiy GRESi (830 ming kVt), Taxiatosh GRESi (348 ming kVt), xamda ko’mir asosida ishlovchi Angren GRESi (600 ming kVt) lari qurib ishga tushirildi. Keyingi yillarda Sirdaryo GRESi (30mln kVt), Yangiangren GRESi (2,4 mln kVt) lari qurib ishga tushurildi. Natijada 1990 yil respublikada ishlab chiqarilgan butun elektr quvvatining 90% iga yaqinini issiqlik elektr stantsiyalari ishlab chiqardi. Daryolarda xam elektr stantsiyalari qurush davom ettirildi.Ular orasida respublikamizda eng yirik bo’lgan Chorvoq GESini (600 ming KVt) alohida ko’rsatib o’tish kerak. Chorvoq GESi va suv ombori Chirchiq-Buzsuv elektr stantsiyalari pog`anasining ish maromini yaxshiladi. 80- yillar boshida Chirchiq daryosida yana bir elektr stantsiyasi-Xujakent GESi (165 ming kVt) ishga tushirildi. Shu bilan Chirchiq Buzsuv pog`anasini tashkil qiluvchi elektr stantsiyalar 19 taga etdi. Koradaryo Andijon GESi (110ming kVt), Amudaryoda Tuyamuyin GESi (70ming kVt) lari xam qurib ishga tushirildi. 1990yilda Uzbekistonda hosil qilishgan elektr quvvati 56,3 mlrd Kvt ni tashkil qildi.

Respublikada iste`mol qilingan elektr quvvatining 575 idan sanoat va qurilishda foydalaniladi. Energitika tizimlarining tashkil qilinishi elektor tarnsportining rivojlantirish bilan bog`liqdir. Urta Osiyo respublikalaridagi yirik elektr stantsislarini asosiy markazlar bilan bog`lovchi yuqori vol`tli elektr uzatkich

Leniyalari qkurildi. Ana shunday leniyalardan eng yiriklar 500 *Vt kuchlanishga ega bulgan Nurek GESi Mirzatursinzoda-g`uzor-Samarqand-Sirdaryo GRESi; Toshkent-Samarqand-Tuxtagul-Andijon-Sirdaryo GRESi va boshqalardir.

Qora va rangli metallurgiya sanoati

Rangdor, asl va nodir metallarning qazib olish, boyitish va eritishning o’z ichiga oladigan rangdor metallurgiya, uning asosiy tarmoqlari Uzbekistoning dunyoviy ahamiyatga ega bo’lgan, iqtisodiy sohalardan biri hisoblanadi. Uzbekistoning rangdor metallurgiyasi ancha yosh ishlab chiqarish tarmoqlaridandir. Shunga qaramay, uning hissasiga O’rta Osiyo respublikalaridan ishlab chiqarilgan rangdor metallarning 2/3 qismidan ko’prog`i to’g`ri keladi. Hozirgi kunda respublikada rangdor metallurgiya sanoatining barcha texnologik jarayonlari shu erda amalga oshiriladi. Bunday sanoat korxonaliri Olmaliq, Muruntov (Zarafshon), Navoiy shaxarlarida joylashgan hisoblanadi. Olmaliq tog`-metallurgiya kombinati rangdor metallurgiyaning yirk korxonalaridan biridir. Bu kombinat mis, polimetall rudalarini qazib olish, boyitish, mis va rux eritish korxonalarini birlashtiradi. Mis Qalmoqqir va Sarichuv konlaridan qazib olinadi hamda kombinat tarkibiga kiruvchi boyitish fabrikasida boyitilib mis zavodida eritiladi. Qo’rg`oshin

kon va oltin tog` kon polimetal konlaridan qazib olinadigan rudalar qurg`oshin-rux boyitish fabrikasida boyitiladi. Rux kontsentrantlari konbinat tarkibidagi rux zavodida eritiladi; qurg`oshin kontsentrantlari esa eritish uchun hozircha respublikadan tashqariga chiqarilmoqda. Olmaliq tog`- metallurgiya kombinatining rux va qo'rg`oshin sanoati bilan bog`liq korxonalar tarkibiga sul`fat kislotalari ishlab chiqaruvchi korxona ham kiradi.

Uzbebekiston mis hamdo'stlik mamlakatlarida ishlab chiqarilayotgan eng arzon va sifatli misdir. Xozirgi asosiy mis konlaridan biri qalmoqqirda1 t ruda kazib olish uchun sarf qilinadigan kapital mablag` MDH mis sanoatidagi urtacha kursatkichga nisbatan ikki marta 1 t rudaning tannarxi esa 1,9 marta kamdir. Uning asosiy sababi shundaki, Uzbekistondagi mis rudalari ochiq usulda qazib olinadi. Mis konlari Qalmoqqir, Sarichigu, Dalniy, baliqchi kabi konlardan tashqari, janubiy Uzbekistondagi Xondeza va Chaqchar, Navoiy viloyatida Qizilqum, Farg`ona vodiysi va boshqa joylardagi mis konlaridir. Mis-metallurgiya kombinati Olmaliq almofos zavodiga sul`fat kislotasi etkazib berilmoqda. Kimyo sanoati korxonalarida sentetik tolalar, kishlok xujaligi uchun zararli kimyoviy moddalar va boshqa maqsulotlar ishlab chiqarish uchun zarur ishlab chiqarish komponentlaribilan ta`minlab turibdi. Volfrom-molebdin kontsentrantlari Chirchiqdagi O'zbekiston qiyin eriydigan va utga chidamli qotishmalar kombinatida eritiladi. Kombinat xamdutlikdagi eng yirik korxonalardan biribulib, xilma-xil maxsulotlar(vol`from, molebdin simlari,qattiu qotishmalar prokati, togg`jinslarini parshalaydigan asboblar va hokozolar) ishlab chiqaradi. Hozirgi paytda Nurota, Chotqol tog`lari yonbag`rlari va Markaziy Qizilqumdagi Marjon Buloq, Chodan, Murintov konlaridan oltin qazib olinmoqda. Zarafshon shaxrida yirik oltin tayyorlash kombinati ishlab turibdi. 1991 yildan boshlab Olmaliq tog` metallurgiya kombinati tarkibida yuldosh asl metallar (oltin, kumush) ni ajratib oladigan tsex ishga tushirildi.O'zbekistonda allyuminiy sanoatini rivojlantirish uchun xam zarur sharoit va zaxiralar mavjud. Qora metallurgiya sanoatiga Ulug` Vatan urushi yillarida asos solindi. 1946 yilda Bekobod metallurgiya zavodi ishga tushirildi. 70 yillar ikinchi yarmida O'zbekiston metallurgiya zavodida elektr quvvati yordamida pulat eritish tsexi va jamiyatning yangi prokat tsexi ishga tushirildi. Bundan tashqari korxona qoshida is`temol buyumlari ishlab chiqaradigan tsex xam ishlaydi. 1990 yilda 1015ming t pulat xamda 955 ming tonna prokat ishlab chiqarildi. Toshkentdagi "ikkilamchi qora metall" zavodida (Buxoro, Samarqand va Sirdaryo viloyatlarida) temir-tersaklarini qayta ishlovchi maxsus korxonalar xamda tsexlar qurildi. Respublika xududida qora metallurgiyani rivojlantirish uchun zarur bulgan temir va mrganets rudalari,olmos materiallari va utga chidamli xomashyolar xam topilgan.

Mashinasozlik sanoati.

Og`ir sanoatning eng yirik va etakchi tarmog`idir. O'zbekiston sharotida mashinasozlik sanoatining rivojlanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki mashinasozlik malakali ish kuchini

ko'p talib qilganligidan uni aholisi va mehnat resurslari yuqori suratlar bilan respublikamizda rivojlantirish ayniqsa muhimdir. Mashinasozlik sanoati Uzbekistonda asosan Sovet xokimiat yillarida barpo etildi va u yuqori suratlar bilan rivojlantirildi. 1940-75 yillar orasida O'zbekistonda sanoat yalpi mahsuloti 13 marta ortgan bulsa, mashinasozlik sanoati yalpi mahsuloti 587 marta o'sdi. 1980-89 yillarda mashinasozlik sanoatida yalpi mahsulot ishlab chiqarish 65%ni tashkil qildi. O'zbekiston mashinasozligining xalqaro miqyosdagi o'rnini paxtachilik majmui bilan bog`liq va unga xizmat qiluvchi tarmoqlarini belgilaydi.  Republika mashinasozligining 45%i paxtachilik majmui bilan bog`liqdir. Bular xam uch guruxga bulinadi.
1. Paxtachilik majmuini mexanizatsiyalashtirishga xizmat qiladigan mashina va uskunalar ishlab chiqarish.
2. Irrigatsiya-melarotsiya mashinasozligi: 3. Paxtani qayta ishlash bilan bog`liq mashinasozlik tarmoqlari (tuqimachilik mashinasozligi, paxta tozalash sanoativa boshqa engil xamda oziq ovqat sanoati uchun uskunalar ishlab chiqarish). Respublika qishlok xo'jalik mashinasozligi korxonarining deyarli xammasi keyingi yillarda qayta qurilmoqda, yangi uskunalar yangi texnologik vositalar bilan ta`milanmoqda. Bu soxada respublika kishlok xujaligi mashinasozligining bosh korxonasi Toshkentkishlok xujalik mashinasozlik zavodida erishilgan yutuqlar xarakterlidir. Bu zavodda "Uzbekiston" markali paxta terish mashinaliri ishlab chiqarilmoqda. Mashinasozlikning paxtachilik majmui tarkibiga kiruvchi yana bir yunalish irrigatsiya-meliratsiya mashinasozligidir. Pespublikamizda irrigatsiya mashinasozligining eng yirigi Andijon irrigatsiya mashinasozligi va Andijon mashina zavodlari xisoblanadi. Paxtachilik majmui bilan bog`liq mashinasozlikning uchinchi yunalishi tuqimachilik mashinalari va paxta tozalsh sanoati uchun texnologik uskunalar ishlab chiqarishdir. Mashinasozlikning ancha taraqqiy etgan. Paxta tozalash sanoati uchun zarur uskunalar ishlab chiqaruvchi Toshkent mashinasozlik, Andijondagi "Komunar", Samarqanddagi paxtachilik mashinasozligi, olmos(Namangan viloyati) paxta tozalash uskunalari uchun qismlar ishlab chiqaruvchi zavodlardir. O'zbekiston mashinasozligining yana bir muxim tarmog`i elektro texnika sanoatidir. Bu tarmoq Ulug` Vatan urushi yillarida vujudga kelib respublika mashinasozligining muxim tarmoqlaridan biriga aylandi. Bu tarmoqning respublikamiz mashinasozligidagi salmog`i 20% dan kattadir. Bu tarmoq korxonalari transformatorlar, elektr stantsiyalar va podstantsiyalar uchun shchit, panellar, zamonaviy murakkab kabellar, elektr asbob uskunalari, umuman 200 turda mahsulotlar ishlab chiqaradi. Elektro texnika mashinasozligining yirik korxonalir Toshkent elektrotexnika va kabel zavodlari, Chirchiq va Namangan transformator zavodlari, Andijon"elektr aparat" va "elektr dvigatel", Qo'qon elektr mashinasozligi zavodlari va boshqalardir.
Mashnasozlik tarmoqlari orasida eng yosh va hozircha kam taraqqiy etgan asbobsozlik katta

istiqbollarga ega. Gap shundaki, bu tarmoq ko'p mehnat resurslarini jalb qiladi xamda republikaning asosiy ixtisos soxasi bo'lgan paxtachilik majmui tarkibida rivojlantiriladi. Mavjud "paxtachilik asboblari" zavodi asosan paxta tozalash zavodlari uchun paxta navini va tolasining sifatini aniqlash uchun maqsulotlar ishlab chiqaradi. O'zbekiston instrumintal maqsulotlar ishlab chiqarish xam tashkil etgan. Bu yunalishning yirik korxonalari Toshkent instrumintal va obrazif zavodlaridir. Respublikada og`ir mashinasozlik sanoatiga mansub bir qator korxonalar mavjud. Toshkentdagi "kutargich", "kompressor", Chirchiqdagi O'zbekiston kimyo mashinasozligi, Namangandagi mashinasozlik zavodlari kimyo va neftni qayta ishlash sanoatlari uchun mashina va uskunalar ishlab chiqaradi. Shuningdek Toshkent ekskovator, teplovvoz tuzatish zavodi, avtomobil tuzatish zavodlari, Samarqanddagi neftsozlik, xolodil`nik, Toshkent va Farg`ona gaz aparat zavodlari vo shqa mashinasozlik xamda metalozlik korxonalri ishlab turibdi. Uzbekistonda keyingi yillardi mazkur majmuining ilmiy texnika taraqqiyoti hosilasi bulgan aniq va murakkab mashinasozligi soxasi tobora rivojlanmoqda. Toshkentdagi elektro texnika "Mikondo", "Zenit " zavodlari murakkab elektro texnika , elektronika, telemexanika vositalari ishlab chiqaradi. Algoritm birlashmasi eng takomillashgan elektron xisoblash majmuilari ishlab chiqmouqda. Mashinasozlik iktisodiy tarmoqlaring bundan keyingi taraqqiyoti asosan xorijiy mamlakatlar xamkorligida va ilg`or texnologiyasi asosida olib boriladi. Hozirdayoq shu yul bilan qurilgan ayrim korxonalar, jumladan bir marta ishlatiladigan shpritslar, uquv kompyuterlari, telivizor va vediomagnitofonlar va boshqa maxsulot bera boshladi. Janubiy Koreyaning "DEU", Germaniyaning "Mersedes-bents" kompaniyalarinig Asaka va Dustlik shaxarlarida zamonaviy avtomobillar ishlab chiqariladigan zavodlar qurib ishga tushirildi. Ular mausulot bera boshladi.

Kimyo va qurilish materiallori sanoati

Og`ir sanoatning xalq xo'jaligida fan-texnika taraqqiyotining ta`minlovchi tarmoqlaridan biridir. **Bugungi O'zbekiston kimyo sanoati ancha yaxshi taraqqiy etgan mamlakatlardan biridir. Respublikada hozirgi zamon kimyo sanoatinig juda ko'p mahsulotlar ishlab chiqariladi. Azotli fosforli va murakkab o'g`itlar (ammofos), sul`fat kislotalar, lak-buyog`, xamda rezina buyumlar , dori-darmonlar, qishlok xo'jalik zarakunandalariga qarshi kurash vositalari, kimyoviy tolalar, plasstmassalar va ko'plab boshqa maqsulotlar shular jumlasidandir.** O'zbekiston kimyo sanoatining dastlab vujudga kelgan tarmog`i- meneral o'g`it ishlab chiqarishdir. Bu sohada korxonalar birinchi besh yilliklar davridayoq qurilgan bo'lib, asos boshqa rayonlardan keltirilgan o'g`itlarni aralashtirish bilan shug`illanuvchi Quqon va Kogon zavodlari edi.

1940 yilda Chirchiqda azotli meneral o'g`itlar ishlab chiqaradigan elektroximiya kombinati ishga tushirildi. 1946 yilda Qo'kon va 1957 yilda Samarqand superfosfat zavodlari qurildi. Bu korxonalar asosiy ishlab chiqarish komponenti bo'lgan fosforitni ilgari Kola yarim

orolidan olardi, endilikda qoratov (qoraqolpag`iston) dan olmoqda. Chirchiqda elektroximiya kombinati gaz asosida ishlashga utdi. 60 yillar davomida tabiiy gaz asosida ishlaydigan Farg`ona azot o’g`itlari zavodi va Navoiy kimyo zavodi  qayta qurilib, bu erda xam almofos ishlab chiqarilmoqda. G`o’za bargini to’kadigan defalientlar ishlab chiqarish Navoiy elektroximiya kombinatida, Farg`ona azot o’g`itlari zavodida tayyorlanmoqda.Ko’kon va Samarqand superfosfot zavodlarida sul`fat kislota tayyorlanib, meneral o’g`itlar, organik sentiz kimyosi, neftni qayta ishlash, rangdor metallurgiya, engil va boshqa tarmoqlar ehtiyojini qondira olmas, shu tarixa u ko’plab boshqa rayonlardan (asosan Uraldan) keltirilar edi. Endilikda olmaliq kon-metallurgiya kombinati tarkibidagi mis va rux zavodlari yonida sul`fat kislota ishlab chiqaradigan ikkita tsex ishga tushirildi va qimmatli maxsulot bilan ta`minlash ancha yaxshilandi. Respublikada kimyo sanoatining kenja tarmoqlaridan biri- organik sintez kimyosi tez rivojlanmoqda. Uning taraqqiyoti xam gaz sanoati bilan bog`liqdir.  Hozirgi vaqtda bu soxaning eng yirik tarmog`i Navoiy kimyo kombinati xisoblanadi. Uning tarkibida atsitelin, sirka kislotasi, tselyuloza, nitron tola ishlab chiqaradigan maxsus quvvtlar yaratilgan. Farg`onada atsetat ipak ishlab chiqarufchi zavod ishlab turibdi. Namangan kimyo sanoatida visiozipak bu su`niy tolalar turli xil gazlamalar, gilam, trikotaj ishlab chiqarishda keng foydalaniladi. Kimyoviy tolalar ishlab chiqarish O’zbekiston kimyo sanoatining yuksak darajada rivojlantiriladigan yunalishdir. Navoiy va Farg`ona bu soxaning bundan buyon xam asosiy markazlari bulib qolaveradi. Hozir ishlab chiqariladigan atsetat, nitron tolalar bilan birga vinop tola ishlab chiarishni xam yulga quyish muljallanmoqda. Vinol tolasidan tayyorlangan materialari jahon bozoria ingichka tolali paxtadan tayyorlangan material bilan bir xil baholanmoqda. Uzbekistonda plastik massalar va ulardan turli maqsulotlar ishlab chiqarish yildan yilga kupaymoqda. Toshkent plastmassa quvurlar. Ohangoronda plastmassa asosida linolum, polietelin quvurlvr ishlab chiqaradigan zavodlar ishga tushiriladi. Plastmassa asosida is`temol maxsulotlari ishlab chiqarish italiya bilan xamkorlikda "sovplastital" qushma korxonasida amalga oshirilmoqda. Olmaliq maishiy kimyo zavodida kundalikxarid maxsulotlari bilan birga kashmir tolalari ishlab chiqarish xam yulga quyilgan.

Respublika kimyo sanoatining yana bir yunalishi turli xil rezina-texnika tarmog`idir. Xalq xo’jaligida foydalanilgan texnik rezina buyumlar Toshkent, Yangyo’l, Angrenda ishlab chiqarilmoqda. Toshkent va Popda shina ta`mirlash zavodlari ishlab turibdi. Popda (Namangan viloyati) rezina sanoatining yirik markaziga aylanmoqda. Bu erda rezinadan poyafzal tayyorlavchi zavod qurilgan. Kimyo sanoatining paxta sheluxasi (xavochou) dan turli maqsulotlar (etil spirti, furfori, kselit, sar`it, furam, furil, ouchil achituisi) ishlab chiqaradigan gidroliz tarmog`i xam muhim axamiyatga ega. Hozir Farg`ona gidroliz zavodi furam birikmalari (asosan furofurol) ishlab chiqarishga ixtisoslashagn. Andijon gidroliz zavodida xomashyo

sifatida sheluxa urniga g`uzapoyadan foydalanilmoqda. Yangiyuldagi gidroliz zavodi mikrobiologik maxsulotlar ishlab chiqaradigan bioximiyaviy zavodga aylantirildi. Kimyo sanoatining mahalliy axamiyatiga ega bulgan yunalishlariga- lak-buyog` va maishiy kimyo maqsulotlari ishlab chiqarishni maqsulotlar tayorlanmoqda. Olmaliq zavodida kir yuvish vositalari ishlab chiqarilmoqda.

Kurilish sanoati qishlok xo'jaligi va transport singari muhim ahamiyat kasb etadi. Qurulish sanoati zavod fabrikalar, kanal- suv omborlari, uy-joylar va hokozalar qurishni o'z ichiga oladi. Oktyabr` tuntarishidan ilgari O'zbekiston hududida qurilish materiallari sanoati yarim kustar tipidagi g`isht zavodlvridan iborat bo'lib, ularda 1913 yilda 35 mln dona g`isht ishlab chiqarilgan. Respublikada qurilishning "noni" hisoblangan tsement sanoati ayniqsa tez rivojlantirildi. Hozirgi paytda respublika o'zini tsement bilan asosan ta`minlanmoqda. Bekobod, Quvasoy, Angren, Navoiy va Ohangaronda yirik tsement zavodlari ishlab turibdi. Qurilish materiallari sanoatning keyingi yillarda taraqqiy etgan tarmog`i-yirik panelli uysozlik kombinatlari deyarli barcha viloyat markazlari va katta shaxarlarda qurilgan. Eng yiriklari Toshkent, Samarqand, Andijon, Chirchiq, Farg`ona, Qarshi va Nukus shaxarlarida joylashgan. Deraza oynalari ishlab chiqaradigan zavod Chirchiqda (G`azalkentda) joylashgan. Quvasoyda shisha zavodi shisha buyumlar bilan birga qurilish maqsadlarida ishlatiladigan oyna bloklar singari mahsulotlar tayyorlanadi. Shisha idishlar zavodi Jizzaxda ishga tushirildi, shunday zavodlar Surxondaryo va quyi Amudaryoda xam qurilmoqda. Keyingi yillarda g`isht sanoatini qilona joylashtirishda ancha ishlar ilindi. Jumladan qiziltepa (Navoiy viloyati), Sharg`un (Surxondaryo viloyati) va qarshida yirik g`isht zavodlari kurildi. Xozirgi paytda Jizzax, Quvasoy, qoravulbozorda ohak zavodlari ishlab turibdi.Uzbekistonda xilma-xil qurilish materiallar (pardozlash plitalari, issiqni sauqaydigan materiallar, keramina quvurlari va boshqalar) ishlab chiqarish yaxshi yulga qo'yilgan. Angrendagi uysozlik buyumlari zavodida ishlangan chuyan vannalar rakovinalar, chuyan kanalizatsiya quvurlvr va boshqa maqsulotlar, qirimda keramzit devor materiallari ishlab chiqarilmoqda. Ayrim binokorlik materiallari (altbaster, chang, ohak,cheripitsa,chiy, xamish plitalar) ishlab chiuqrishda mauhlliy sanoat xam muxim rol` uynaydi. Jizzaxdagi siminakal`tsiy zavodi eng arzon binokorlik materiali-lyossdan devor bloklari, tom uchun plitalar, zinopoyalar va boshqa maxsulotlar ishlab chiqarilayotir.

Engil va oziq-ovqat sanoat geografiyasi.

Engil sanoat. Kishlok xujalik mausulotlariga ishlov beradigan engil va oziq-ovqat sanoatlari agrosanoat majmuini tarkibiy kismidir. Engil sanoat O'zbekiston sanoatini rivojlanish darajasi va istiubolliga kura eng muxim tarmoqlardan biridir. Uni rivojlantirish va joylashtirishda xom ashyo bazasi, yoqilg`i-energiteka mehnat resurslari xamda istemolchilarni mavjudligi asosiy ta`sir kursatadigan omillar hisoblanadi. Respublika kishlok xujaligini asosiy mahsulotlari,

birinchi navbatda, paxta, ipak, kanop, engil sanoatini muayan soxalarini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar ochib beradi.

O'zbekiston engil sanoatini ikki gruxga bulish mumkin. Birinchi guruxga kishlok xujaligi berish bilan mausulotlarni dastlabki qayta ishlaydigan paxta tozalash, pillakash, qorakul teriga, kanop tolasiga ishlov berish, jun yuvush kabi tarmoqlar kiradi. Ikkinchi guruxga - axoli va xalq-xujaligi ehtiyojlari uchun eng keng iste`mol mollari-tuqimachilik, ip- gazlama, trikotaj, shoyi gazlama, tikuvchilik, poyafzal, muyna, shuningdek atirlik mollari, chinni idishlar kabi mausulotlar ishlab chiuaradigan tarmoqlar kiradi. hozir respublikada 120 ta paxta tozalash zavodi va 500 ta paxta punktlari ishlab turibdi. Asaka, Hijduvon, Buxoro, quqon, Yangiyul, qarshi, Zirabuloq, Namangan va Jumadagi paxta tozalash zavodlari eng irik zavodlardir. O'zbekiston paxta tozalash sanoati uz mausulotlarini MDH jumhuriyatlari xamda 30 dan ortiq chet mamlakatlarga yuboradi. Kishlok xujaligi mausulotlarini dastlab qayta ishlovchi engil sanoat tarmoqlaridan biri - pillakashlik sanoatidir. O'zbekistondagi birinchi pillakashlik fabrikasi 1921 yilda Farg`ona shahrida qurildi. Bunday fabrikalar keyinchalik Samarqand, Marg`ilon, Buxoro, Toshkent, Urganch va Shahrisabzda qurib ishga tushirildi. Bu esa etishtirilgan pillani tula dastlabki qayta ishlashni ta`minladi. Lub sanoati kanop tolasiga dastlabki ishlov berish bilan shug`ullanadi va O'zbekiston engil sanoatining muhim tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Respublikada kanop tolasi ishlab chiqaradigan 11 ta lub zavodi ishlab turibdi. Ular kanop ekiladigan rayonlarda (Toshkent viloyatining Yuqori Chirchiq, Oqqurg`on, O'rta Chirchiq rayonlarining kishloklarida) joylashgan. Tuqimachilik sanoati. 1930 yilda ishga tushirilgan Farg`ona yigiruv-tuquv fabrikasi O'zbekiston ip-gazlama sanoatining tunuichi edi. Hozirgi kunda bu korxona yirik tuqimachilik kombinatidir. Kombinat tarkibida yigiruv, tuquv va kirza fabrikalari, poyabzal ishlab chikarishda foydalaniladigan maxsus gazlama, tasma ishlab chiqaradigan tsexlar bor. O'zbekistondagi eng yirik ip-gazlama korxonasi – Toshkent tuqimachilik kombinati 1936 yilda ishga tushirildi. Bu kombinat tarkibida yigirvu, tuquv, pardozlash va qator yordamchi korxonalar bor. Respublikamizdagi yrik tuqimachilik korxonalaridan Andijon ip-gazlama kombinati, Jizzax paxta yigiruv fabrikasi, Nukus ip-gazlama kombinatlarini misol qilib kursatish mumkin. O'zbekistonda shoyi gazlamalar ishlab chiqarish uchun qulay imkoniyatlarga egadir. Samarqand shoyi tuqish fabrikasi 1932 yilda ishga tushirildi. 1942 yilda Marg`ilonda pilakashlik fabrikasi asosida yirik shoyi kombinati barpo etildi. Bu kombinat xilma-xil shoyi (krepdishin, polotno, jujuncha va

hakozalar ishlab chiuaradi. Marg`ilonning avrli gazlamalar "Atlas" firmasi xilma-xil gazlamalar, birinchi navbatda atlas ishlab chikarishga ixtisoslashgan. Milliy gazlamalar Samarkand , quqon Namangan shoyi fabrikalarida xam kuplab tayyorlanadi. Namangan va Popda notuqima materiallar fabrikalari mavjud. Trikotaj mollar 1939 yilda ishga tushirilgan.

quqon paypoq- trikotaj fabrikasi, shuningdek Andijon, Toshkent trikotaj fabrikalarida, Samarqand, Buxoro va Jizzax ustki trikotaj fabrikalarida ishlab chiqariladi. Xivada gilam kombinati, Olmaliq gilam fabrikalari respublika axolisini chiroyli gilam poyondozlar bilan ta`minlanmouda. Dastlabki kun zavodi Toshkentda 1928 yilda qurilib, ishga tushirildi. 1967 yilda ikkinchi ana shunday korxona ishga tushirildi.1968 yilda esa sun`iy charm va klyonka ishlab chiuaradigan zavod ishga tushirildi. Farg`ona shahridagi sun`iy kun zavodi bu tarmoqning katta tarmoqlaridan biridir. Poyafzal Toshkent, Samarqand, quqon, Buxoro, Yangiyul, Chirchiq, Andijon, Namangan, Farg`ona fabrikalarida ishlab chiqariladi. Buxorodagi qorakul dunyo bozorida yuuoriuadr topdi. Keyingi yillarda O’zbekiston hududida ondatra, nutra kabi muyynali hayvonlarni kupaytirish sanoat axamiyatiga ega bulmouda.Chunki buyumlar ishlab chiqariladigan yirik korxonalar-Toshkent chinni zavodi (1952 y), Samarqand chinni zavodi (197O y) , quvasoy chinni zavodi (1977 y) dir.

Oziq-ovqat sanoati. Hozir oziq-ovqat sanoati respublika sanoat maqsulotining 18% ini etkazib bermoqda. Respublika oziq-ovqat sanoatida usimlik moyi, konserva va sharob ishlab chiqarish tarmoqlari eng yaxshi rivojlangan. O’zbekiston moyi ishlab chiqarish sanoatida chigitdan moy olinadi. Bu tarmoq eng rivojlangan bulib, oziq-ovqat sanoati yalpi mausulotining 40% ini ishlab chiqaradi. O’zbekiston usimlik moyi ishlab chiqarishda MDX da Rossiya, Ukrainadan keyin uchinchi urinda turadi. Guliston, Namangan, Urganch, Faruona, Andijon, Kattaqurg`on, Yangiyul, qukon va Toshkent moy kombinatlari tarmog`ning eng yirik korxonalaridir. 1913 yilda O’zbekistonda joylashgan uchta konserva korxonasi 200 ming banka konserva ishlab chiuargan. Muynokda balik konservalari kombinati ishlab turibdi. Kombinatda xom-ashyoning bir kismini respublika suv omborlaridan, bir kismini chetdan oladi. Respublikadagi katta sharob zavodlari-Toshkent, Samarkand, Namangan, quqon, Urganch, Nukus, Denov, Yangiyul va boshka shaxarlarda ishlab turibdi.

Tayanch iboralar: 1.Sanoat joylashishiga ta`sir qiluvchi tabiiy omillar; 2. Sanoat joylashishiga ta`sir qiluvchi iktisodiy omillar; 3. Yoqilg`i sanoati. 4. Elektr energetika. 5.Rangdor metallurgiya. 6. qora metallurgiya. 7. Mashinasozlik. 8. Kimyo. 9. qurilish materillar sanoati.

Adabiyotlar.

1. I.A Karimov- O’zbekiston XXI asr busag`asida: xavsizlika taqdid, barqororlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari.T. "Uzbekiston" 1997 yil.

2G.A.Asanov, M. Nabixonov, I.Safarov Uzbekistoning iktisodiy va ijtimoiy jug`rofiyasi. T."uqituvchi" 1994 yil.

3. Z.M.Akromov, P.G.Musaev. Uzbekistonning iktisodiy va ijtimoiy jug`rofiyasi. T. "uqituvchi" 1997 yil.

7. MAVZU: Agrosanoat majmuasi
(ma`ruza)

O`quv soati: **Talabalar soni:**	- 2 soat - talaba
O`quv mashg`ulotining shakli:	- ma`ruza
Mavzu rejasi:	1.Agrosanoat majmualari haqida tushuncha va uning mohiyati. 2.Qishloq xo`jaligi geografiyasi. 3.Irrigatsiya.
Mashg`ulotning maqsadi:	Agrosanoat majmualari haqida tushuncha va uning mohiyati, qishloq xo`jaligi geografiyasi, O`zbekiston iqtisodiyotida qishloq xo`jaligining tutgan o`rnini o`rganish
Pedagogik vazifalar: Agrosanoat majmualari haqida tushuncha va uning mohiyati, qishloq xo`jaligi geografiyasi, O`zbekiston iqtisodiyotida qishloq xo`jaligining tutgan o`rnini o`rganish	**O`quv faoliyati natijalari:** O`qituvchining natijali faoliyat ko`rsatishiga yo`naltiruvchi darsning metodik qo`llanmasidan farqli, ta`lim texnologiyasi o`quvchilar faoliyatiga qaratilgan bo`lib, u o`quvchilarning shaxsiy hamda o`qituvchi bilan hamkorlikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda o`quv materiallarini mustaqil olib borishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib beradi.
Ta`lim metodlari:	Mo`ammoli o`qitish, Evristik talim, Inson ijodiyotini proektlash, Aqliy hujim usuli,
Ta`lim vositalari:	- Ma`ruza matnlari, slaydlar, texnologik xaritalar, har hil rangdagi marker va kartochkalar, plakatlar
Ta`lim shakllari:	- ma`ruza, mavzuga oid adabiyottlar, guruhlarga bo`lib, o`lar bilan birga ishlash
O`qitish shart-sharoiti:	- maxsus auditoriya
Monitoring va baholash:	*(Reyting tizimida baholash: joriy nazorato`, oraliq nazorat yakuniy baholash)* Yozma, og`zaki, test, savol – javoblar, anketalar

Ma`ruzaning texnologik xaritasi

Bosqichlari	***Mazmuni***	
	O`qituvchining	***Talabaning***
I. Kirish bosqichi (5 daqiqa)	*I.1. Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini e`lon qiladi..* *I.2. O`quv mashg`ulotining shakli, o`tkazilish tartibini tushintiradi va baholash mezonlarini e`lon qiladii (1-ilova).* *I.3. Mavzu bo`yicha ma`ruza matnlarini tarqatadi (har biriga).* *I.4. Mavzuning rejasi va asosiy tushinchalarini eshittiradi va qisqacha izoh beradi..*	*Tinglaydilar* *Mavzu nomini va rejasini yozib oladi.*
II. Asosiy bosqich (70 daqiqa)	*II.1. Aqliy hujum metodi orqali talabalarni faollantiradi. Berilgan savolga o`ylab javob berishni taklif qiladii (javoblarr 1-2 so`zdan bo`lishi kerakligini eslatadii)* *-Geografiya ta`limining zamonaviy metod turlarini yozing.*	*Savolni muhokama qilib ularga javob beradi.*

	Bir talaba javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi va javoblar tahlil qilinadi (15 daqiqa) *II.2. Talabalarni to`rtda kichik guruhlarga bo`ladi. Mashg`ulotning o`tkazilish tartibini Yana eslatadi. O`quv mashg`uloti «o`zi o`rganib, o`zgaga o`rgatish», e`ni hamkorlikda o`rganish printsipi asosida o`tkazilishini aytadi (zigzag, 2-ilova).* *II.3. Guruhlarga ekspert varaqlarini, shu Bilan birga har bir talabaga geometrik shakl tarqatiladi va faoliyatlarini tashkil qiladi (geometrik shakllarni vaqtincha bir joyga quyishlarini, vaqti kelganda undan foydalanishlarini aytadi) (3-ilova). Guruhlarda ishni tashkil qiladi (matnni o`rganib, muhoqama qilishga 15 daqiqa beradi).* *II.4. Doira shaklinin olgan talabalar 1-stol, uchburchak shaklini olganlar 2-stol, to`rtburchak shaklini olganlar 3-stol atrofiga o`tirishlarini aytadi. Har xil guruhlardan to`plangan talabalar o`z savollarini boshqa talabalarga yoritishini tushintiradii. O`zaro o`rgatish jarayoni boshlanadi (15 daqiqa). Talabalar faoliyatini kuzatadi,ularni yo`naltiradi, maslahatlar beradi..* *II.5. Talabalarni o`zlarining dastlabki joylariga, stol atrofiga kelib o`tirishlarini aytadi.* *II.6. Taqdimot boshlanishini e`lon qiladi. Har bir guruhdan 3 tadan talaba chiqib, faoliyat natijalarini taqdim qilishlarini aytadi. Taqdimot uchun har bir guruhga 8 daqiqadan vaqt ajratadi. Yo`naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi. Javoblarni aniqlashtiradi, to`ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi.* *II.7. Har bir guruh taqdimoti oxirida ekspert savollari bo`yicha xulosalar qiladi..*	*Guruhlar ijodiyotini tashkillashtiradi. Ma`ruzalarni o`qib, savollarga javob topadi.* *Ma`lumotni muhokama qilib, fikr almashib sistemalashtiradi. Format qog`oziga sxema tarizida tushiriladi, talabalar belgilangan qatoriga o`tirib, bir-biriga javoblarini tushintirib beradi.*  *Dastlabki o`rinlariga kelib o`tiradi.*  *tayor ma`lumotlarni taqdim qilish uchun chizmalar ishlab chiqiladi. Guruh sardorlari o`qituvchiga tayor ma`lumotlarni taqdim qiladi.* *Boshqa guruh a`zolarining bergan savollariga javob beradi. Bir-birini baholashadi.*
III. Yakuniy bosqich (5 daqiqa)	*III.1. Mavzu bo`yicha tegishli xulosa chiqaradi.* *III.2. Guruhlarga o`z-aro baholarinin aytadi.. O`quv mashg`ulotlarining natijalarini muhokama qiladi.* *III.3. Mustaqil ishlariga vazifa beradi:* *1. Mavzuning keyingi rejasi savollariga tayorlanib kelish;* *2.Nazorat savollariga og`zaki javob berish (4-ilova).*	*Eshitadi.* *Vazifani yozib oladi.*

7. O’ZBEKISTON AGROSANOAT KOMPLEKSI

REJA:

1. Agrosanoat kompleks xakida tushuncha va uning moxiyati.
2. Kishlok xujaligi geografiyasi.
3. Irrigatsiya.

Agrosanoat kompleksi Respublika xalk xujaligini asosiy tarkibiy kismi xisoblanadi. Agrosanoat kompleksining birinchi tarkibiy kismi kishlok xujaligi ishlab chikarish kurollari bilan ta`minlaydigan sanoat tarmogi, ikkinchi asosiy tarkibiy kismi kishlok xujaligining uzi va uchinchi tarkibiy kismi, kishlok xujaligi maxsulotlarini kayta ishlaydigan sanoat tarmoklaridir.

Agrosanoat kompleksi oldida Respublika axolisining ozik-ovkat va engil sanoatni xom ashyo bilan ta`minlash vazifasi turadi. Agrosanoat kompleksi tarmoklarida Respublika iktisodiy faol axolisining 45-47 % kismi ishlaydi.

Bu soxaga O’zbekiston Respublikasining mustakil bulgandan sung juda katta e`tibor berildi. Uni maksadga muvofik rivojlantirish uchun agrosanoat kompleksida jiddiy tuzilma uzgarishlarni amalga oshirishni takozo kiladi.

Bu soxada katta uzgarishlar kilinadi. Kishlok maxsulotlarining asosiy kismi Respublika xududida kayta ishlashni ta`minlashga karatilgan bulishi kerak.

Kishlok xujaligini zamonaviy ishlab chikarish kurollari bilan ta`minlash, kimyoviy ugitlarni etarli darajada ishlab chikarish, kishlok xujaligi maxsulotlarini kayta ishlovchi sanoat korxonalarini kuprok kurishni takozo etadi.

Ilgor chet el texnologiyasidan foydalanish va ilgor chet el firmalari bilan xamkorlikda kishlok xujaligini rivojlantirish.

Kishloklarda iktisodiy va ijtimoiy munosabatlarni xozirgi zamon talabiga javob beradigan ravishda uzgartirishlarni takozo etadi. Masalan, yoerlarga, brigada, oilaviy pudrati usullarida ishlov berishni keng joriy kilish. Xakikiy fermeno xujaliklarining kengaytirish va rivojlantirishga katta e`tibor berish va xokazo.

Kishlok xujaligi maxsulotlarini saklash uchun yangi omborlar, sovuk xonalar kurish jiddy vazifa xisoblanadi.

Erlarni meliorativ xolatini yaxshilab borish, imkoniyati boricha bir erdan ikki uch marta xosil olishni joriy kilish kerak.

Kishlok xujaligi maxsulotlarining davlat xarid narxini zamon talabi darajasiga, turmush sharoitiiiga yanada yakinlashtirish.

Zamon talabiga javob beradigan usimlik navlarini yaratish va boshkalar kishlok xujaligini riojlantirishni ilmiy asosda tashkil kilishning eng dolzarb masalasi xisoblanadi.

Kishlok xujaligi geografiyasi.

Kishlok xujaligi Uzbekistoniktisodiyotining eng muxim va etakchi tarmoklaridan xisoblanadi. Unda axolining 1/3 kismi banddir.

Uzbekistonning tarixiy iktisodiy tarakkiyoti, iklim, er-suv va mexnat resurslari kishlok xujaligining muxim serdaromad va kup mexnat talab kiladigan paxtachilik, sholikorlik, bogdorchilik, uzumchilik, sabzavotchilik-polizchilik, pillachilik, korakulchilik kabi kishlok xujalik tarmoklarini rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar yaratilgandir. Bular Respublikaning keksa tarmoklaridir.

Oktyabr inkilobig kadar kishlok xujaligi Turkiston ulkasining asosiy ishlab chikarish tarmogi bulib, xalk xujaligi maxsulotining 88 % ga tugri kelar edi. Kishlok xujaligi agrotexnikasi juda past bulib, asosan omoch, suki, mola assoiy ishlab chikarish kuroli xisoblanar edi. Asosiy ishlar kul mexnatiga asoslangan edi. Kishlok xujaligi ekstensiv xarakterda bulib, mineral ugitlar bulmagan edi.

Chor Rossiyasi davrida xonlik davriga karagnda paxtachilik rivojlanib, kup erlarda paxta kishlok xujaligining asosiy tamogiga aylangan. Usha davrda Turkistonda paxta maydonlari kariyb olti martaga ortdi. 1913 yilga kelib 417,8 ming gektarga etdi. Paxtachilikning deyarli xammasi Uzbekistonga tugri kelar edi. Usha vaktda Fargona vodiysida Respublikaning 69,7 % paxtasi etkizilar edi. Shuning uchun Fargona vodiysi paxtachilik maskaniga aylandi.

Uzbekistonda 1913 yilda 516,4 ming tonna paxta etkazilgan edi. Urtacha xosildorlik 12,2 dan oshmas edi.

Usha vaktda iktisodiy koloklik, mustamlaka siyosati, tabiiy va iktisodiy resurslardan samarali va okilona foydalanish imkoniyatini bermas edi.

Oktyabr inkilobidan sung kishlok xujaligi ishlab chikarishni yangi shakllari vujudga keldi.

1930 yilda Uzbekistonda mashina traktor stantsiyalari tuzish boshlandi.

Ulug Vatan urushigacha kishlok xujaligining barcha tarmoklari, ayniksa, paxtachilik tez sur`atlar bilan rivojlandi. Uchinchi besh yillikning birinchi yarmida Fargona vodiysi, Xorazm va boshka erlarda xashar yuli bilan suv xuajliklari kurilishlari tez rivojlana bordi.

1948 yilda paxtachilik va boshka kishlok xujaligi tarmoklari tiklandi, 1954-58 yillarda paxta maydonlari kengaydi va kishlok xujaligi rivojlanishi odimlab ketdi.

Yil sayin paxta yillik normasi oshib Uzbekistonda paxta yakka xokimligi vujudga kela boshladi. Boshka kishlok xujaligi ekinlari tarakkiyoti keskin kamayya bordi. Bu axolining moddiy sharoitig salbiy ta`sir kursatdi.

Xozir kishlok xujaligini tashkil kilish va rivojlantirishga katta e`tibor berilmokda. Uzbekistonning tabiiy, iktisodiy, tarixiy omillarga kura kishlok xujaligi shartli obikor dexkonchilik, adir, tog va chul-yaylov mintakalariga bulinadi.

Obikor dexkonchilik mintaka Respublika xududining 9 % ni tashkil kiladi. Obikor dexkonchilik 4 kichik mintakaga bulnadi:

1. Paxtachilik - Fargona, Zarafshon, Chirchik-Oxangaron, Chirchik-Oxangaron, Kashkadaryo, Surxondaryo vodiylari.

2. Paxtachilki-gallachilik - surxondaryo, Kashkadaryo, Samarkand viloyatlari.

Sholichilik-chorvachilik - mudaryo kayirlari.

4. Shaxar atrofi kichik mintakasiga - yirik shaxarlar atrofidagi erlar kiradi.

Adir tog mintakasi - Respublikaning 20 % ni tashkil kiladi.

Chul-yaylov mintakasi Respublika xududining 5/3 kismini tashkil kiladi.

Irrigatsiya. O’zbekiston xududida sugorish ishlari kadim zamonlardan boshlangan. Chulli erlarda sarbadorlar kurilgan., ularning ayrimlari Samarkand va Buxoro viloyatlarida saklanadi. Kadimgi Fargona, Xorazm, Zarafshon vodiylarida a Toshkent voxalarida kata arik, kanallar kurilgan, xatto baland erlarga suv chikargichlar kurilgan.

Mustakillikning 5-yili mobaynida Urta Osiyoda jami 8 ming gektar erlarga suv chikarildi.

Xozirda Respublikada 900 ta sugorish tizimi, 15 ta yirik suv omborlari, suv sarfi 2500 m.kub/sek bulgan 72 ta knal, 400 dan ortik stantsiyalar, 23 ta yirik injenerlik inshoot tuguni, 70 ming km betonli kollektrdrenaj shaxobchalari va boshka inshootlar kurildi. Bular natijasida er fonidan foydalanish ancha kengaydi.

TAYaNCh IBORALAR

Agrosanoat kompleksi, obikor dexkonchilik, irrigatsiya, inshootlar, kishlok xujaligi erlarini taksimoti.

NAZORAT SAVOLLARI

1. Uzbekistonda kishlok xujaligini rivojlantirish uchun kanday ishlar amalga oshirish mumkin.
2. Inkilobgacha Uzbekistonda kishlok xujaligi rivojlantirish kanday bulgan?
3. Obikor dexkonchilik kishlok xujaligi maxsulotlarini necha foizini etkazib beradi.
4. Uzbekistonda irrigatsiya soxasida kanday ishlar kilingan?
5. O’zbekiston xududidagi yaylovlarning umumiy xajmi?
6. Paxtachilikning rivojlanishi xakida gapiring.
7. Paxta yakka xokimligi nima?
8. Ulug Vatan urushi davrida Uzbekistonda kishlok xujaligining xolati.
9. Urushdan keyingi yillarda kishlok xujaligi axvoli.

10. Mavzu buyicha xulosa chikaring.

ADABIYoTLAR

1. Karimov I. A. O'zbekiston XXI asr busagasida: xavfsizlikka taxdid, barkarorlik shartlari va tarakkiyot kafolatlari. T., Uzbekiston, 1997.

2. Asanov G., Nabixonov M., Safarov I. Uzbekistonning iktisodiy va ijtimoiy jugrofiyasi. T., 1995.

3. K.Abirkulov, kurboniyozov R., Iktisodiy geografiyadan amaliy mashgulotlar. Urganch, 1999.

4. O'zbekiston Respublikasi. T.,1991.

5. Mironenko I.S. Vvedenie geografiya miroxozyaystvo. M., 1996.

6. Narodnoe xozyaystvo Uzbekistana, staticheskiy ejegodnik. T., 1994.

8. MAVZU: O`zbekiston transporti
(ma`ruza)

O`quv soati: **Talabalar soni:**	- 2 soat - talaba
O`quv mashg`ulotining shakli:	- ma`ruza
Mavzu rejasi:	1.Transportning O`zbekiston xalq xo`jaligidagi ahamiyati va umumiy ta`rifi. 2. Temir yul transporti. 3. Avtomobil transporti. 4. Havo, suv, quvur va elektr transportlari.
Mashg`ulotning maqsadi:	O`zbekistonda transport tarmoqlarining rivojlanish tarixi, O`zbekiston iqtisodiyotida transport tarmoqlarining tutgan o`rni
Pedagogik vazifalar: O`zbekistonda transport tarmoqlarining rivojlanish tarixi, O`zbekiston iqtisodiyotida transport tarmoqlarining tutgan o`rni	**O`quv faoliyati natijalari:** O`qituvchining natijali faoliyat ko`rsatishiga yo`naltiruvchi darsning metodik qo`llanmasidan farqli, ta`lim texnologiyasi o`quvchilar faoliyatiga qaratilgan bo`lib, u o`quvchilarning shaxsiy hamda o`qituvchi bilan hamkorlikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda o`quv materiallarini mustaqil olib borishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib beradi.
Ta`lim metodlari:	Mo`ammoli o`qitish, Evristik talim, Inson ijodiyotini proektlash, Aqliy hujim usuli,
Ta`lim vositalari:	- Ma`ruza matnlari, slaydlar, texnologik xaritalar, har hil rangdagi marker va kartochkalar, plakatlar
Ta`lim shakllari:	- ma`ruza, mavzuga oid adabiyottlar, guruhlarga bo`lib, o`lar bilan birga ishlash
O`qitish shart-sharoiti:	- maxsus auditoriya
Monitoring va baholash:	*(Reyting tizimida baholash: joriy nazorato`, oraliq nazorat yakuniy baholash)* Yozma, og`zaki, test, savol – javoblar, anketalar

Ma`ruzaning texnologik xaritasi

Bosqichlari	***Mazmuni***	
	O`qituvchining	***Talabaning***
I. Kirish bosqichi (5 daqiqa)	*I.1. Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini e`lon qiladi..* *I.2. O`quv mashg`ulotining shakli, o`tkazilish tartibini tushintiradi va baholash mezonlarini e`lon qiladii (1-ilova).* *I.3. Mavzu bo`yicha ma`ruza matnlarini tarqatadi (har biriga).* *I.4. Mavzuning rejasi va asosiy tushinchalarini eshittiradi va qisqacha izoh beradi..*	*Tinglaydilar* *Mavzu nomini va rejasini yozib oladi.*
II. Asosiy bosqich (70 daqiqa)	*II.1. Aqliy hujum metodi orqali talabalarni faollantiradi. Berilgan savolga o`ylab javob berishni taklif qiladii (javoblarr 1-2 so`zdan bo`lishi kerakligini eslatadii)*	

	-Geografiya ta`limining zamonaviy metod turlarini yozing.* *Bir talaba javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi va javoblar tahlil qilinadi (15 daqiqa)* *II.2. Talabalarni to`rtda kichik guruhlarga bo`ladi. Mashg`ulotning o`tkazilish tartibini Yana eslatadi. O`quv mashg`uloti «o`zi o`rganib, o`zgaga o`rgatish», e`ni hamkorlikda o`rganish printsipi asosida o`tkazilishini aytadi (zigzag, 2-ilova). *II.3. Guruhlarga ekspert varaqlarini, shu Bilan birga har bir talabaga geometrik shakl tarqatiladi va faoliyatlarini tashkil qiladi (geometrik shakllarni vaqtincha bir joyga quyishlarini, vaqti kelganda undan foydalanishlarini aytadi) (3-ilova). Guruhlarda ishni tashkil qiladi (matnni o`rganib, muhoqama qilishga 15 daqiqa beradi).* *II.4. Doira shaklinin olgan talabalar 1-stol, uchburchak shaklini olganlar 2-stol, to`rtburchak shaklini olganlar 3-stol atrofiga o`tirishlarini aytadi. Har xil guruhlardan to`plangan talabalar o`z savollarini boshqa talabalarga yoritishini tushintiradii. O`zaro o`rgatish jarayoni boshlanadi (15 daqiqa). Talabalar faoliyatini kuzatadi,ularni yo`naltiradi, maslahatlar beradi..* *II.5. Talabalarni o`zlarining dastlabki joylariga, stol atrofiga kelib o`tirishlarini aytadi.* *II.6. Taqdimot boshlanishini e`lon qiladi. Har bir guruhdan 3 tadan talaba chiqib, faoliyat natijalarini taqdim qilishlarini aytadi. Taqdimot uchun har bir guruhga 8 daqiqadan vaqt ajratadi. Yo`naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi. Javoblarni aniqlashtiradi, to`ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi.* *II.7. Har bir guruh taqdimoti oxirida ekspert savollari bo`yicha xulosalar qiladi..*	*Savolni muhokama qilib ularga javob beradi.* *Guruhlar ijodiyotini tashkillashtiradi. Ma`ruzalarni o`qib, savollarga javob topadi.* *Ma`lumotni muhokama qilib, fikr almashib sistemalashtiradi. Format qog`oziga sxema tarizida tushiriladi, talabalar belgilangan qatoriga o`tirib, bir-biriga javoblarini tushintirib beradi.*  *Dastlabki o`rinlariga kelib o`tiradi.*  *tayor ma`lumotlarni taqdim qilish uchun chizmalar ishlab chiqiladi. Guruh sardorlari o`qituvchiga tayor ma`lumotlarni taqdim qiladi.* *Boshqa guruh a`zolarining bergan savollariga javob beradi. Bir-birini baholashadi.*
III. Yakuniy bosqich (5 daqiqa)	*III.1. Mavzu bo`yicha tegishli xulosa chiqaradi.* *III.2. Guruhlarga o`z-aro baholarinin aytadi.. O`quv mashg`ulotlarining natijalarini muhokama qiladi.* *III.3. Mustaqil ishlariga vazifa beradi:* *1. Mavzuning keyingi rejasi savollariga tayorlanib kelish;* *2.Nazorat savollariga og`zaki javob berish (4-ilova).*	*Eshitadi.* *Vazifani yozib oladi.*

8. O’zbekiston transport geografiyasi

REJA:

1. Transportni O’zbekiston xalk xujaligidagi axamiyati va umumiy ta`rifi.
2. Temir yul transporti.
3. Avtomobil transporti.
4. Xavo, suv, kuvur va elektr transportlari.

1. Transport xalk xujaligida axamiyati katta bulib, ishlab chikarish kuchlarining rivojlantirishda uning roli kattadir. Uzbekistonda xozirgi zamon transport turlarini deyarli xammasi mavjuddir.

Temir yul, xavo, avto, suv, kuvur va elektron transportlar.

O’zbekiston xalk xujaligida band bulgan axolining 4-5 % banddir. Yoki Respublika moddiy boylik ishlab chikarishda band bulgan ishchi xizmatchilari 12 % dan ortigi transport ishlaydi.

Uzbekistonda transport tarmogi ayniksa, sobik sovet xokimiyati davrida rivoj-landi. Bu jarayon O’zbekiston xakikiy mustakillikka ega bulgandan keyin yana rivojini topdi.

Uzbekistonda transportning moddiy texnika bazasi mustaxkamlanib bormokda. Yuk tashishda temir yul transporti asosiy urinda turadi.

Temir yul transporti umumiy foydalaniladigan transport turlari buyicha yuk oborotini temir yul 93,2 % ni tashkil kiladi. Uzbekistonda temir yul kurilishi 1888 yildan bilan boshlangan edi. Krasnovodskiydan Gorjuy temir yuli davom ettirib, Farobiy bekatidan Samarkandgacha, Xovosdan Andijonga temir yul utkazildi. 1905 yilda Toshkent -Orenburg temir yuli kurildi. Grajdanlar urushi yillarida temir yul va uning xarakatiga ancha ziyon etadi. Tez kunda O’zbekiston xukumati buzilgan yullarni tikladi va uning yanada rivojlantirdi.

1930 yilda Turksib temir yuli kurildi. U bilan Uzbekiston, Kirgiziston orkali Sibir bilan utadi.

Urush yillarida Toshkent viloyatida Kizil tukimachi temir yuli kuriladi.

1925-1955 yillari Chorjuy-Kungirot temir yuli bilan O’zbekiston boshka rayonlari - kuyi Amudaryo xududi bilan tutashadi. 1962 yili Navoiy-Uchkuduk temir yuli kurilib tog-kon sanoati bilan markaz tutashtiriladi.

O’zbekiston keyingi yillarda Mirzachul, Karshi yuli, Kuyi Amudaryo va boshka erlarda yangi erlarni uzlashtirish ishlari avj oladi. Shu munosabat bilan kiska masofaga temir yullar kuriladi: Sirdaryo Jizzax bilan Samarkand-Karshi, 1972 yilda Kungirotdan -Ustyurt orkali Baynov temir yullari kurildi. Bu temir yul Urta Osiyoni Evropa bilan ikkinchi yunalishda temir

yul alokasi vujudga kelib, bu yul Aris orkali Orenburg, Ural va Volga buyi, markaz bilan alokani kuchaytiradi.

1990 yilda Nukus-Chumbay temir yuli kuriladi, Tuyamuyna-Turtkul temir yuli kuriladi. Surxondaryo Boldir-Xujaxon tuz konigacha va Shurchidan-Bandixongacha va Boytun konigacha temir yul kurildi. Xozir O’zbekiston temir yul uzunligi 6,6 ming km.ni tashkil kiladi. O’zbekiston 1000 km.kv maydonga temir yul uzunligi 7,9 km.ga tugri keladi. Bu O’zbekiston uchun ancha yukori kursatkichdir.

Avtomobil transporti. Bu yosh, tez rivojlanib borayotgan transportdir. Bu trans-port Uzbekistonda rayonlararo va xujalilararo yuk tashish roli kattadir. Keyingi vakt-da MDX va boshka xalkaro xalk xujalik yuklarini tashishda axamiyati ortib bormokda. Avtomobil transporti chul, adir va tog vodiylarida, shaxar ichida yuk tshishda roli kattadir.

O’zbekiston -Toshkent, Sirdaryo, Jizzax, Samarkand, Kashkadaryo, Surxondaryo viloyatlarining xuldudlarini kesib utadigan yul bor. Bundan Uzbekistonda katta tabiiy transport yuli Dunshanbegacha davom etadi. Zarafshon transporti Samakand-Buxoro viloyatlarini birlashtiradi.

Kozogiston transport - Turtkul, Nukus, Taxtakuprik eridan Buxro -gazli - Gazalkent avtomagistrali Kizilkum chulini kesib utadi.

Toshkent -Kukon yuli poytaxtni vodiy bilan kiska yul orkali boglaydi.

1982 yili Termizdan Amudaryo orkali Afgonistonga olib boradigan Avtomatik va temir yul kuprigi kurildi.

Toshkent barcha viloyatlarga yirik avtomagistrallar kurildi. Xozir 70 ga yakin avtobus va taksimator parklari barpo kilingan.

Xavo transporti. O’zbekiston iktisodiyotini rivojlantirishda va iktisodiy alokalarni usishida xavo transportini roli kattadir.

O’zbekiston MDX mamlakatlarini 100 dan ortik shaxarlari bilan aloka kiladi. Uzbekistonda Toshkent aeroporti AKSh, Germaniya, Turkiya, Pokiston, arabiston, Xindiston va boshka yirik mamlakatlar bilan xavo yuli alokasi muntazam ishlamokda.

Suv transporti - rayonlararo yuklarni tashishda roli kattadir.

Kemalar asosan Amudaryo orkali utadi.

Kuvur transporti - sobik sovetlar davrida rivojlanib bordi. Dastlabki kuvur transporti Chimyon nefti bilan Oltiarik neftni kayta ishlash zavodi urtasida kurildi. Respublikaning janubi va boshka erlarida neft va gaz konlari ochilish ishlari bilan Uzbekistonda va undan tashkariga xam neft, gaz kuvurlari urnatildi.

Uzbekistonda gaz boyliklarini ochilishi gaz kuvur transport rivojlanish istik-bollarini ochib berdi. Gaz kuvurlari keng mikyosda 1958 yildan boshlab 1960 yilgacha asaka-Andijon,

Xujaobod-Fargona, Shimoliy Sux-Kukon, Shimoliy Sux-Fargona Kuva-soy, gaxzli, Kogon gaz kuvuri bitkazildi. Keyingi yillarda gaz kvuvurlari yana kengaydi. O'zbekiston barcha viloyatlar markazi, Kozogiston va Kirgizistonga gaz kuvurlari utkazil-di. Respublikadagi markaz Buxoro-Samarkand-Toshkent gaz kuvuri muxim axamiyat kasb etadi. Uralgacha va markazga utkazilgan gaz kuvurlari diametrini kalinligi va uzunligi jixatdan jaxonda oldingi urinda turadi va bu transport turi yanada rivojlanmokda.

Elektr uzatgich liniyasi. 1933 yilda Kodiriya GES bilan Sharkiy Toshkent stantsiya-si orkali kurilgan edi. 1958 yili Kayrokum GES bilan Kuylik orasida elektr uzatgich liniyasi kurildi. Nixoyat, Sirdaryo GESi Toshkent, Andijon, Tuxtagul, Toshkent GRES-Chimkent, Tursunzoda Guzoz-Sirdaryo orasida elektr uzatgich liniyalilari barpo buldi.

O'zbekiston asosiy kuvvat manbalarini kushni Respublikalar bilan birlashtirdi, ya`ni Urta Osiyo va janubiy Kozogiston energiya tizimi bilan birlashtirilganda xozir Uzbekistonda 15 ming km.dan ortik kuchlanishli elektr uzatgich liniyalar ishlab turibdi.

TAYaNCh IBORALAR

O'zbekiston transporti, transport, elektr tarmogi, xavo transport, suv transporti, avtomobil transport, transport turlari.

NAZORAT SAVOLLARI

1. Transportni xalk xujaligidagi axamiyati.
2. Transport turlari ichida eng axamiyatlisi kaysi?
3. Kuvur transportini asosiy kismlarini gapiring.
4. Xavo transporti xakida gapiring,
5. Suv transporti nima?
6. Transportning davlat uchun axamiyati.
7. Avtomobil transporti xakida gapiring.
8. Amudaryodan transport sifatida kanday foydalaniladi.
9. Eng arzon transport turi.
10. Mavzu buyicha xulosa chikaring.

ADABIYoTLAR

1. Asanov G., Nabixonov M., Safarov I. Uzbekistonning iktisodiy va ijtimoiy jugrofiyasi. T., 1995.

2. K.Abirkulov, R.Kurboniyozov. Iktisodiy geografiyadan amaliy mashgulotlar. Urganch, 1999.

3. O'zbekiston Respublikasi. T., 1991.

4. Mironenko I.S. Vvedenie geografiya miroxozyaystvo. M., 1996.

5. Narodnoe xozyaystvo Uzbekistana, staticheskiy ejegodnik. T., 1994.

10. MAVZU: O`zbekiston Respublikasining ma`muriy hududiy bo`linishi va iqtisodiy rayonlari (ma`ruza)

O`quv soati: **Talabalar soni:**	- 2 soat - talaba
O`quv mashg`ulotining shakli:	- ma`ruza
Mavzu rejasi:	1.O`zbekiston Respublikasining oktyabr to`ntarishigacha bo`lgan davrdagi hududiy bo`linishi. 2.O`zbekiston Respublikasining tashkil topishi. 3.Respublikaning hozirgi ma`muriy bo`linishi. 4.Respublikani iqtisodiy rayonlashtirish.
Mashg`ulotning maqsadi:	O`zbekiston Respublikasining tashkil topishi va uning ma`muriy bo`linishi, iqtisodiy rayonlashtirish.
Pedagogik vazifalar: O`zbekiston Respublikasining tashkil topishi va uning ma`muriy bo`linishi, iqtisodiy rayonlashtirishning nazariy va Amaliy masalalari bilan shugullanadi.	**O`quv faoliyati natijalari:** O`qituvchining natijali faoliyat ko`rsatishiga yo`naltiruvchi darsning metodik qo`llanmasidan farqli, ta`lim texnologiyasi o`quvchilar faoliyatiga qaratilgan bo`lib, u o`quvchilarning shaxsiy hamda o`qituvchi bilan hamkorlikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda o`quv materiallarini mustaqil olib borishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib beradi.
Ta`lim metodlari:	Mo`ammoli o`qitish, Evristik talim, Inson ijodiyotini proektlash, Aqliy hujim usuli,
Ta`lim vositalari:	- Ma`ruza matnlari, slaydlar, texnologik xaritalar, har hil rangdagi marker va kartochkalar, plakatlar
Ta`lim shakllari:	- ma`ruza, mavzuga oid adabiyottlar, guruhlarga bo`lib, o`lar bilan birga ishlash
O`qitish shart-sharoiti:	- maxsus auditoriya
Monitoring va baholash:	*(Reyting tizimida baholash: joriy nazorato`, oraliq nazorat yakuniy baholash)* Yozma, og`zaki, test, savol – javoblar, anketalar

Ma`ruzaning texnologik xaritasi

Bosqichlari	***Mazmuni***	
	O`qituvchining	***Talabaning***
I. Kirish bosqichi ***(5 daqiqa)***	*I.1. Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini e`lon qiladi..* *I.2. O`quv mashg`ulotining shakli, o`tkazilish tartibini tushintiradi va baholash mezonlarini e`lon qiladii (1-ilova).* *I.3. Mavzu bo`yicha ma`ruza matnlarini tarqatadi (har biriga).* *I.4. Mavzuning rejasi va asosiy tushinchalarini eshittiradi va qisqacha izoh beradi..*	*Tinglaydilar* *Mavzu nomini va rejasini yozib oladi.*
II. Asosiy bosqich ***(70 daqiqa)***	*II.1. Aqliy hujum metodi orqali talabalarni faollantiradi. Berilgan savolga o`ylab javob berishni taklif qiladii (javoblarr 1-2 so`zdan bo`lishi kerakligini eslatadii)* *-Geografiya ta`limining zamonaviy metod turlarini yozing.*	 *Savolni muhokama qilib ularga javob beradi.*

	Bir talaba javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi va javoblar tahlil qilinadi (15 daqiqa) *II.2. Talabalarni to`rtda kichik guruhlarga bo`ladi. Mashg`ulotning o`tkazilish tartibini Yana eslatadi. O`quv mashg`uloti «o`zi o`rganib, o`zgaga o`rgatish», e`ni hamkorlikda o`rganish printsipi asosida o`tkazilishini aytadi (zigzag, 2-ilova).* *II.3. Guruhlarga ekspert varaqlarini, shu Bilan birga har bir talabaga geometrik shakl tarqatiladi va faoliyatlarini tashkil qiladi (geometrik shakllarni vaqtincha bir joyga quyishlarini, vaqti kelganda undan foydalanishlarini aytadi) (3-ilova). Guruhlarda ishni tashkil qiladi (matnni o`rganib, muhoqama qilishga 15 daqiqa beradi).* *II.4. Doira shaklinin olgan talabalar 1-stol, uchburchak shaklini olganlar 2-stol, to`rtburchak shaklini olganlar 3-stol atrofiga o`tirishlarini aytadi. Har xil guruhlardan to`plangan talabalar o`z savollarini boshqa talabalarga yoritishini tushintiradii. O`zaro o`rgatish jarayoni boshlanadi (15 daqiqa). Talabalar faoliyatini kuzatadi,ularni yo`naltiradi, maslahatlar beradi..* *II.5. Talabalarni o`zlarining dastlabki joylariga, stol atrofiga kelib o`tirishlarini aytadi.* *II.6. Taqdimot boshlanishini e`lon qiladi. Har bir guruhdan 3 tadan talaba chiqib, faoliyat natijalarini taqdim qilishlarini aytadi. Taqdimot uchun har bir guruhga 8 daqiqadan vaqt ajratadi. Yo`naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi. Javoblarni aniqlashtiradi, to`ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi.* *II.7. Har bir guruh taqdimoti oxirida ekspert savollari bo`yicha xulosalar qiladi..*	*Guruhlar ijodiyotini tashkillashtiradi. Ma`ruzalarni o`qib, savollarga javob topadi.* *Ma`lumotni muhokama qilib, fikr almashib sistemalashtiradi. Format qog`oziga sxema tarizida tushiriladi, talabalar belgilangan qatoriga o`tirib, bir-biriga javoblarini tushintirib beradi.*  *Dastlabki o`rinlariga kelib o`tiradi.*  *tayor ma`lumotlarni taqdim qilish uchun chizmalar ishlab chiqiladi. Guruh sardorlari o`qituvchiga tayor ma`lumotlarni taqdim qiladi.* *Boshqa guruh a`zolarining bergan savollariga javob beradi. Bir-birini baholashadi.*
III. Yakuniy bosqich (5 daqiqa)	*III.1. Mavzu bo`yicha tegishli xulosa chiqaradi.* *III.2. Guruhlarga o`z-aro baholarinin aytadi.. O`quv mashg`ulotlarining natijalarini muhokama qiladi.* *III.3. Mustaqil ishlariga vazifa beradi:* *1. Mavzuning keyingi rejasi savollariga tayorlanib kelish;* *2.Nazorat savollariga og`zaki javob berish (4-ilova).*	*Eshitadi.* *Vazifani yozib oladi.*

10. O’zbekiston Respublikasining ma`muriy-xududiy bulinishi va iktisodiy rayonlashtirish

REJA:

1. O’zbekiston Respublikasining oktyabr tuntarishigacha bulgan davrdagi xududiy bulinishi.
2. O’zbekiston Respublikasining tashkil topishi.
3. Respublikaning xozirgi ma`muriy bulinishi.
4. Respublikani iktisodiy rayonlashtirish.

1. Oktyabr tuntarishidan avval Uzbekistonning xozirgi chegara xududida ma`muriy jixatdan Turkiston general gubernatorligi, Buxoro amirligi va Xiva xonligi bor edi. Ularning xar biri uz ichki ma`myriy -xududiy bulinishiga ega edi. Xiva xonligi 20 ta beklik va boshka ma`muriy birliklarga, Buxoro amirligi 28 ta beklik, Turkiston general-gubernatorligi esa viloyat, uezd, kishlok jamoalariga bulinar edi. Ma`muriy xududiy bulinish usha vaktda juda kup mayda birliklardan iborat edi. Ularni bir-biridan ajratishda xujalik xususiyatlari va axolini milliy tarkibi xisobga olinmas edi. Umuman, Turkiston va Pomir 1890 yillarda chorizm tomonidan bosib olindi. Buxoro va Xiva xonliklari yarim karam xolda saklanib, kolgan xududlar Turkiston general-gubernatorligi tashkil kilinib, unga Samarkand, Toshkent viloyatlari, 1896 yili Fargona viloyati tashkil kilindi. Xar bir viloyat uyzdlarga bulinar edi.

Oktyabr tuntarishidan kuyin Urta Osiyoda milliy ma`muriy birliklarni tuzish ishlari olib borildi. 1988 yil 30 aprelda bulib utgan 5-se`zdi Rossiya federatsiyasining Turkiston sovet Respublikasi xakidagi nizomini tasdikladi. Unda Turkiston davlat tizimi chegaralari belgilandi. Turkiston muxtor Respublikasi 6 ta viloyatlarga bulinadi: Sirdaryo, Samarkand, Fargona, Zakaspiy, Ettisuv, Amudaryo viloyatlariga bulindi. Ular uz navbatida 30 ta uezdlarga, 473 ta volostlarga bulingan edi.

1920 yil aprelda butun Xorazmda Kurultoy bulib, unda Xorazm xalk sovet Respublikasi bilan, uning xududi 28 ta rayonga ajratildi. 1924 yilga kelib, 3 ta oblastga Kozok-Korakalpok-Yangi Urgench Toshovuz oblastlariga va Xiva rayoniga buliadi. Oblastlar esa uz navbatida shuro, volostlarga ajratiladi.

Ma`lumki, 1924 yilda Urta Osiyoda milliy davlat chegaralanishi utkazilib, O’zbekiston SSR tashkil topdi. 1925 yil 29 yanvardan Respublikada yangi ma`muriy bulinish joriy etiladi. Bu bulinishga kura Respublika xududi 7 ta oblastga bulinadi: Samarkand, Toshkent, Fargona, Zarafshon, Surxondaryo, Kashkadaryo va Xorazm viloyatlariga ajratiladi. Samarkand Respublikaning poytaxti xisoblangan.1930 yilda poytaxt Toshkentga kuchirilgan. 1936 yili Korakalpogiston O’zbekiston SSR tarkibiga kirdi. 1937 yili O’zbekiston SSR konstitutsiyasi kabul kilindi.

1941 yilda Andijon, Namangan, Surxondaryo viloyatlari, 1943 yilda Kashkadaryo viloyati, 1963 yilda Sirdaryo, 1973 yilda Jizzax 1982 yilda Navoiy viloyatlari tashkil topadi. Xozir O’zbekiston Respublikasi tarkibida 11 ta viloyat, 1 ta Korakalpogiston muxtor Respublikasi bor. Viloyatlar 157 ta tumanga bulinadi. Respublika ma`muriy-xududiy rayonlarga ajralish bilan birga uning iktisodiy rayonlarga ajrashi xam muxim axamiyatga ega. Iktisodiy rayonlar chegaralari asosan viloyat chegaralariga mos keladi. Kup soxada xujalik tarmoklari, korxonalar, bir biriga boglik xolda rejalashtirish, joylashtirish va rivojlantirish, yirik ma`muriy biliklar doirasida amalga oshiriladi, lekin kup xollarda tarixiy rivojlanish xususiyatlari, iktisodiy alokalar, yagona resurslar va infratizimi, ishlab chikarish alokalari, rivojlanish istikbollariga xamda mavjud iktisodiy muammolarga va boshka xususiyatlariga karab Respublikada iktisodiy rayonlar bitta emas, balki bir kancha viloyatlarni xam uz ichiga oladi. Masalan, Fargona iktisodiy rayon tarkibiga Andijon, Fargona, Namangan viloyatlari kiradi.

Respublikada iktisodiy rayonlashtirish masalasi bilan uzbek olimlaridan Z.A.Akramov, K.L.Bedrinsov, B.M.Chetrerkin va boshkalar shugullanganlar.

Professor Z.M.akramov taklifiga muvofik Respublikada 8 ta iktisodiy rayonlarga ajratilgan.

1. Toshkent iktisodiy rayoni
2. Mirzachul rayoni
3. Fargona iktisodiy rayoni
4. Samarkand iktisodiy rayoni
5. Buxoro-Kizilkum iktisodiy rayoni
6. Kashkadaryo iktisodiy rayoni
7. Surxondaryo iktisodiy rayoni
8. Kuyi Amudaryo iktisodiy rayoni. Lekin bu iktisodiy rayonlarga bulinish abadiy bulmasdan ishlab chikarish kuchlarining yanada usishi bilan uzgarib borishi mumkin. Bu jarayon fakat iktisodiy rayonlar uchun bulmasdan, viloyat tumanlariga xam xosdir.

TAYaNCh IBORALAR

Uezd, Turkiston general gubernatorligi, Turkiston muxtor SSR, iktisodiy rayon chegaralari, xududiy ishlab chikarish majmualari, davlat chegaralari.

NAZORAT SAVOLLARI

1. O’zbekiston Respublikasining oktyabr tuntarishigacha bulgan davrdagi xududiy bulinishi.
2. O’zbekiston Respublikasining tashkil topishi.
3. 1924 yildan keyingi uzgarishlar.
4. Respublikaning xozirgi ma`muriy bulinishini izoxlang?
5. Respublikani iktisodiy rayonlashtirishni tushuntiring.
6. Rayonlashtirish uzi nima?
7. Uzbekistondagi iktisodiy rayonlarni sanab bering.
8. Fargona iktisodiy rayoniga kaysi xududlar kiradi(
9. Iktisodiy rayonlashtirishning axamiyati.
10. Mavzu buyicha xulosa chikaring.

ADABIYoTLAR

1. Asanov G., Nabixonov M., Safarov I. Uzbekistonning iktisodiy va ijtimoiy jugrofiyasi. T., 1995.
2. K.Abirkulov, Kurboniyozov R., Iktisodiy geografiyadan amaliy mashgulotlar. Urganch, 1999.
3. O’zbekiston Respublikasi. T.,1991.
4. Mironenko I.S. Vvedenie geografiya miroxozyaystvo. M., 1996.
5. Narodnoe xozyaystvo Uzbekistana, staticheskiy ejegodnik. T., 1994.

11. MAVZU: Toshkent iqtisodiy rayoni. Xo`jaligi. Sanoatning rivojlanish xolati va tarkibi (ma`ruza)

O`quv soati: **Talabalar soni:**	- 2 soat - talaba
O`quv mashg`ulotining shakli:	- ma`ruza
Mavzu rejasi:	1.Toshkent iqtisodiy rayonini joylashgan o`rni, Respublikada tutgan o`rni, maydoni. 2.Toshkent iqtisodiy rayonini tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari. 3.Aholisi va mehnat resurslari. 4.Xo`jalikning asosiy xususiyatlari. 5.Ichki rayonlar va yirik sanoat markazlari.
Mashg`ulotning maqsadi:	Toshkent iqtisodiy rayonini joylashgan o`rni, Respublikada tutgan o`rni, maydoni, iqtisodiy rayonning tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari, aholisi va mehnat resurslari, xo`jalikning asosiy xususiyatlari, ichki rayonlar va yirik sanoat markazlari haqida ma`lumotlar berish
Pedagogik vazifalar: Toshkent shahri va Toshkent iqtisodiy rayonining O`zbekistonda tutgan o`rni va ahamiyati hakida ma`lumotlar berish	**O`quv faoliyati natijalari:** O`qituvchining natijali faoliyat ko`rsatishiga yo`naltiruvchi darsning metodik qo`llanmasidan farqli, ta`lim texnologiyasi o`quvchilar faoliyatiga qaratilgan bo`lib, u o`quvchilarning shaxsiy hamda o`qituvchi bilan hamkorlikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda o`quv materiallarini mustaqil olib borishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib beradi.
Ta`lim metodlari:	Mo`ammoli o`qitish, Evristik talim, Inson ijodiyotini proektlash, Aqliy hujim usuli,
Ta`lim vositalari:	- Ma`ruza matnlari, slaydlar, texnologik xaritalar, har hil rangdagi marker va kartochkalar, plakatlar
Ta`lim shakllari:	- ma`ruza, mavzuga oid adabiyottlar, guruhlarga bo`lib, o`lar bilan birga ishlash
O`qitish shart-sharoiti:	- maxsus auditoriya
Monitoring va baholash:	*(Reyting tizimida baholash: joriy nazorato`, oraliq nazorat yakuniy baholash)* Yozma, og`zaki, test, savol – javoblar, anketalar

Ma`ruzaning texnologik xaritasi

Bosqichlari	***Mazmuni***	
	O`qituvchining	***Talabaning***
I. Kirish bosqichi (5 daqiqa)	*I.1. Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini e`lon qiladi..* *I.2. O`quv mashg`ulotining shakli, o`tkazilish tartibini tushintiradi va baholash mezonlarini e`lon qiladii (1-ilova).* *I.3. Mavzu bo`yicha ma`ruza matnlarini tarqatadi (har biriga).* *I.4. Mavzuning rejasi va asosiy tushinchalarini eshittiradi va qisqacha izoh beradi..*	*Tinglaydilar* *Mavzu nomini va rejasini yozib oladi.*
II. Asosiy bosqich	*II.1. Aqliy hujum metodi orqali talabalarni faollantiradi. Berilgan savolga o`ylab javob berishni*	

(70 daqiqa)	*taklif qiladii (javoblarr 1-2 so`zdan bo`lishi kerakligini eslatadii)* *-Geografiya ta`limining zamonaviy metod turlarini yozing.* *Bir talaba javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi va javoblar tahlil qilinadi (15 daqiqa)* *II.2. Talabalarni to`rtda kichik guruhlarga bo`ladi. Mashg`ulotning o`tkazilish tartibini Yana eslatadi. O`quv mashg`uloti «o`zi o`rganib, o`zgaga o`rgatish», e`ni hamkorlikda o`rganish printsipi asosida o`tkazilishini aytadi (zigzag, 2-ilova).* *II.3. Guruhlarga ekspert varaqlarini, shu Bilan birga har bir talabaga geometrik shakl tarqatiladi va faoliyatlarini tashkil qiladi (geometrik shakllarni vaqtincha bir joyga quyishlarini, vaqti kelganda undan foydalanishlarini aytadi) (3-ilova). Guruhlarda ishni tashkil qiladi (matnni o`rganib, muhoqama qilishga 15 daqiqa beradi).* *II.4. Doira shaklinin olgan talabalar 1-stol, uchburchak shaklini olganlar 2-stol, to`rtburchak shaklini olganlar 3-stol atrofiga o`tirishlarini aytadi. Har xil guruhlardan to`plangan talabalar o`z savollarini boshqa talabalarga yoritishini tushintiradii. O`zaro o`rgatish jarayoni boshlanadi (15 daqiqa). Talabalar faoliyatini kuzatadi,ularni yo`naltiradi, maslahatlar beradi..* *II.5. Talabalarni o`zlarining dastlabki joylariga, stol atrofiga kelib o`tirishlarini aytadi.* *II.6. Taqdimot boshlanishini e`lon qiladi. Har bir guruhdan 3 tadan talaba chiqib, faoliyat natijalarini taqdim qilishlarini aytadi. Taqdimot uchun har bir guruhga 8 daqiqadan vaqt ajratadi. Yo`naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi. Javoblarni aniqlashtiradi, to`ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi.* *II.7. Har bir guruh taqdimoti oxirida ekspert savollari bo`yicha xulosalar qiladi..*	*Savolni muhokama qilib ularga javob beradi.* *Guruhlar ijodiyotini tashkillashtiradi. Ma`ruzalarni o`qib, savollarga javob topadi.* *Ma`lumotni muhokama qilib, fikr almashib sistemalashtiradi. Format qog`oziga sxema tarizida tushiriladi, talabalar belgilangan qatoriga o`tirib, bir-biriga javoblarini tushintirib beradi.*  *Dastlabki o`rinlariga kelib o`tiradi.*  *tayor ma`lumotlarni taqdim qilish uchun chizmalar ishlab chiqiladi. Guruh sardorlari o`qituvchiga tayor ma`lumotlarni taqdim qiladi.* *Boshqa guruh a`zolarining bergan savollariga javob beradi. Bir-birini baholashadi.*
III. Yakuniy bosqich (5 daqiqa)	*III.1. Mavzu bo`yicha tegishli xulosa chiqaradi.* *III.2. Guruhlarga o`z-aro baholarinin aytadi.. O`quv mashg`ulotlarining natijalarini muhokama qiladi.* *III.3. Mustaqil ishlariga vazifa beradi:* *1. Mavzuning keyingi rejasi savollariga tayorlanib kelish;* *2.Nazorat savollariga og`zaki javob berish (4-ilova).*	*Eshitadi.* *Vazifani yozib oladi.*

11. TOSHKENT IKTISODIY RAYONI

REJA:

1. Toshkent iktisodiy rayonini joylashgan urni, Respublikada tutgan urni, maydoni.
2. Toshkent iktisodiy rayonini tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari.
3. Axolisi va mexnat resurslari.
4. Xujalikning asosiy xususiyatlari.
5. Ichki rayonlar va yirik sanoat markazlari.

Toshkent iktisodiy rayoni tarkibiga Toshkent shaxri va Toshkent viloyati kiradi. Uning maydoni 15,6 ming km.kv axolisi 4,9 ming kishi. Bu rayon Respublikaning shimoliy-sharkiy kismida, garbiy Tyanshan toglari bilan Sirdaryoning urta kis oraligida joylashgandir. Yoki Sirdaryo va uning irmoklari Chirchik va Oxangaron vodiysidan utadi. Toshkent iktisodiy geografik urni juda kulay. Toshkent Respublika poytaxti va Urta Osiyoning eng yirik sanoat, ilm-fan markazi xisoblanadi. Bu iktisodiy rayon Fargona vodiysi, mirzachul va jizzax iktisodiy rayonlar oraligida joylashgandir. Bu rayonlar bilan kushnichiligi, rivojlanishini yanada yaxshilaydi.

Toshkent - Uzbekistonning eng tarakkiy etgan industrial yadrosi xisoblanadi. Toshkent Respublikada ishlab chikariladigan sanoat maxsulotining 40 % ni ishlab chikaradi. Toshkent mashinasozlik, elektro-energetika, kimyo kurilish materiallari ishlab chikarish xamda engil va ozik-ovkat sanoatlari rivojlangan markaz xisoblanadi.

Bu rayon kishlok xujaligi xam yaxshi rivojlangandir. Ayniksa, kartoshka, kenaf, paxta, bogdorchilik va uzumchilik yaxshi rivojlangan. Bundan tashkari tabiiy sharoiti, tabiiy resurslarga boy bulishiga xam kulay ta`sir kursatgandir. Tabiiy sharoitni xujalik tomonidan baxo berishda 2 kismga bulishimiz mumkin. 1. Tekislik. 2. Toglik. Iktisodiy rayonning tekislik kismi Chirchik va Oxangaron daryo vodiysi bulib, dengiz satxidan 250-450 m balanddir. Tekislik kism deyarlik xammasi xaydaladigan erlardir. Toshkent voxasida sovuksiz kunlar 200-210 kunni tashkil etadi. Shu davrdagi umumiy xarorat 4100-4500 S ga etadi. Iyulning urtasida xarorat +26-28 S, yanvar oyining urtasida xarorat -1-3 S, Toshkentning tekislik kismida atmosfera yogini 227-300 mm boradi, shuning uchun tekislik kismida sugorishga asoslangan dexkonchilik kilinadi. Toshkent viloyatida juda kup inshootlar kurilgan. Buzsuv, Korasuv, katta va Shimoliy Toshkent, Parkent kanallari kurilgandir. Bu irrigatsiya inshootlari Toshkent voxasini sugoradi. Chirchik daryosi Toshkent uchun katta axamiyati bor bulib, bu daryoga Chorvok suv ombori kurilgan. Bu suv omborini suv sigimi 1,5 mlrd kubometni tashkil kiladi. Chirchik daryosi unumdor erlarni

sugoradi. Toshkent, Chirchik, Yangiyul shaxarlarini suv bilan ta`minlaydi. U daryoga Chirchik buz suv GES kurilgan. Unda 19 ta GES ishlab turibdi.

Oxangaron daryosiga Tuyabugiz yoki Toshkent dengizi suv ombori kurilgan, undan 2 ta kanal utkazilib, 120-125 ming gektar erni sugoriladi. Iktisodiy rayonni janbida Dalpvarzin chulini bir kismi joylashgan bulib, u Sirdaryo suvi bilan sugoriladi.

Iktisodiy rayoning toglik kismi, rayonning shimoli-sharkiy kismini egallab turadi, ularda Pskom, Ugom, Chotkol, Kurama toglari kutarilib turadi. Eng baland kismi Toshtor togi bulib, uning balandligi 4299 metr bulib, u togida joylashgandir. Bu toglar shimoldan keladigan sovuk xavoni ma`lum darajada tusadi, yogin 350-500 mm yogadi. Uning ba`zi erlarida sugoriladigan dexkonchilik kilinadi. U erdan olma, olcha, yongok va boshka mevali daraxtlar usadi.

Umuman, Toshkent iktisodiy rayoni tabiiy resurslarga boy, Oxangaron, Olmalik kumir koni, Olmalik mis, polimetall, kalay rudalari, mineral suv manbalari topilgan. Yangier kumiri Urta Osiyodagi eng yirik kungir kumir koni xisoblanadi. Zaxirasi 2 mlrd tonnani tashkil kiladi. Olmalik rayonidagi rangdor va nodir metallarning iktisodiy axamiyati kattadir.

Axolisi va mexnat resurslarii. Bu iktisodiy rayonda 4.6 mlndan ortik axoli yashaydi. Bu Respublika axolisining 25 % ni tashkil kiladi. Toshkent iktisodiy rayoning aloxida xususiyati shuki, tabiiy usish v boshka rayonga karaganda geografik yosh, 1000 axoliga nisbatan 16-20 kishi. Bu rayonda urbanizatsiya jarayoni yukori bulib axolini 65-68 % shaxarlarda yashaydi. Milliy tarkibi juda murakkab va xilma xil bulib, uzbeklar salmogi Uzbekistonning boshka rayonlariga karaganda pastrokdir. Yana Toshkent axolisining xususiyati shuki, bu erda yukori malakali mexnat resurslarini salmogi ancha yukoridir.

Xujaligi - Toshkent Urta Osiyoni boshka mamlakatlari bilan boglab turuvchi temir yul magistrali tuguni xisoblanadi. Iktisodiy rayonning tarakkiyotiga ta`sir etuvchi omillardan biri Angren, Olmalik, Chirchikdagi boy mineral boyliklarga ega bulgan rayonga yakinligidir.

Toshkent iktisodiy rayonini sanoati agrar xaakterga egadir.

Sanoati. Sanoatning 3/2 kismi ogir sanoatga tugri keladi. Elektr energiya ishlab chikarish Respublikada 43 %, traktor, kishlok xujaligi mashinasozligi 95,3 % mineral ugitlar ishlab chikarish 43,8 %, kora metallurgiyaning xammasi, asosiy rangdor metallurgiyaning kupchiligi Toshkentda ishlab chikariladi. Usimlik moyining 29 %, uzum sharbati 55 Toshkentda tayyorlanadi. Toshkent iktisodiy rayoni yoklgi energetika xujaligini asosini tashkil kiladi. Xozirgi paytda Toshkent, Angren GESlari 19 ta, Buzsuv, Chirchik elektr stantsiyalari ishlab turibdi.

1943 yilda ishga tushirilgan yagona metallurgiya zavodi Begobod shaxrida ishlamokda. Rangli metallurgiya iktisodiy rayonining eng yaxshi rivojlangan sanoatdir. Kurgoshin, rux, mis rudalarini Olmalik metallurgiya kombinatida ishlab chikariladi. Olmalikda sulpfat kislotasi xam

ishlab chikariladi. Bu erda oltin xam ishlab chikariladi. Rang metallurgiyaning ikkinchi markazi Chirchik shaxridir. Bu erda kiyin eriydigan isikka chidamli kotishmalar tayyorlanadigan kombinat joylashgan.

Mashinasozlik - eng yukori darajada rivojlangan bulib, Respublika mashinasozlik sanoat maxsulotining 80 % ni beradi. Bu sanoatni paxtachildik majmuasiga asoslangan tarmogi yaxshi rivojlangandir. Paxta kombayini, chopik traktori, chigit ekish va boshka mashinalarni ishlab chikaradi.

Toshkentda kurilish materiallari ishlab chikarish sanoati xam yaxshi rivojlangan. Toshkent viloyatida 120 dan ortik engil, ozik-ovkat korxonalari ishlab turibdi.

Kishlok xujaligi Toshkent iktisodiy rayoni sabzavotchilikka, kartoshka, meva, kanop, don, sut-kusht maxsulotlari etishtirishga moslashgandir.

1993 yilda 171,9 ming tonna don etishtirilgan. Toshkent iktisodiy rayoni Respublikaning 80 % kartoshkasini, 22 % sabzavotini etkazib beradi. Respublikada etishtiriladigan kanopning xamani shu viloyatda ekiladi.

Yirik shaxarlari va sanoat markazlari xakida. Toshkent shaxrida 2,4 mln axoli yashaydi. Urta Osiyoni eng yirik sanoat, transport, ilmiy madniy markazi Toshkent shaxri 1988 yili uzining 2000 yilini nishonladi. Shaxar 11 ta ma`muriy rayonga bulinadi. Xozir Toshkent ogir sanoatning asosiy markazi bulib, Respublika maxsulotining 50 % ni beradi.

Toshkentda paxta majmuasidan tashkari, murakkab, nozik mashinalar xar xil sanoat jixozlari, kimyo, engil sanoat, ozik-ovkat sanoatlari ishlab turibdi.

Chirchik shaxri Toshkentdan keyin 2-urinda turadi. Bu erda mineral ugitlar, rangli metallar, kishlok xujalik mashinalari, elektr transformatorlar ishlab chikariladi.

Yangier - sanoat ishlab chikarish markazlaridan biri xisoblanadi. Bu erda engil, ozik-ovkat sanoatlari rivojlangan.

Olmalik shaxri - Toshkentning janbi- sharkida rangdor metallurgiya ishlab chikaradigan shaxridir.

Oxangaron - kurilish materiallari ishlab chikarish markazidan biridr.

Begobod - kora metallurgiya ishlab chikaradigan markaz bulib, pulat, elektr energiya, kurilish materiallaridan ishlab chikaradi.

TAYaNCh IBORALAR

1. Toshkent iktisodiy rayonini iktisodiy geografik urni, irrigatsiya, inshoot, urbanizatsiya, metallurgiya, zavod, yokilgi energetika, yirik shaxarlar, kazilma boyliklari.

NAZORAT SAVOLLARI

1. Toshkent iktisodiy rayoniga kaysi viloyat kiradi va uni geografik urni.
2. Toshkent iktisodiy rayonining rivojlangan sanoati.
3. Toshkent iktisodiy rayonini tabiiy resurslari.
4. Yirik shaxarlari va sanoat markazlari.
5. Tibbiy xizmat.
6. Toshkent iktisodiy rayoniga ta`rif bering.
7. Toshkentning metallurgiya sanoati.
8. Toshkentning mashinasozlik sanoati.
9. Toshkent kimyo sanoati.
10. Mavzu buyicha xulosa chikaring.

ADABIYoTLAR

1. Asanov G., Nabixonov M., Safarov I. Uzbekistonning iktisodiy va ijtimoiy jugrofiyasi. T., 1995.

2. K.Abirkulov, Kurboniyozov R., Iktisodiy geografiyadan amaliy mashgulotlar. Urganch, 1999.

3. O’zbekiston Respublikasi. T.,1991.

4. Mironenko I.S. Vvedenie geografiya miroxozyaystvo. M., 1996.

5. Narodnoe xozyaystvo Uzbekistana, staticheskiy ejegodnik. T., 1994.

12. MAVZU: Mirzacho`l iqtisodiy rayoni. Respublika xalq qo`jaligidagi tutgan o`rni, ishlab chiqarish ixtisoslashishining o`ziga xos tomonlari
(ma`ruza)

O`quv soati: **Talabalar soni:**	- 2 soat - talaba
O`quv mashg`ulotining shakli:	- ma`ruza
Mavzu rejasi:	1.Mirzacho`l iqtisodiy rayonining Respublikada tutgan o`rni, maydoni va chegaralari. 2.Mirzacho`l iqtisodiy rayonining tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari, ularga xo`jalik jihatdan baho. 3.Aholisi va mehnat resurslari. 4.Xo`jaligi va ularning joylashishi. 5.Ichki rayonlari.
Mashg`ulotning maqsadi:	Mirzacho`l iqtisodiy rayonining Respublikada tutgan o`rni, iqtisodiy rayonining tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari, aholisi va mehnat resurslari, xo`jaligi va ularning joylashishi, ichki rayonlari haqinda ma`lumot berish
Pedagogik vazifalar: Dars davomida Mirzacho`l iqtisodiy rayoni haqida talabalarga to`laroq ma`lumotlar berib borishga qaratiladi. Mirzacho`l iqtisodiy rayonining respublikadagi tutgan o`rni va o`zga xos xususiyatlarin aniqlash	**O`quv faoliyati natijalari:** O`qituvchining natijali faoliyat ko`rsatishiga yo`naltiruvchi darsning metodik qo`llanmasidan farqli, ta`lim texnologiyasi o`quvchilar faoliyatiga qaratilgan bo`lib, u o`quvchilarning shaxsiy hamda o`qituvchi bilan hamkorlikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda o`quv materiallarini mustaqil olib borishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib beradi.
Ta`lim metodlari:	Mo`ammoli o`qitish, Evristik talim, Inson ijodiyotini proektlash, Aqliy hujim usuli,
Ta`lim vositalari:	- Ma`ruza matnlari, slaydlar, texnologik xaritalar, har hil rangdagi marker va kartochkalar, plakatlar
Ta`lim shakllari:	- ma`ruza, mavzuga oid adabiyottlar, guruhlarga bo`lib, o`lar bilan birga ishlash
O`qitish shart-sharoiti:	- maxsus auditoriya
Monitoring va baholash:	*(Reyting tizimida baholash: joriy nazorato`, oraliq nazorat yakuniy baholash)* Yozma, og`zaki, test, savol – javoblar, anketalar

Ma`ruzaning texnologik xaritasi

Bosqichlari	*Mazmuni*	
	O`qituvchining	*Talabaning*
I. Kirish bosqichi (5 daqiqa)	*I.1. Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini e`lon qiladi..* *I.2. O`quv mashg`ulotining shakli, o`tkazilish tartibini tushintiradi va baholash mezonlarini e`lon qiladii (1-ilova).* *I.3. Mavzu bo`yicha ma`ruza matnlarini tarqatadi (har biriga).* *I.4. Mavzuning rejasi va asosiy tushinchalarini eshittiradi va qisqacha izoh beradi..*	*Tinglaydilar* *Mavzu nomini va rejasini yozib oladi.*
II. Asosiy bosqich (70 daqiqa)	*II.1. Aqliy hujum metodi orqali talabalarni faollantiradi. Berilgan savolga o`ylab javob berishni taklif qiladii (javoblarr 1-2 so`zdan bo`lishi kerakligini eslatadii)*	

	-Geografiya ta`limining zamonaviy metod turlarini yozing.* *Bir talaba javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi va javoblar tahlil qilinadi (15 daqiqa)* *II.2. Talabalarni to`rtda kichik guruhlarga bo`ladi. Mashg`ulotning o`tkazilish tartibini Yana eslatadi. O`quv mashg`uloti «o`zi o`rganib, o`zgaga o`rgatish», e`ni hamkorlikda o`rganish printsipi asosida o`tkazilishini aytadi (zigzag, 2-ilova). *II.3. Guruhlarga ekspert varaqlarini, shu Bilan birga har bir talabaga geometrik shakl tarqatiladi va faoliyatlarini tashkil qiladi (geometrik shakllarni vaqtincha bir joyga quyishlarini, vaqti kelganda undan foydalanishlarini aytadi) (3-ilova). Guruhlarda ishni tashkil qiladi (matnni o`rganib, muhoqama qilishga 15 daqiqa beradi).* *II.4. Doira shaklinin olgan talabalar 1-stol, uchburchak shaklini olganlar 2-stol, to`rtburchak shaklini olganlar 3-stol atrofiga o`tirishlarini aytadi. Har xil guruhlardan to`plangan talabalar o`z savollarini boshqa talabalarga yoritishini tushintiradii. O`zaro o`rgatish jarayoni boshlanadi (15 daqiqa). Talabalar faoliyatini kuzatadi,ularni yo`naltiradi, maslahatlar beradi..* *II.5. Talabalarni o`zlarining dastlabki joylariga, stol atrofiga kelib o`tirishlarini aytadi.* *II.6. Taqdimot boshlanishini e`lon qiladi. Har bir guruhdan 3 tadan talaba chiqib, faoliyat natijalarini taqdim qilishlarini aytadi. Taqdimot uchun har bir guruhga 8 daqiqadan vaqt ajratadi. Yo`naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi. Javoblarni aniqlashtiradi, to`ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi.* *II.7. Har bir guruh taqdimoti oxirida ekspert savollari bo`yicha xulosalar qiladi..*	*Savolni muhokama qilib ularga javob beradi.* *Guruhlar ijodiyotini tashkillashtiradi. Ma`ruzalarni o`qib, savollarga javob topadi.* *Ma`lumotni muhokama qilib, fikr almashib sistemalashtiradi. Format qog`oziga sxema tarizida tushiriladi, talabalar belgilangan qatoriga o`tirib, bir-biriga javoblarini tushintirib beradi.*  *Dastlabki o`rinlariga kelib o`tiradi.*  *tayor ma`lumotlarni taqdim qilish uchun chizmalar ishlab chiqiladi. Guruh sardorlari o`qituvchiga tayor ma`lumotlarni taqdim qiladi.* *Boshqa guruh a`zolarining bergan savollariga javob beradi. Bir-birini baholashadi.*
III. Yakuniy bosqich (5 daqiqa)	*III.1. Mavzu bo`yicha tegishli xulosa chiqaradi.* *III.2. Guruhlarga o`z-aro baholarinin aytadi.. O`quv mashg`ulotlarining natijalarini muhokama qiladi.* *III.3. Mustaqil ishlariga vazifa beradi:* *1. Mavzuning keyingi rejasi savollariga tayorlanib kelish;* *2.Nazorat savollariga og`zaki javob berish (4-ilova).*	*Eshitadi.* *Vazifani yozib oladi.*

12. MIRZACHUL IKTISODIY RAYONI

REJA:

1. Mirzachul iktisodiy rayonining Respublikada tutgan urni, maydoni va chegaralari.
2. Mirzachul iktisodiy rayonining tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari, ularga xujalik jixatdan baxo.
3. Axolisi va mexnat resurslari.
4. Xujaligi va ularning joylashishi.
5. Ichki rayonlari.

1. Bu iktisodiy rayon tarkibiga Jizzax va Sirdaryo viloyatlari kiradi. Maydoni 25,6 ming km.kv. axolisi 1603,0kishi yashaydi. Bu iktisodiy rayon yangi uzlashtirish asosida tashkil topgan bulib, Respublika maydonining 5,7 va axolisining 6,5 % ni tashkil etadi.

Bu iktisodiy rayon kishlok xujaligiga ixtisoslashgan bulib, sanoati jixatdan xam tez usib borayotgan rayondir. Mirzachul iktisodiy rayoni Respublikaning 14-15 % paxtasini, 16-17 % gallasini etishtirib beradi. Respublikada ishlab chikariladigan elektr energiyaning 30 %, paxta tolasining 13-13,2 % shu rayonga tugri keladi.

Kelajakd yangi erlarni uzlashtirish, boy resurslarni ishga solish natijasida rayonning sanoat va kishlok xujalik maxsulotlari ishlab chikarish yana ortadi.

Bu rayonning iktisodiy geografik joylashgan urni ma`lum darajada kulaydir. Chunki, iktisodiy jixatdan yaxshi tarakkiy etgan Toshkent, Samarkand va Fargona vodiysi urtasida joylashgandir. Mirzachul rayoniga ayniksa Toshkent iktisodiy rayoni bilan xilma xil ishlab chikarish alokalariga ega va bir biri bilan mustaxkam xamkorlik asosida rivojlanmokda. Bu rayonni iktisodiy geografik urnini yana kulaylik tomoni shundaki, shu xudud orkali kushni iktisodiy rayonlarni bir biri bilan boglaydigan material avtomobil va temir yullar utadi, bu bir tomondan bulsa, ikkinchi tomondan bu xududdan Respublikaning muxim va yirik gaz kuvurlari utadi. buxoro-Samarkand-toshkent-Chimkent Jambul-Bishke-Olmaota, Buxoro-Fargona vodiysi, Shurtan -Sirdaryo GRES kuvurlari shular jumlasidandir.

Mirzachul iktisodiy rayoniga bunday geografik jolagan urnini xusuiyati kelajakda bu iktisodiy rayoniga xar tomonlama iktisodiy ijtimoiy tarakkiyotiga juda kulay ta`sir kursatadi.

2. Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari. Bu rayon Sirdaryo va Zarafshon dryolari oraligida joylashgan bulib, uning shimoliy kismi tekislik, anubida Turkiston togining garbiy chekkasi, janubi-garbiy kismida esa Nurota togi joylashgandir.

Mirzachulning ayniksa tekislik kimi keyingi yillarida intensiv uzlashtirilmokda. Iklimi, Uzbekistonni bir kismi bulganidan erdan xam, yozi issik davomli, kishi nisbatan sovuk va kiska,

kuzi kuruk, ilik, baxor oylari nam. Vegetatsi dari 210-215 kun, shu davrdagi xarorat yigindisi 4000-6000 S ga tengdir. Bunday sharoitda issisevar ekinlar etishtiriladi. Ayniksa mirzachulda kovun, tarvuzlari juda shirin va mashxurdir. Atmosfera yoginlari kam tekisliklarda 210-300 mm bulganda sugorishga asoslangan dexkonchilik kilinadi. Tekislikdan sirdaryo toglik kismida Sangzor va Zamin daryolari okadi. Kullarda tuz kon kuli bor. Yukoridagi daryolar sugorish manbasi xisoblanadi.

Tuprogi - buz tus tuprok bulib, pastki joyda och buz tus, yukorirokda tipik buz tuproklar uchraydi. Nam yakin erla utlok va botkok tuprok xam uchraydi. Tuprokda shurlanish darajasi yukoridir. Tekislikda chul tipidagi usimliklar, daryo buyida tukayzor, toglarda yovvoyi olcha, olma, archa va boshkalar usadi. Jizzax xududida Turkiston togining shimoliy yon bagrida 30 ming ga tog urmon kurikxonasi bulib, maydoni 10,5 km.kv. tashkil kilib, u erda urmonlar biologiyasini urganish, xayvon va usimlik turini saklab kolish buyicha katta ishlar kilinmokda.

Mirzachul xududida bir kator foydali kazilmalar topilgan.

1. Rangdor metallar
2. Kurilish materiallari
3. Bu rayonda shifobaxsh suvlar xam mavjud.

3. Axolisi va mexnat resurslari. Mirzachul iktisodiy rayonida 1603,0 ming kishi yashaydi. Axolisi 31,4 %, shaxarda 68,1 % kishlokda shaydi. Axolisi zichligi Jizzaxda 46,0 ming kishi, Sirdaryoda 132 ming kishigatugri keladi.

Urbanizatsiya jarayoni past bulib, 31,4 % ni tashkil etadi. Mirzachulni uzlashtirishda Fargona, Toshkent, Samarkand viloyatlari katta yordam kuratgan. Xozirda deyarli mexnat resurslari bilan ta`minlangandir.

Xujaligi. Bu ishlab chikarish majmuasi rayoni Uzbekistonning yirik rayonlaridan biridir. Bu erda paxtadan tashkari boshka kishlok xujaligi va sanoat tarmoklari xam rivojlanmokda. Xozi Mirzachul Respublika kishlok xujaligi maxsulotlarining 16 % ni beradi.

Sanoati. Endigina barpo bulayotgan sanoati mashinasozlik asosan kishlok xujaligi mashinalari, kurilish va yul texnikasini ta`mirlash bilan shugullanadi. Ular Jizzax, Guliston, Gagarin va boshka erlarda joylashgan.

Kimyo sanoati - Jizzaxda irrigatsiya va melioratsiya maksadlarida ishlatiladigan polietilen kuvurlar ishlab chikarish kimyo kombinati turli kimyoviy xom ashyolar, tuz konlari xisobiga kimyo sanoati rivojlanadi.

Kurilish materiallari ishlab chikarish sanoati. Bu tarmok ancha yaxshi tarakkiy etgan. Asosiy markazlari Jizzax va Yangi Erdir. Orzon va yukori sifatli material - silikat ishlab chikarish sanoati, sopol bloklar zavodi mavjud. Baxmal rayonida marmar zavodi va boshka kurilish korxonalari ishlamokda.

Engil va ozik-ovkat sanoati. Bu tez rivojlanayotgan sanoat tarmokdir. Birinchi kishlok xujaligi maxsulotlarini kayta ishlaydi. Paxta tozalash zavodi, tukimachilik korxonalari ishlab turibdi.

Mirzachul iktisodiy rayoni Uzbekistonning yirik markazlaridan xisoblanadi. Umumyi maydoni 777 ming.ga. bulib, shundan 513 ming ga er sugorib dexkonchilik kilinadi. Asosan paxta ekiladi. Bundan tashkari don, kartoshka, sabzavot va poliz ekinlari ekiladi. Togli va tog oldi tekisliklarida meva va uzum etishtiriladi.

Bu iktisodiy rayonni bir necha kishlok xujaligi rayoniga bulish mumkin.

1. Mirzachulni ilgari sugorib kelingan rayonlari. Bu rayon paxtachilik, gusht-sut chorvachilikka ixtisoslashgan.

2. Jizzax kismi galla, poliz, chorva, ayniksa kelajakda paxtaga, sabzavotchilikka ixtisoslashgan.

3. Kizilkum - kuchilikka ayniksa, korakulchilikka moslashgan.

4. Janubda togli va tog oldi rayonar. Chorvachilik ayrim kulay erlarda dexkonchilik bilan shugullanadi.

Ichki rayonlar - Jizzax shaxrida 126 ming kishi yashaydi. Bu shaxar sanoat va madniy markazdir. Sirdaryo viloyat markazi, 75,1 ming kishi yashaydi. 1956 yilda tashkil topgan. Shaxarda kurilish, engil sanoat, ozik-ovkat sanoati rivojlanagn.

TAYaNCh IBORALAR

Mirzachul iktisodiy rayoni, axolisi, iktisodiy rayon, ichki rayonlar, sanoati, paxtachilik, korakulchilik, chorvachilik, dexkonchilik.

NAZORAT SAVOLLARI

1. Mirzachul iktisodiy rayonining joylashgan urni.
2. Mirzachul iktisodiy rayoni axolisi.
3. Mirzachul iktisodiy rayoni mexnat resurslari.
4. Mirzachul iktisodiy rayoni foydali kazilmalari
5. Mirzachul iktisodiy rayonining sanoati.
6. Mirzachul iktisodiy rayoni tarkibiga kiruvchi xududlar.
7. Ichki rayonlar.
8. Kishlok xujaligi.
9. Xududning iktisodiy va ijtimoiy soxadagi yutuklari.

10. O’zbekiston va jaxon mikyosida Mirzachulning tutgan urni.

ADABIYoTLAR

1. Asanov G., Nabixonov M., Safarov I. Uzbekistonning iktisodiy va ijtimoiy jugrofiyasi. T., 1995.

2. O’zbekiston Respublikasi. T.,1991.

3. Stran mira (spravoch.). M., 1990.

4. Jaxon iktisodiyoti. S.Gulomov taxriri ostida. T., 1994.

5. Asanov G. Jaxon geografiyasi. T., 1975.

6. Mironenko I.S. Vvedenie geografiya miroxozyaystvo. M., 1996.

13. MAVZU: Farg`ona iqtisodiy rayoni. Iqtisodiy rayonning ma`muriy hududiy tarkibi (ma`ruza)

O`quv soati: **Talabalar soni:**	- 2 soat - talaba
O`quv mashg`ulotining shakli:	- ma`ruza
Mavzu rejasi:	1.Aholisi va mehnat resurslari. 2.Xo`jaligi va uning xususiyatlari. 3.Farg`ona iqtisodiy rayonining sanoati. 4.Vodiyning ichki rayonlari.
Mashg`ulotning maqsadi:	Farg`ona iqtisodiy rayonining Respublikada tutgan o`rni, iqtisodiy rayonining tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari, aholisi va mehnat resurslari, xo`jaligi va ularning joylashishi, ichki rayonlari haqinda ma`lumot berish
Pedagogik vazifalar: Dars davomida Farg`ona iqtisodiy rayoni haqida talabalarga to`laroq ma`lumotlar berib borishga qaratiladi. Farg`ona iqtisodiy rayonining respublikadagi tutgan o`rni va o`zga xos xususiyatlarin aniqlash	**O`quv faoliyati natijalari:** O`qituvchining natijali faoliyat ko`rsatishiga yo`naltiruvchi darsning metodik qo`llanmasidan farqli, ta`lim texnologiyasi o`quvchilar faoliyatiga qaratilgan bo`lib, u o`quvchilarning shaxsiy hamda o`qituvchi bilan hamkorlikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda o`quv materiallarini mustaqil olib borishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib beradi.
Ta`lim metodlari:	Mo`ammoli o`qitish, Evristik talim, Inson ijodiyotini proektlash, Aqliy hujim usuli,
Ta`lim vositalari:	- Ma`ruza matnlari, slaydlar, texnologik xaritalar, har hil rangdagi marker va kartochkalar, plakatlar
Ta`lim shakllari:	- ma`ruza, mavzuga oid adabiyottlar, guruhlarga bo`lib, o`lar bilan birga ishlash
O`qitish shart-sharoiti:	- maxsus auditoriya
Monitoring va baholash:	*(Reyting tizimida baholash: joriy nazorato`, oraliq nazorat yakuniy baholash)* Yozma, og`zaki, test, savol – javoblar, anketalar

Ma`ruzaning texnologik xaritasi

Bosqichlari	*Mazmuni*	
	O`qituvchining	***Talabaning***
I. Kirish bosqichi (5 daqiqa)	*I.1. Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini e`lon qiladi..* *I.2. O`quv mashg`ulotining shakli, o`tkazilish tartibini tushintiradi va baholash mezonlarini e`lon qiladii (1-ilova).* *I.3. Mavzu bo`yicha ma`ruza matnlarini tarqatadi (har biriga).* *I.4. Mavzuning rejasi va asosiy tushinchalarini eshittiradi va qisqacha izoh beradi..*	*Tinglaydilar* *Mavzu nomini va rejasini yozib oladi.*
II. Asosiy bosqich (70 daqiqa)	*II.1. Aqliy hujum metodi orqali talabalarni faollantiradi. Berilgan savolga o`ylab javob berishni taklif qiladii (javoblarr 1-2 so`zdan bo`lishi kerakligini eslatadii)* *-Geografiya ta`limining zamonaviy metod turlarini yozing.* *Bir talaba javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi va javoblar tahlil qilinadi (15 daqiqa)*	*Savolni muhokama qilib ularga javob beradi.*

	II.2. Talabalarni to`rtda kichik guruhlarga bo`ladi. Mashg`ulotning o`tkazilish tartibini Yana eslatadi. O`quv mashg`uloti «o`zi o`rganib, o`zgaga o`rgatish», e`ni hamkorlikda o`rganish printsipi asosida o`tkazilishini aytadi (zigzag, 2-ilova). *II.3. Guruhlarga ekspert varaqlarini, shu Bilan birga har bir talabaga geometrik shakl tarqatiladi va faoliyatlarini tashkil qiladi (geometrik shakllarni vaqtincha bir joyga quyishlarini, vaqti kelganda undan foydalanishlarini aytadi) (3-ilova). Guruhlarda ishni tashkil qiladi (matnni o`rganib, muhoqama qilishga 15 daqiqa beradi).* *II.4. Doira shaklinin olgan talabalar 1-stol, uchburchak shaklini olganlar 2-stol, to`rtburchak shaklini olganlar 3-stol atrofiga o`tirishlarini aytadi. Har xil guruhlardan to`plangan talabalar o`z savollarini boshqa talabalarga yoritishini tushintiradii. O`zaro o`rgatish jarayoni boshlanadi (15 daqiqa). Talabalar faoliyatini kuzatadi,ularni yo`naltiradi, maslahatlar beradi..* *II.5. Talabalarni o`zlarining dastlabki joylariga, stol atrofiga kelib o`tirishlarini aytadi.* *II.6. Taqdimot boshlanishini e`lon qiladi. Har bir guruhdan 3 tadan talaba chiqib, faoliyat natijalarini taqdim qilishlarini aytadi. Taqdimot uchun har bir guruhga 8 daqiqadan vaqt ajratadi. Yo`naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi. Javoblarni aniqlashtiradi, to`ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi.* *II.7. Har bir guruh taqdimoti oxirida ekspert savollari bo`yicha xulosalar qiladi..*	*Guruhlar ijodiyotini tashkillashtiradi. Ma`ruzalarni o`qib, savollarga javob topadi.* *Ma`lumotni muhokama qilib, fikr almashib sistemalashtiradi. Format qog`oziga sxema tarizida tushiriladi, talabalar belgilangan qatoriga o`tirib, bir-biriga javoblarini tushintirib beradi.*  *Dastlabki o`rinlariga kelib o`tiradi.*  *tayor ma`lumotlarni taqdim qilish uchun chizmalar ishlab chiqiladi. Guruh sardorlari o`qituvchiga tayor ma`lumotlarni taqdim qiladi.* *Boshqa guruh a`zolarining bergan savollariga javob beradi. Bir-birini baholashadi.*

13. FARGONA IKTISODIY RAYONI AXOLISI VA MEXNAT RESURSLARI, XUJALIGI VA ICHKI RAYONLAR

REJA:

1. Axolisi va mexnat resurslari.
2. Xujaligi va uning xususiyatlari.
3. Fargona iktisodiy rayonining sanoati.
4. Vodiyning ichki rayonlari.

1. Axolisi va mexnat resurslari. Fargona vodiysi axolisi buyicha zichligi bilan Uzbekistonda xarakterlidir. 1,01,1997 yilda vodiyda 6450 ming kishi yashaydi, shundan 67,3 % kishlok axolisi, 32,7 % shaxar axolisi. Axoli soni xar yili 140-150 ming kishiga kupayadi, ya`ni 1000 axoli xisobiga 31 kishi kupayadi. Xar yili 6-6,5 kishi uladi. Tabiiy kupayish 24-25 kishini tashkil etadi. Vodiyda axoli Uzbekistonning boshka xududlariga nisbatan xaddan tashkari ortik va ortib borayotgan ulkadir. Shuning uchun vodiydagi asosiy masala axolini ish bilan bandligiga erishishdir.

2. Fargona vodiysi xujaligi va uning xususiyatlari.

Fargona iktisodiy rayoni Respublikaning xujalik jixatdan eng yaxshi rivojlangan rayonlaridan biri bulib, asosan paxta kompleksi bilan boglik bulgan tarmoklararo majmua etakchi urinni xamda kimyo, mashinasozlik, irrigatsiya, avtomatsozlik sanoatlari yaxshi rivojlangan.

Yokilgi energetika xujaligi neft, gaz kazib chikarish va kayta ishlash, Fargona va Kuvasoyda GES, Namangan va Andijonda TETs krilgan bulib, Uzbekistondagi energiya sistemasi bilan tutashtirilgan.

Mashinasozlik sanoati xam Andijon, Kukon, Namanganda yaxshi rivojlangan. Ular kimyo sanoati jixozlari, neft-gaz sanoati uchun uskunalar va irrigatsiya mashinalari ishlab chikaradi.

Kurilish mashinalari sanoati - tsement, shifer, uysozlik, temir beton konstruktsiyalari ishlab chikaradi. Vodiyda ipak va ip gazlama sanoati xam yaxshi rivojlangan. Asosiy markazi Andijon, Margilon, Namangan, Fargona, Shaxrixonda shaxarlarida joylashgandir. Xamma shaxarda ozik-ovkat va maxalliy sanoat rivojlangandir.

Kishlok xujaligi geografiyasi. 1995 yil xisobiga kishlok xujaligida foydalaniladigan erlar 1011 ming gektarni tashkil etadi. Shundan xaydaladigan er 702,4 ming gektar, kup yillik daraxtlar 108,8 ming gektar, yaylovlar 242,6 ming ga. Buz erlar 3,6 ming ga. Axoli xovli joy va tomorkalari 153,7 ming ga, bog va uzumzorlar 3,3 ming ga ni tashkil kiladi. Shundan kurinib turibdiki, erdan foydalanish yaxshi.

Asosiy ekin paxta bulib, xar yili 1,1- -1,2 ming tonna paxta etkaziladi. Xosildorlik 28-30 ts tashkil kiladi.

Keyingi vaktda don etishtirishga katta e`tibor berilmokda. 1993 yilda 426,1 ming tonna don olindi, 162,8 ming tonna kartoshka etkazildi, 806,7 ming tonna sabzavot olindi. 250,7 ming tonna uzum etishtirildi. Fargona vodiysida sut va sut-gusht chorvachiligi rivojlangandir. Kuychilik xam rivojlangan.

3. Vodiyning ichki rayonlari. Andijon viloyati - maydoni 42 ming kv.km. 1997 yilda 2086.9 ming axolisi bulsa, zichligi 458 kishini tashkil etgan. Shaxar axolisi 29,9 % tashkil kiladi. Bu viloyat Respublikada, vodiyda eng yaxshi rivojlangan viloyatdir. Kishlok xujaligi, irrigatsiya, mashinasozlik, gazlashtirish buyicha Respublikada asosiy urinni egallaydi. Andijon avtomobil ishlab chikarish buyicha asosiy markazlardan biridir.

Andijon shaxri - Andijon 340 ming kishi yashaydi, Respublikada axoli buyicha u birinchi urinni egllaydi. Shaxarda irrigatsiya, mainasozlik, ip gazlama, trikotaj kombinati va bir kancha ozik-ovkat, engil sanoatlar ishlamokda.

Fargona viloyati - maydoni 7,1 ming km.kv. axolisi 2571,8 ming kishi, shundan 69,4 % ishlokda, 30,6 % shaxarda yashaydi. Fargona viloyatida paxta, pilla, danakli mevalar, kartoshka va boshka maxsulotlar buyicha asosi urinni egallaydi. Bu erda sanoat yaxshi rivojlangan bulib, birinchi urinda, Respublikada 2 urinda turadi. Bu erda paxta kayta ishlash, azot ishlab chikarish, sun`iy tola, charm va boshka maxulotlar ishlab chikarish, kimyo sanoati yaxshi rivojlangan.

Fargona shaxri - shaxarda 200 ming axoli yashaydi, 1877 yilda tashkil topgan. Neft - kimyo, TETs, ozik-ovkat sanoatlari rivojlangan.

Margilon shaxri - 130 ming axolisi bulib, ipak shaxridir.

Namangan viloyati - viloyat maydoni 7,9 ming km.kv. axolisi 1830,6 ming kishi, shundan 62 % kishloklarda yashaydi. Bu viloyatda xam paxta, bogdorchilik, uzumchilik, sabzavot, pilla, chorva maxsulotlari ishlab chikariladi. Namangan kishlok xujaligi maxsulotlarini kayta ishlash va uni rivojlantirishga karatilgan, kimyo, mashinasozlik sanoati rivojlangan.

Namangan shaxri - 360 ming kishi yashaydi. Sanoat va madaniyat rivojlangan. Engil, ozik-ovkat sanoatlari yaxshi tarakkiy etgan. Ayniksa, ipak gazlama, transport ta`mirlash zavodlari ishlab turibdi.

TAYaNCh IBORALAR

Fargona iktisodiy rayoni, Andijon, Margilon, Fargona, Namangan, sanoat, neft-kimyo, ozik-ovkat, mexnat resurslari.

NAZORAT SAVOLLARI

1. Fargona iktisodiy rayonining tarkibi va chegaralari.
2. Fargona iktisodiy rayonining sanoati kanday?
3. Vodiy suv resurslari.
4. Mashinasozlik sanoati.
5. Kishlok xujaligi kanday rivojlangan?
6. Andijon viloyati xakida gapiring.
7. Namangan viloyati xakida gapiring.
8. Iktisodiy rayonning Uzbekistonda tutgan urni.
9. Fargona iktisodiy rayonining jaxon axamiyatiga ega bulgan yutuklari xakida gapiring.
10. Mavzu buyicha xulosa chikaring.

ADABIYoTLAR

1. Asanov G., Nabixonov M., Safarov I. Uzbekistonning iktisodiy va ijtimoiy jugrofiyasi. T., 1995.

2. K.Abirkulov, Kurboniyozov R., Iktisodiy geografiyadan amaliy mashgulotlar. Urganch, 1999.

3. O’zbekiston Respublikasi. T.,1991.

4. Mironenko I.S. Vvedenie geografiya miroxozyaystvo. M., 1996.

5. Yusupov M. Naseleni i trudovke resursk Ferganskoy dolink problemk ix effektivnogo ispolgzovaniya. Fergana. 1995.

14. MAVZU: Samarqand iqtisodiy rayoni. Rayonning ma`muriy tuzilishi (ma`ruza)

O`quv soati: **Talabalar soni:**	- 2 soat - talaba
O`quv mashg`ulotining shakli:	- ma`ruza
Mavzu rejasi:	1.Samarqand iqtisodiy rayonining geografik joylashgan urni, Respublikada tutgan urni, maydoni, axolisi va chegaralari. 2.Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari. 3.Aholisi va mehnat resurslari. 4.Xo`jaligi. 5.Ichki rayonlar va yirik shaharlari.
Mashg`ulotning maqsadi:	Samarqand iqtisodiy rayonining Respublikada tutgan o`rni, iqtisodiy rayoni tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari, aholisi va mehnat resurslari, xo`jaligi va ularning joylashishi, ichki rayonlari haqinda ma`lumot berish
Pedagogik vazifalar: Dars davomida Samarqand iqtisodiy rayoni haqida talabalarga to`laroq ma`lumotlar berib borishga qaratiladi. Samarqand iqtisodiy rayonining respublikadagi tutgan o`rni va o`zga xos xususiyatlarin aniqlash	**O`quv faoliyati natijalari:** O`qituvchining natijali faoliyat ko`rsatishiga yo`naltiruvchi darsning metodik qo`llanmasidan farqli, ta`lim texnologiyasi o`quvchilar faoliyatiga qaratilgan bo`lib, u o`quvchilarning shaxsiy hamda o`qituvchi bilan hamkorlikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda o`quv materiallarini mustaqil olib borishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib beradi.
Ta`lim metodlari:	Mo`ammoli o`qitish, Evristik talim, Inson ijodiyotini proektlash, Aqliy hujim usuli,
Ta`lim vositalari:	- Ma`ruza matnlari, slaydlar, texnologik xaritalar, har hil rangdagi marker va kartochkalar, plakatlar
Ta`lim shakllari:	- ma`ruza, mavzuga oid adabiyottlar, guruhlarga bo`lib, o`lar bilan birga ishlash
O`qitish shart-sharoiti:	- maxsus auditoriya
Monitoring va baholash:	*(Reyting tizimida baholash: joriy nazorato`, oraliq nazorat yakuniy baholash)* Yozma, og`zaki, test, savol – javoblar, anketalar

Ma`ruzaning texnologik xaritasi

Bosqichlari	***Mazmuni***	
	O`qituvchining	***Talabaning***
I. Kirish bosqichi ***(5 daqiqa)***	*I.1. Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini e`lon qiladi..* *I.2. O`quv mashg`ulotining shakli, o`tkazilish tartibini tushintiradi va baholash mezonlarini e`lon qiladii (1-ilova).* *I.3. Mavzu bo`yicha ma`ruza matnlarini tarqatadi (har biriga).* *I.4. Mavzuning rejasi va asosiy tushinchalarini eshittiradi va qisqacha izoh beradi..*	*Tinglaydilar* *Mavzu nomini va rejasini yozib oladi.*
II. Asosiy bosqich ***(70 daqiqa)***	*II.1. Aqliy hujum metodi orqali talabalarni faollantiradi. Berilgan savolga o`ylab javob berishni taklif qiladii (javoblarr 1-2 so`zdan bo`lishi kerakligini eslatadii)* *-Geografiya ta`limining zamonaviy metod turlarini*	 *Savolni muhokama qilib*

	yozing. Bir talaba javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi va javoblar tahlil qilinadi (15 daqiqa) II.2. Talabalarni to`rtda kichik guruhlarga bo`ladi. Mashg`ulotning o`tkazilish tartibini Yana eslatadi. O`quv mashg`uloti «o`zi o`rganib, o`zgaga o`rgatish», e`ni hamkorlikda o`rganish printsipi asosida o`tkazilishini aytadi (zigzag, 2-ilova). II.3. Guruhlarga ekspert varaqlarini, shu Bilan birga har bir talabaga geometrik shakl tarqatiladi va faoliyatlarini tashkil qiladi (geometrik shakllarni vaqtincha bir joyga quyishlarini, vaqti kelganda undan foydalanishlarini aytadi) (3-ilova). Guruhlarda ishni tashkil qiladi (matnni o`rganib, muhoqama qilishga 15 daqiqa beradi). II.4. Doira shaklinin olgan talabalar 1-stol, uchburchak shaklini olganlar 2-stol, to`rtburchak shaklini olganlar 3-stol atrofiga o`tirishlarini aytadi. Har xil guruhlardan to`plangan talabalar o`z savollarini boshqa talabalarga yoritishini tushintiradii. O`zaro o`rgatish jarayoni boshlanadi (15 daqiqa). Talabalar faoliyatini kuzatadi,ularni yo`naltiradi, maslahatlar beradi.. II.5. Talabalarni o`zlarining dastlabki joylariga, stol atrofiga kelib o`tirishlarini aytadi. II.6. Taqdimot boshlanishini e`lon qiladi. Har bir guruhdan 3 tadan talaba chiqib, faoliyat natijalarini taqdim qilishlarini aytadi. Taqdimot uchun har bir guruhga 8 daqiqadan vaqt ajratadi. Yo`naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi. Javoblarni aniqlashtiradi, to`ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi. II.7. Har bir guruh taqdimoti oxirida ekspert savollari bo`yicha xulosalar qiladi..	ularga javob beradi. Guruhlar ijodiyotini tashkillashtiradi. Ma`ruzalarni o`qib, savollarga javob topadi. Ma`lumotni muhokama qilib, fikr almashib sistemalashtiradi. Format qog`oziga sxema tarizida tushiriladi, talabalar belgilangan qatoriga o`tirib, bir-biriga javoblarini tushintirib beradi.  Dastlabki o`rinlariga kelib o`tiradi.  tayor ma`lumotlarni taqdim qilish uchun chizmalar ishlab chiqiladi. Guruh sardorlari o`qituvchiga tayor ma`lumotlarni taqdim qiladi. Boshqa guruh a`zolarining bergan savollariga javob beradi. Bir-birini baholashadi.
III. Yakuniy bosqich (5 daqiqa)	III.1. Mavzu bo`yicha tegishli xulosa chiqaradi. III.2. Guruhlarga o`z-aro baholarinin aytadi.. O`quv mashg`ulotlarining natijalarini muhokama qiladi. III.3. Mustaqil ishlariga vazifa beradi: 1. Mavzuning keyingi rejasi savollariga tayorlanib kelish; 2.Nazorat savollariga og`zaki javob berish (4-ilova).	Eshitadi. Vazifani yozib oladi.

14. Samarkand iktisodiy rayoni

REJA:

1. Samarkand iktisodiy rayonining geografik joylashgan urni, Respublikada tutgan urni, maydoni, axolisi va chegaralari.
2. Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari.
3. Axolisi va mexnat resurslari.
4. Xujaligi.
5. Ichki rayonlar va yirik shaxarlari.

1. Samarkand iktisodiy rayoni tarkibiga Samarkand viloyati kirib, uning maydoni 13 ming km.kv. maydonni egallab, Respublika maydonini 3 % ga tugri keladi. Axolisi 2635,9 ming kishidir yoki Respublikaning 10,8 % axolisini tashkil kiladi. Bu rayon Respublikaning yalpi sanoatini 9-10 % maxsulotini berib, Toshkent, Fargona iktisodiy rayonidan keyin turadi. Respublikada ishlab chikariladigan konservani 30 % ni, shoyi gazlamani 11-12 %, paxtani 8 %, pillani 10 %, gallani 12-13 %, kartoshkani 20 %, uzumni 30 %, tamaki 96 % shu iktisodiy rayonda etkaziladi.

Bu rayon Zarafshon vodiysini urta kismida joylashgan bulib, shimolda va garbda Buxoro -Kizilkum iktisodiy rayoni, janub-sharkda Tojikiston Respublikasi bilan chegaradosh. Iktisodiy geografik joylashgan urni ancha kulaydir.

2. Tabiiy sharoiti va resurslari. Bu rayon Zarafshon vodiysi urtasida, shimoldan Nurota, shimoli-sharkda Turkiston, sharkda va janubda Zarafshon togligi bilan uralgan. Bu toglar viloyatning eng chekka kismida joylashganidan kushni rayonlar bilan aloka kilishni kiyinlashtirmaydi. Bu toglar kup soxada shimoldan keladigan sovuk xavo massalarini ma`lum darajada tusadi, shuning uchun dexkonchilik kilishga kulay ta`sir kursatadi. Samarkandda chul xududlar ozdir. Fakat karno chulining sharkiy kismi kiradi. Samarkandning katta kismi vodiy va adirlardan iboratdir.

Iklimi - Keskin kontinental bulib, urtacha yanvar oyining xarorati 2 S mutlak minimum -30 S gacha, iyul oyi urtacha xarorat 25-28 S maksimum xarorat 44 S ga chikadi. Sovuksiz kunlar 180-220 kun, yoginlar garbda 150-200 mm, markazda 300-450 mm, sharkiy toglikda 500-800 mm yogin yogadi. Asosi suv manbasi Zarafshon daryosidan iktisodiy rayonda Narpay kanai kurilgan. Bu erda Koratepa suv ombori xam bor. Suv sigimi 50 mln kubometr bulib, Ishtixon va Kattakurgon rayonlarini suv bilan ta`minlaydi. Tuproklari buz tuprok, tog yon bagirlarida kungir, tuk buz tuproklar tarkalgan. Shurli va toshlok tuproklar ozrok uchrydi.

Er osti boliklari - mineral boyliklardan volfram, marmar, dala shpati, granit mengel, oxaktosh, kerami gili, kum va boshkalar uchraydi.

Axolisi va mexnat resurslari - 1,1,1999 yil ma`lumotiga kura 2635,9 ming axolisi bulib, shundan 725,9 shaxarda, 1916,1 kishi kishlokda yashaydi, bu erda xam urbanizatsiya ancha past. Axolini usishi asosan tabiiy usish xisobiga ortmokda.

1950-1970 yillar oraligida axoli 21,1 %, keyin 1990 yilgacha 26 % ortadi. Xozir tabiiy usish ancha kamaygan. 1000 axoliga nisbatan tugilish 2,8 kishiga, ulim 5,7 kishiga tugri keladi. Tabiiy usish 1,1,99 yil ma`lumotlariga kura 18,2 kishini tashkil kiladi. Lekin bu jrayon ancha uzok davom etadi. Axolisi ancha zichdir, 1 km.kv. 156,9 kishi tugri keladi. Milliy tarkibi ancha murakkabdir, mexnat resurslari bilan yaxshi ta`minlangandir.

Xujaligi - Samarkand buyuk davlat arbobi Amir Temur va uning vorislari davrida xujalik ishlari yaxshi rivojlantirilib, u erda xunarmandchilik, tijorat, ilm-fan, soxibkorlik yukori darajada rivojlangan. Buyuk ipak yuli utgan, bu erda ishlab chikarilgan maxsulotlar kuplab chetga chikariladi.

Samarkand rayoni Uzbekistonning yirik xududiy ishlab chikarish majmualaridan biri xisoblanadi. Sanoati agrar rayondir. Bu erda sanoat etakchi urinda turadi.

Ogir sanoat. Tog-kon, mshinasozlik, kimyo, shuningdek enoil, ozik-ovkat tez rivojlanmokda. Undiruvchi sanoatni ma`lum ob`ekti ingichk, langar konlari bulib bu erdan rangdor va nodir metallar kazib chikariladi. Mashinasozlik va metalsozlik korxonalari, kishlok xujaligi mashinalari va avtomobillarga extiyot kismlar, paxta tozalash zavodlari uchun xar xil uskunalar, ruzgor sovutgichlari, liftlar, kinoapparatlar va boshka maxsulotlarni ishlab chikaradi.

Kimyo sanoatida superfosfat va ammofos ugitlari ishlab chikaradi.

Kurilish materiallari sanoatiyu. Temir-beton zavodlari Chimbay, Samarkand va boshka shaxarlarda kurilgan. Bu erda engil sanoat yaxshi rivojlangandir. Bularga paxta tozalash, pillakashlik, shoyi tukish, trikotaj, tikuvchilik, zarduzlik fabriklari kiradi.

Samarkand iktisodiy rayoni mintakasidagi tabiiy sharoitiga moslashgan xolda shoyi gazlama ishlab chikariladi. Ozik-ovkat sanoati yaxshi rivojlangan bulib, konserva, sharbat, moy, tamaki, sut-shut, non, kandolat mxsulotlari ishlab chikaradi.

1936 yilda Samarkand choy kandolat fabrikasi ishga tushirildi. Bu iktisodiy rayonda kishlok xujaligi xam ma`lum urin tutadi. E

er fondi: xaydaladigan er 443,3 ming gektar, yaylov 770,3 ming ga, meva boglar 436 ming ga ni tashkil etadi. Samarkand sugoriladigan va sugorilmaydigan erlarni borligi xarakterlidir. Barcha ekin maydoni 452,4 ming ga, don - 201,2, texnika ekinlari 125,0, paxta 114,2, kartoshka, sabzavot, poliz ekinlari 29,4, 96,8 ming gektar maydonga ekiladi. 1993 yilda 206,1 ming tonna xosil olingan. Samarkand boglar va tokzorlari kup. Tokzorlar 11 ga,

mevazorlar 73,7 ming ga ni tashkil kiladi. 1993 yilda 71,1 mng1 uzum, 73,4 ming t meva olingan.

Umuman Samarkand iktisodiy rayoni uzum va meva etishtirish buyicha Respublikada Toshkent viloyatidan keyin turadi.

Samarkandda chorvachilik xam muxim urin tutib, Respublikada koramollar soni buyicha 1-urinda. 194 yilda 663,9 ming boshni tashkil kiladi. Shundan sigirlar 283,9 ming boshni tashkil kilgan. Korakulchilik xa muxim rol uynaydi. Bu rayon Buxoro-Kizilkum-, Kashkadaryodan kein 3-urinda turadi, pilla etishtirish buyicha Fargona, Buxoro-Kizilkumdan keyin 3-urinda turadi.

Transport yaxshi rivojlangan.

Samarkand shaxri axolisi 1,1,1999 yilda 362.1 kishidir. Bu shaxar Zarafshon daryosi chap soxilida joylashgandir. Kadimgi shaxardir. 2500 yilligi nishonlandi. Shaxarda tarixiy va me`morchilik yodgorliklai kup. Shoxi-Zinda 14-asrda, registon madrasasi 15-17-asrda kurilgan. Shaxarda Krasni dvigatel mashinasozlik zavodi ishlab turibdi.

Samarkand ilm-fan markazidir. U erda bir kancha oliygox va bilim yurtlari mavjud.

Samarkand shaxri atrofida yuldosh shaxarlar mavjud: Bulungur, Jomboy, Juma va boshkalar.

Kattakurgon shaxri - 60 mingdan ortik axolii bor, shaxarda paxtachilik, mashinasozlik, zavodi, paxtatozalash zaodi uchun asbob uskunalar ishlab chikaradi.

TAYaNCh IBORALAR

Samarkand iktisodiy rayoni, Samarkand, Bulungur, Juma, Jonbosh, axolisi, xujaligi, mashinasozlik, engil sanoit.

NAZORAT SAVOLLARI

1. Samarkand iktisodiy rayoniga ta`rif bering.

Samarkand iktisodiy rayoni kaysi raonlar bilan chegaradosh.

3. Samarkand iktisodiy rayonining tabiiy resurslari.
4. Samarkand xujaligining asosiy xususiyatlari.
5. Samarkandning O’zbekiston mexnat taksimotida tutgan urni.
6. Samarkand iktisodiy rayoni axolisi.
7. Er fondi, ekinlari.
8. Ishlab chikarish bilan boglik soxalar.
9. Kattakurgon shaxri xakida gapiring.
10. Rayonning axamiyatga molik xududlari, yodgorliklari.

ADABIYoTLAR

1. I.A.Karimov O’zbekiston milliy istiklol, iktisod, siyosat, mafkura. T., 1996.
2. Asanov G., Nabixonov M., Safarov I. Uzbekistonning iktisodiy va ijtimoiy jugrofiyasi. T., 1995.
3. Kurboniyozov R., O’zbekiston geografiyasi. T., 1997.
4. O’zbekiston Respublikasi xalk xujaligi. Yillik statist. spravoch. T.,1994.

15. MAVZU: Buxoro-Qizilqum iqtisodiy geografik rayoni. Ma`muriy hududiy tuzilishi va hududining kattaligi
(ma`ruza)

O`quv soati: **Talabalar soni:**	- 2 soat - talaba
O`quv mashg`ulotining shakli:	- ma`ruza
Mavzu rejasi:	1.Iqtisodiy geografik o`rni, Respublikada tutgan mavqei, maydoni, aholisi, chegaralari. 2.Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari. 3.Aholisi va mehnat resurslari. 4.Xo`jaligi. 5.Ichki rayonlari va yirik shaharlari.
Mashg`ulotning maqsadi:	Buxoro-Qizilqum iqtisodiy rayonining Respublikada tutgan o`rni, iqtisodiy rayoni tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari, aholisi va mehnat resurslari, xo`jaligi va ularning joylashishi, ichki rayonlari haqinda ma`lumot berish
Pedagogik vazifalar: Dars davomida Buxoro-Qizilqum iqtisodiy rayoni haqida talabalarga to`laroq ma`lumotlar berib borishga qaratiladi. Buxoro-Qizilqum iqtisodiy rayonining respublikadagi tutgan o`rni va o`zga xos xususiyatlarin aniqlash	**O`quv faoliyati natijalari:** O`qituvchining natijali faoliyat ko`rsatishiga yo`naltiruvchi darsning metodik qo`llanmasidan farqli, ta`lim texnologiyasi o`quvchilar faoliyatiga qaratilgan bo`lib, u o`quvchilarning shaxsiy hamda o`qituvchi bilan hamkorlikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda o`quv materiallarini mustaqil olib borishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib beradi.
Ta`lim metodlari:	Mo`ammoli o`qitish, Evristik talim, Inson ijodiyotini proektlash, Aqliy hujim usuli,
Ta`lim vositalari:	- Ma`ruza matnlari, slaydlar, texnologik xaritalar, har hil rangdagi marker va kartochkalar, plakatlar
Ta`lim shakllari:	- ma`ruza, mavzuga oid adabiyottlar, guruhlarga bo`lib, o`lar bilan birga ishlash
O`qitish shart-sharoiti:	- maxsus auditoriya
Monitoring va baholash:	*(Reyting tizimida baholash: joriy nazorato`, oraliq nazorat yakuniy baholash)* Yozma, og`zaki, test, savol – javoblar, anketalar

Ma`ruzaning texnologik xaritasi

Bosqichlari	***Mazmuni***	
	O`qituvchining	***Talabaning***
I. Kirish bosqichi (5 daqiqa)	*I.1. Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini e`lon qiladi..* *I.2. O`quv mashg`ulotining shakli, o`tkazilish tartibini tushintiradi va baholash mezonlarini e`lon qiladii (1-ilova).* *I.3. Mavzu bo`yicha ma`ruza matnlarini tarqatadi (har biriga).* *I.4. Mavzuning rejasi va asosiy tushinchalarini eshittiradi va qisqacha izoh beradi..*	*Tinglaydilar* *Mavzu nomini va rejasini yozib oladi.*
II. Asosiy bosqich (70 daqiqa)	*II.1. Aqliy hujum metodi orqali talabalarni faollantiradi. Berilgan savolga o`ylab javob berishni taklif qiladii (javoblarr 1-2 so`zdan bo`lishi kerakligini eslatadii)*	

	-Geografiya ta`limining zamonaviy metod turlarini yozing.* *Bir talaba javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi va javoblar tahlil qilinadi (15 daqiqa)* *II.2. Talabalarni to`rtda kichik guruhlarga bo`ladi. Mashg`ulotning o`tkazilish tartibini Yana eslatadi. O`quv mashg`uloti «o`zi o`rganib, o`zgaga o`rgatish», e`ni hamkorlikda o`rganish printsipi asosida o`tkazilishini aytadi (zigzag, 2-ilova). *II.3. Guruhlarga ekspert varaqlarini, shu Bilan birga har bir talabaga geometrik shakl tarqatiladi va faoliyatlarini tashkil qiladi (geometrik shakllarni vaqtincha bir joyga quyishlarini, vaqti kelganda undan foydalanishlarini aytadi) (3-ilova). Guruhlarda ishni tashkil qiladi (matnni o`rganib, muhoqama qilishga 15 daqiqa beradi).* *II.4. Doira shaklinin olgan talabalar 1-stol, uchburchak shaklini olganlar 2-stol, to`rtburchak shaklini olganlar 3-stol atrofiga o`tirishlarini aytadi. Har xil guruhlardan to`plangan talabalar o`z savollarini boshqa talabalarga yoritishini tushintiradii. O`zaro o`rgatish jarayoni boshlanadi (15 daqiqa). Talabalar faoliyatini kuzatadi,ularni yo`naltiradi, maslahatlar beradi..* *II.5. Talabalarni o`zlarining dastlabki joylariga, stol atrofiga kelib o`tirishlarini aytadi.* *II.6. Taqdimot boshlanishini e`lon qiladi. Har bir guruhdan 3 tadan talaba chiqib, faoliyat natijalarini taqdim qilishlarini aytadi. Taqdimot uchun har bir guruhga 8 daqiqadan vaqt ajratadi. Yo`naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi. Javoblarni aniqlashtiradi, to`ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi.* *II.7. Har bir guruh taqdimoti oxirida ekspert savollari bo`yicha xulosalar qiladi..*	*Savolni muhokama qilib ularga javob beradi.* *Guruhlar ijodiyotini tashkillashtiradi. Ma`ruzalarni o`qib, savollarga javob topadi.* *Ma`lumotni muhokama qilib, fikr almashib sistemalashtiradi. Format qog`oziga sxema tarizida tushiriladi, talabalar belgilangan qatoriga o`tirib, bir-biriga javoblarini tushintirib beradi.*  *Dastlabki o`rinlariga kelib o`tiradi.*  *tayor ma`lumotlarni taqdim qilish uchun chizmalar ishlab chiqiladi. Guruh sardorlari o`qituvchiga tayor ma`lumotlarni taqdim qiladi.* *Boshqa guruh a`zolarining bergan savollariga javob beradi. Bir-birini baholashadi.*
III. Yakuniy bosqich (5 daqiqa)	*III.1. Mavzu bo`yicha tegishli xulosa chiqaradi.* *III.2. Guruhlarga o`z-aro baholarinin aytadi.. O`quv mashg`ulotlarining natijalarini muhokama qiladi.* *III.3. Mustaqil ishlariga vazifa beradi:* *1. Mavzuning keyingi rejasi savollariga tayorlanib kelish;* *2.Nazorat savollariga og`zaki javob berish (4-ilova).*	*Eshitadi.* *Vazifani yozib oladi.*

15. BUXORO-KIZILKUM IKTISODIY RAYONI

REJA:

1. Iktisodiy geografik urni, Respublikada tutgan mavkei, maydoni, axolisi, chegaralari.
2. Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari.
3. Axolisi va mexnat resurslari.
4. Xujaligi.
5. Ichki rayonlari va yirik shaxarlari.

1. Bu iktisodiy rayon tarkibiga buxoro va Navoiy kiradi. Amydoni 158,8 ming km.kv. Respublikaning 33 % maydonini tashkil kiladi. Axolisi 2183,7 kishidr. Respublika axolisini 9,1 % ni tashkil kiladi. Navoiy viloyatida axoli siyrak, geografiya mexnat taksimotida bu rayon sanoati - agrar iktisodiy rayonlardan bulib, O'zbekiston yalpi sanoat maxsulotining 8-9 %, paxtasini 12 %, pillasini, 15 %, korakul terisini 44,5 % ni etkazib beradi. Bunday bulishi, iktisodiy geografik joylashgan urni, tbiati va tabiiy resurslar axoli xususiyatlari va tarixiy xujalik tarakkiyoti ta`sir kursatgan. Bu rayon Respublikaning markazida joylgan, u shimolda Kozogiston Respublikasi, sharkda Samarkand iktisodiy rayonini, janubi-sharkda Kashkadaryo ikti-sodiy rayoni, janubi-garbdan Turkiston Respublikasi shimoli-garbda va garbda kuyi Amudaryo rayoni chegaralandi. Bu xol kushni rayonlar bilan iktisodiy alokalarni yaxshilashda ancha kulaylik tugdiradi. Kushni rayonlar bilan temir va avtomobil yullar orkali aloka kiladi.

3. Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari.

Er ustini tuzilishi xilma xildir. Xududning 90 % izilkum tekislik chulidan ibo-rat. Bu tekislik sharkda Nurota togining garbiy kismi tekisliklar markazida emirilgan pasayib kolgan koldik toglar - Toditog, Bukan togi, Ovinza tog, Kultik toglar joylash-gan. Bu xujalikni rivojlanishiga ta`sir etmaydi, chunki Kizilkum kupchilik eri yaylov va imkoniyat bor erda dexkonchilik kilinadi, yana bu iktisodiy rayon janubida Zarafshon vodiysining bir kismi kirib turadi, bu joy asosi obikor dexkonchilik rayonidir.

Iklimi - Kishi sovuk, Yanvarda urtacha xarorat 6-8 S gacha boradi. Yozi issik, kuruk, urtacha xarorat 27-30 S, mutlok maksimum xarorat 46-48 S gacha chikadi. Sovuksiz kunlar 170-190 kun. Xarorat yigindisi 3000-5000 S ga etadi. Bu jarayon issiksevar ekinlarni etishtirishga imkon beradi. Yogin mikdori oz, shimoli-garbda va markazda 80-100 mm, sharkda, Nurota tog tizmalarida 300 mm ga etadi.

Usimlik resurslari. Kuzilkum katta yaylov sifatida, ayniksa, Korakulchilikda axamiyati katta. Bu rayonda 3 ta kurikxona mavjud bulib, ular Kizilkum, Vargaizi, Korakum kurikxonasidir.

Mineral resurslari - tabiiy gaz va neftga boydir. Asl metall, Mutrov oltin, nodir metalar, fosforit, tuzlar, oltingugurt konlari kurilish materiallari kupdir. Bu rayonda kimmatbaxo metall kidirib topilgan va ishga soladigan “Kizilkum-redmotzolota davlat kontserni tuzilgan.

3. Axolisi va mexnat resurslari. Axolisi 2183,7 ming kishi (1999) bulib, asosan tabiiy usish xisobiga kupaymokda. Buxoroda 1000 axoliga nisbatan 16,4 kishi, Naoviyda 15 kishi xisoblanadi.

Yangi erlarni uzlashtirish, yangi sanoat inshootlarini barpo kilish mexnat resurslariiga bulgan talabni orttirmokda.

4. Xujaligi Bu iktisodiy rayon keksa va kadimiy maskanlardan biridir. Urta asrlarda Buxoro tijorat, ilm fan va Islom dini soxasida peshkadamlardan bulgan. Bu xududda Buyuk ipak yuli utgan. Bu erda obikor dexkonchilik, soxibkorlik, zargarlik, zarduzik, xunarmandchilik, chorvachilik, pillachilik kadimdan rivojlanib kelgan.

Bu iktisodiy rayonni ken tarakkiyoti inkilobdan keyin buldi. Sanoat kup tarmokli bulib, energetika, metallurgiya, rangdor metallurgiya, gaz, kimyo, neft, kurilish, engil va ozik-ovkat sanoatlari juda tez sur`atlarda usmokda.

Navoiy kon-metallurgiya kombinati metlli buyumlar ishlab chikariladi. Bu rayon 15 ta xorijdagi davlatlar bilan xakorlik kiladi. AKSh bilan Zarafshon zargarlik buyumlar ishlab chikarish korxonasi xamkorlik kiladi.

Buxoro Korakul zavodi korakul terisi bilan birga ondatra terilarini xam oshlaydi.

Kishlok xujaligi uxim urinni egallaydi. Bu erda paxtailik va korakulchilik etakchi urinlarni egallaydi. Xaydaladigan erlar maydoni 300,0 ming ga. Shundan 272,9 ming gektari sugoriladi. Yaylovlar kup 12364,9 ming ga bulib, Respublikaning 52 % yaylov utloklarini uz ichiga oladi.

Chorvachiligi asosan chulda chul chorvachiligi - korakulchilik bulib, rayonda 46-47 % korakul bokiladi. Sugoriladigan erlarda sut-gusht, pillachilikka ixtisoslashgan.

5. Ichki rayon va yirik shaxarlari.

Buxoro viloyati - maydoni 40,3 ming km.kv. axolisi 140 ming kishi, shundan shaxarlarda 42 %.

Buxoro shaxri viloyat markazida joylashgan, axolisi 239,5 ming kishi. Bu shaxar tarixan kadimiy shaxar xisoblanadi. Afsona kishlogi Ibn Sino tugilgan kishlok xisoblanadi. Buxoro shaxrida 37-50 ga yakin sanoat korxonalari ishlamokda. Buxoro shaxri ilm-fan markazidir.

Navoiy viloyati - 121,5 ming axoli bor. Bu viloyat kimyo shaxridir. Navoiy azot, tsement va shifer zavodi, Navoiy GRES, Navoiy Temir-beton zavodlari bor.

Navoiy shaxri - bazasida Kizilkumda zamonaviy sanoat markazi Zarafshon, Uchkuduk shaxarlari kad kutargan. Bu erda tog metallurgiya kombinati barpo etilgan.

Kogon shaxri: 52,5 ming axoli yashaydi, muxim sanoat markazlaridan 15 ga yakin sanoat korxonalari bor. Paxta tozalash, moy ishlab chikarish zavodi, gaz taksimlaydigan gaz zavodi kurilgan.

Shaxarda ozik-ovkat va boshka sanoatlar yaxshi rivojlangan, xozirgi kunda ishlamokda.

TAYaNCh IBORALAR

Buxoro-Kizilkum iktisodiy rayoni, ichki rayonlar, sanoat korxonalari, ishlab chikarish, mainasozlik, oltin koni, neft, gaz, GRES.

NAZORAT SAVOLLARI

1. Buxoro-Kizilkum iktisodiy rayoni joylashgan urni, relpefi.
2. Rayonning respublikada tutgan urni.
3. Ichki rayonlari.
4. Buxoroning tarixiy obidalari.
5. Buxoro ilm shaxri sifatida.
6. Navoiy xududi, axolisi.
7. Navoiy kimyo sanoati.
8. Oltin koni xakida gapiring.
9. Iktisodiy rayonning kishlok xujaligi.
10. Dexkonchilik va chorvachilik (korakulchilik) xakida gapiring.

ADABIYoTLAR

1.Karimov I. A. O’zbekiston XXI asr busagasida: xavfsizlikka taxdid, barkarorlik shartlari va tarakkiyot kafolatlari. T., Uzbekiston, 1997.

2. Asanov G., Nabixonov M., Safarov I. Uzbekistonning iktisodiy va ijtimoiy jugrofiyasi. T., 1995.

3. Kurboniyozov R., O’zbekiston geografiyasi. T., 1997.

16. MAVZU: Qashqadaryo iqtisodiy rayoni. Iqtisodiy rayonning hududiy tarkibi, chegaralari, iqtisodiy geografik o`rni
(ma`ruza)

O`quv soati: **Talabalar soni:**	- 2 soat - talaba
O`quv mashg`ulotining shakli:	- ma`ruza
Mavzu rejasi:	1.Iqtisodiy geografik o`rni, Respublikada tutgan mavqei, maydoni va chegaralari. 2.Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari. 3.Aholisi va mehnat resurslari. 4.Xo`jaligi. 5.Ichki rayonlari va yirik shaharlari.
Mashg`ulotning maqsadi:	Qashqadaryo iqtisodiy rayonining Respublikada tutgan o`rni, iqtisodiy rayoni tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari, aholisi va mehnat resurslari, xo`jaligi va ularning joylashishi, ichki rayonlari haqinda ma`lumot berish
Pedagogik vazifalar: Dars davomida Qashqadaryo iqtisodiy rayoni haqida talabalarga to`laroq ma`lumotlar berib borishga qaratiladi. Qashqadaryo iqtisodiy rayonining respublikadagi tutgan o`rni va o`zga xos xususiyatlarin aniqlash	**O`quv faoliyati natijalari:** O`qituvchining natijali faoliyat ko`rsatishiga yo`naltiruvchi darsning metodik qo`llanmasidan farqli, ta`lim texnologiyasi o`quvchilar faoliyatiga qaratilgan bo`lib, u o`quvchilarning shaxsiy hamda o`qituvchi bilan hamkorlikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda o`quv materiallarini mustaqil olib borishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib beradi.
Ta`lim metodlari:	Mo`ammoli o`qitish, Evristik talim, Inson ijodiyotini proektlash, Aqliy hujim usuli,
Ta`lim vositalari:	- Ma`ruza matnlari, slaydlar, texnologik xaritalar, har hil rangdagi marker va kartochkalar, plakatlar
Ta`lim shakllari:	- ma`ruza, mavzuga oid adabiyottlar, guruhlarga bo`lib, o`lar bilan birga ishlash
O`qitish shart-sharoiti:	- maxsus auditoriya
Monitoring va baholash:	*(Reyting tizimida baholash: joriy nazorato`, oraliq nazorat yakuniy baholash)* Yozma, og`zaki, test, savol – javoblar, anketalar

Ma`ruzaning texnologik xaritasi

Bosqichlari	***Mazmuni***	
	O`qituvchining	***Talabaning***
I. Kirish bosqichi (5 daqiqa)	*I.1. Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini e`lon qiladi..* *I.2. O`quv mashg`ulotining shakli, o`tkazilish tartibini tushintiradi va baholash mezonlarini e`lon qiladii (1-ilova).* *I.3. Mavzu bo`yicha ma`ruza matnlarini tarqatadi (har biriga).* *I.4. Mavzuning rejasi va asosiy tushinchalarini eshittiradi va qisqacha izoh beradi..*	*Tinglaydilar* *Mavzu nomini va rejasini yozib oladi.*
II. Asosiy bosqich (70 daqiqa)	*II.1. Aqliy hujum metodi orqali talabalarni faollantiradi. Berilgan savolga o`ylab javob berishni taklif qiladii (javoblarr 1-2 so`zdan bo`lishi kerakligini eslatadii)*	

	-Geografiya ta`limining zamonaviy metod turlarini yozing.* *Bir talaba javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi va javoblar tahlil qilinadi (15 daqiqa)* *II.2. Talabalarni to`rtda kichik guruhlarga bo`ladi. Mashg`ulotning o`tkazilish tartibini Yana eslatadi. O`quv mashg`uloti «o`zi o`rganib, o`zgaga o`rgatish», e`ni hamkorlikda o`rganish printsipi asosida o`tkazilishini aytadi (zigzag, 2-ilova). *II.3. Guruhlarga ekspert varaqlarini, shu Bilan birga har bir talabaga geometrik shakl tarqatiladi va faoliyatlarini tashkil qiladi (geometrik shakllarni vaqtincha bir joyga quyishlarini, vaqti kelganda undan foydalanishlarini aytadi) (3-ilova). Guruhlarda ishni tashkil qiladi (matnni o`rganib, muhoqama qilishga 15 daqiqa beradi).* *II.4. Doira shaklinin olgan talabalar 1-stol, uchburchak shaklini olganlar 2-stol, to`rtburchak shaklini olganlar 3-stol atrofiga o`tirishlarini aytadi. Har xil guruhlardan to`plangan talabalar o`z savollarini boshqa talabalarga yoritishini tushintiradii. O`zaro o`rgatish jarayoni boshlanadi (15 daqiqa). Talabalar faoliyatini kuzatadi,ularni yo`naltiradi, maslahatlar beradi..* *II.5. Talabalarni o`zlarining dastlabki joylariga, stol atrofiga kelib o`tirishlarini aytadi.* *II.6. Taqdimot boshlanishini e`lon qiladi. Har bir guruhdan 3 tadan talaba chiqib, faoliyat natijalarini taqdim qilishlarini aytadi. Taqdimot uchun har bir guruhga 8 daqiqadan vaqt ajratadi. Yo`naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi. Javoblarni aniqlashtiradi, to`ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi.* *II.7. Har bir guruh taqdimoti oxirida ekspert savollari bo`yicha xulosalar qiladi..*	*Savolni muhokama qilib ularga javob beradi.* *Guruhlar ijodiyotini tashkillashtiradi. Ma`ruzalarni o`qib, savollarga javob topadi.* *Ma`lumotni muhokama qilib, fikr almashib sistemalashtiradi. Format qog`oziga sxema tarizida tushiriladi, talabalar belgilangan qatoriga o`tirib, bir-biriga javoblarini tushintirib beradi.*  *Dastlabki o`rinlariga kelib o`tiradi.*  *tayor ma`lumotlarni taqdim qilish uchun chizmalar ishlab chiqiladi. Guruh sardorlari o`qituvchiga tayor ma`lumotlarni taqdim qiladi.* *Boshqa guruh a`zolarining bergan savollariga javob beradi. Bir-birini baholashadi.*
III. Yakuniy bosqich ***(5 daqiqa)***	*III.1. Mavzu bo`yicha tegishli xulosa chiqaradi.* *III.2. Guruhlarga o`z-aro baholarinin aytadi.. O`quv mashg`ulotlarining natijalarini muhokama qiladi.* *III.3. Mustaqil ishlariga vazifa beradi:* *1. Mavzuning keyingi rejasi savollariga tayorlanib kelish;* *2.Nazorat savollariga og`zaki javob berish (4-ilova).*	*Eshitadi.* *Vazifani yozib oladi.*

16. KASHKADARYO IKTISODIY RAYONI

REJA:

1. Ijtimoiy geografik urni, Respublikada tutgan mavkei, maydoni va chegaralari.
2. Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari.
3. Axolisi va mexnat resurslari.
4. Xujaligi.
5. Ichki rayonlari va yirik shaxarlari.

1. Bu iktisodiy rayon tarkibiga Kashkadaryo viloyati kirib, Respublikaning janubida joylashgan. Maydoni 28,6 ming km.kv. Respublika xududining 6,3 % ni tashkil etadi.

Iktisodiy rayon Respublika yalpi sanoatining 14-15 % , paxtaning 10 %, korakulning 21-22 %, galaning 15 % dan ortibini beradi. Bu rayon geografik joylashgan urni ancha kulay. Shimol va shimoli-garbdan Samarkand, garbda Buxoro-Kizilkum iktisodiy rayon bilan sharkda Tojikiston, janubi-sharkdan Surxon iktisodiy rayoni, janubi-garbdan Turkmaniston bilan chegaradoshdir. Ular bilan uz oaro iktisodiy alokalar olib boradi.

2. Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslar.

Iktisodiy rayon Pomir-Oloy tog sistemasining garbi kismida Kashkadaryo xavzasida joylashgan. Relefi sharkdan garbga tomon pasayib boradi. Buxududda Karshi chullari joylashgan bulib ular korakulchilik uchun muxim yaylov xisoblanadi.

Bu chullarning atrofida adirlar va toglar bilan uralgan, bu erlarda baxorikor dexkonchilik, bogdorchilik, uzumchilik va chorvachilikda foydalaniladi.

Iklimi keskin kontinental va janubi subtropik xarakterga egadir. Yanvar oyi urtacha xarorat +/-1 atrofida, iyuldaurtacha xarorat 28-29 S. Yogin 500-600 mm. Suv manbalari Kashkadaryo irmoklaridir.

Usimlik resurslari - chul va toglarda yaylovlar kup, ularda chorva soxasida foydalaniladi.

Kashkadaryoda er osti boyliklar kup, asosiy gaz konlari, Shurtan, Muborak, Kulton, Zevarja, Kukdumalok va boshka gaz konlari xisoblanadi.

Axolisi va mexnat resurslari.

Axoli tez usmokda 1979 yilda 1120 ming, 1982 - 1241 ming, 1999 yilda 2123 ming kishiga etdi. Tabiiy usish ancha yukori. 1000 kishiga nisbatan tugilish 27,1, ulim 4,7. Tabiiy usish 22,4 kishi.

Rayonda urbanizatsiya pastdir. Shaxarlarda 26-27 % axoli shaydi. Axolining 50 %mexnat resurslaridir. Lekin uzidagi erlarni, kazilmalarni uzlashtirish uchun yana boshka rayonlardan mexnat resurslarini kelishi talab etadi. Shuning uchun bu erda mexnat resurslari okilona foydalanishni takozo etadi.

Xujaligi. Bu iktisodiy rayon yirik industrial - agrar ishlab chikarish kompleksiga egadir. Bu erda engil, ozik-ovkat, gaz, kurilish materiallari va boshka tabiiy resurslardan foydalanish tufayli kimyo, metallurgiya va boshka sanoatlar usmokda.

Bilan ulkada er fondi juda kattadir. 2127 ming gektar, shundan xaydaladigan er 641,1 ming gektar. 50 % er sugoriladigan erlar xisoblanadi. Kishlok xujaligining asosiy tarmogi dexkonchilik. U yalpi maxsulotning 65-70 % ni beradi. Asosiy tarmogi paxtachilikdir. Bu ulka 400 ming t dan ortik paxta beradi.

Ichki rayonlari va shaxarlar.

Karshi shaxri. 198,8 ming axoli yashaydi. Bu shaxar Samarkand -Toshkent yul buyida joylashgan. Shaxarda engil, ozik-ovkat, metalsozlik sanoati joylashgan. Muxim transport tugunidir va ma`muriy markazdir.

Shaxrisabz - 86,2 ming kishi yashaydi. Bu shaxarda 1336 yilda A.Temur tugilgan. Shaxarda milliy badiiy buyumlar, engil va ozik-ovkat sanoati rivojlangan. Shaxar kayta kurilmokda.

Tayanch iboralar

Kashkadaryo iktisodiy rayoni, karshi shaxri, axolisi, Shaxrisabz. A.Temur.

NAZORAT SAVOLLARI

1. Bu rayonning iktisodiy geografik urni kanday?
2. Bu rayonning Respublikada tutgan mavkei.
3. Bu rayonning kazilma boyliklari joylanishi va asosiy axamiyati.
4. Bu rayonning er, suv va iklim resurslari.
6. Axolisi va mexnat resurslari.
7. Bu rayonning kishlok xujaligi geografiyasi.
8. Kashkadaryo rayonining yirik shaxarlari.
10. Bu rayonning kelajak istikbollari.

ADABIYoTLAR

1. Karimov I. A. O’zbekiston XXI asr busagasida: xavfsizlikka taxdid, barkarorlik shartlari va tarakkiyot kafolatlari. T., Uzbekiston, 1997.

2. Asanov G., Nabixonov M., Safarov I. Uzbekistonning iktisodiy va ijtimoiy jugrofiyasi. T., 1995.

3. Kurboniyozov. O’zbekiston jugrofiyasi. T., 1997.

17. MAVZU: Surxondaryo iqtisodiy rayoni. Ma`muriy xududiy tuzilishi. Chegaralari va iqtisodiy geografik o`rnining alohida xususiyatlari
(ma`ruza)

O`quv soati: **Talabalar soni:**	- 2 soat - talaba
O`quv mashg`ulotining shakli:	- ma`ruza
Mavzu rejasi:	1.Iqtisodiy geografik o`rni, Respublikada tutgan mavqei, maydoni va chegaralari. 2.Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari. 3.Aholisi va mehnat resurslari. 4.Xo`jaligi. 5.Ichki rayonlari va yirik shaharlari.
Mashg`ulotning maqsadi:	Surxondaryo iqtisodiy rayonining Respublikada tutgan o`rni, iqtisodiy rayoni tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari, aholisi va mehnat resurslari, xo`jaligi va ularning joylashishi, ichki rayonlari haqinda ma`lumot berish
Pedagogik vazifalar: Dars davomida Surxondaryo iqtisodiy rayonining respublikadagi tutgan o`rni va o`zga xos xususiyatlarin aniqlash, Surxondaryo iqtisodiy rayoni haqida talabalarga to`laroq ma`lumotlar berib borishga qaratiladi.	**O`quv faoliyati natijalari:** O`qituvchining natijali faoliyat ko`rsatishiga yo`naltiruvchi darsning metodik qo`llanmasidan farqli, ta`lim texnologiyasi o`quvchilar faoliyatiga qaratilgan bo`lib, u o`quvchilarning shaxsiy hamda o`qituvchi bilan hamkorlikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda o`quv materiallarini mustaqil olib borishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib beradi.
Ta`lim metodlari:	Mo`ammoli o`qitish, Evristik talim, Inson ijodiyotini proektlash, Aqliy hujim usuli,
Ta`lim vositalari:	- Ma`ruza matnlari, slaydlar, texnologik xaritalar, har hil rangdagi marker va kartochkalar, plakatlar
Ta`lim shakllari:	- ma`ruza, mavzuga oid adabiyottlar, guruhlarga bo`lib, o`lar bilan birga ishlash
O`qitish shart-sharoiti:	- maxsus auditoriya
Monitoring va baholash:	*(Reyting tizimida baholash: joriy nazorato`, oraliq nazorat yakuniy baholash)* Yozma, og`zaki, test, savol – javoblar, anketalar

Ma`ruzaning texnologik xaritasi

Bosqichlari	***Mazmuni***	
	O`qituvchining	***Talabaning***
I. Kirish bosqichi ***(5 daqiqa)***	*I.1. Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini e`lon qiladi..* *I.2. O`quv mashg`ulotining shakli, o`tkazilish tartibini tushintiradi va baholash mezonlarini e`lon qiladii (1-ilova).* *I.3. Mavzu bo`yicha ma`ruza matnlarini tarqatadi (har biriga).* *I.4. Mavzuning rejasi va asosiy tushinchalarini eshittiradi va qisqacha izoh beradi..*	*Tinglaydilar* *Mavzu nomini va rejasini yozib oladi.*
II. Asosiy bosqich ***(70 daqiqa)***	*II.1. Aqliy hujum metodi orqali talabalarni faollantiradi. Berilgan savolga o`ylab javob berishni taklif qiladii (javoblarr 1-2 so`zdan bo`lishi kerakligini eslatadii)* *-Geografiya ta`limining zamonaviy metod turlarini*	 *Savolni muhokama qilib*

	yozing. *Bir talaba javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi va javoblar tahlil qilinadi (15 daqiqa)* *II.2. Talabalarni to`rtda kichik guruhlarga bo`ladi. Mashg`ulotning o`tkazilish tartibini Yana eslatadi. O`quv mashg`uloti «o`zi o`rganib, o`zgaga o`rgatish», e`ni hamkorlikda o`rganish printsipi asosida o`tkazilishini aytadi (zigzag, 2-ilova).* *II.3. Guruhlarga ekspert varaqlarini, shu Bilan birga har bir talabaga geometrik shakl tarqatiladi va faoliyatlarini tashkil qiladi (geometrik shakllarni vaqtincha bir joyga quyishlarini, vaqti kelganda undan foydalanishlarini aytadi) (3-ilova). Guruhlarda ishni tashkil qiladi (matnni o`rganib, muhoqama qilishga 15 daqiqa beradi).* *II.4. Doira shaklinin olgan talabalar 1-stol, uchburchak shaklini olganlar 2-stol, to`rtburchak shaklini olganlar 3-stol atrofiga o`tirishlarini aytadi. Har xil guruhlardan to`plangan talabalar o`z savollarini boshqa talabalarga yoritishini tushintiradii. O`zaro o`rgatish jarayoni boshlanadi (15 daqiqa). Talabalar faoliyatini kuzatadi,ularni yo`naltiradi, maslahatlar beradi..* *II.5. Talabalarni o`zlarining dastlabki joylariga, stol atrofiga kelib o`tirishlarini aytadi.* *II.6. Taqdimot boshlanishini e`lon qiladi. Har bir guruhdan 3 tadan talaba chiqib, faoliyat natijalarini taqdim qilishlarini aytadi. Taqdimot uchun har bir guruhga 8 daqiqadan vaqt ajratadi. Yo`naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi. Javoblarni aniqlashtiradi, to`ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi.* *II.7. Har bir guruh taqdimoti oxirida ekspert savollari bo`yicha xulosalar qiladi..*	*ularga javob beradi.* *Guruhlar ijodiyotini tashkillashtiradi. Ma`ruzalarni o`qib, savollarga javob topadi.* *Ma`lumotni muhokama qilib, fikr almashib sistemalashtiradi. Format qog`oziga sxema tarizida tushiriladi, talabalar belgilangan qatoriga o`tirib, bir-biriga javoblarini tushintirib beradi.*  *Dastlabki o`rinlariga kelib o`tiradi.*  *tayor ma`lumotlarni taqdim qilish uchun chizmalar ishlab chiqiladi. Guruh sardorlari o`qituvchiga tayor ma`lumotlarni taqdim qiladi.* *Boshqa guruh a`zolarining bergan savollariga javob beradi. Bir-birini baholashadi.*
III. Yakuniy bosqich ***(5 daqiqa)***	*III.1. Mavzu bo`yicha tegishli xulosa chiqaradi.* *III.2. Guruhlarga o`z-aro baholarinin aytadi.. O`quv mashg`ulotlarining natijalarini muhokama qiladi.* *III.3. Mustaqil ishlariga vazifa beradi:* *1. Mavzuning keyingi rejasi savollariga tayorlanib kelish;* *2.Nazorat savollariga og`zaki javob berish (4-ilova).*	*Eshitadi.* *Vazifani yozib oladi.*

17. SURXONDARE IKTISODIY RAYONI.

Reja:

1. Iktisodi geografik urni.
2. Tabiiy sharoiti, resurslari.
3. Axoli, mexnat resurslari.
4. Xujaligi, sanoati, kishlok xujaligi.
5. Transporti, yirik sanoat markazlari.

Iktisodiy rayon Surxondare viloyatidan iborat bulib, respublikaning janubida joylashgan. U shimoli-sharkida Tojikiston respublikasi, shimoli-garbda Kashkadare iktisodiy rayoni, garbda Turkmaniston respublikasi, janubda Amudare orkali Afgoniston respublikasi bilan chegaradosh. Maydoni 20,8ming km. Kv bulib, respublika xududining 4,7%ini tashkil kiladi. axolisi 1,3 mln kishi. iktisodiy rayon ingichka tolali paxta, subtropik mevalar, ertangi sabzovot, kumir, neft`, gaz, tuz uazib chikarishga ixtisoslashgan. iktisodiy rayonining geografik urni iktisodiy aloqalar kilish uchun kulay. Iktisodiy rayon xududi uncha katta bulmasada, lekin uning tabiiy resurslari uziga xos xususiyatga ega. U 3 tomondan toglar bilan uralgan. Shimolda Xisor, shimoli-garbda Boysun va Kuxitang, sharkda Bobotog massivlari bilan uralgan. iklimi subtropik bulib, yillik xarorati 17Odan yukori. Kishi ilik. Termiz shaxrida +30, Sherobodda +3,60 ga teng. Iyul` oyining urtacha xarorati Termizda +310, Sherobodda +320 dan ortik. Sovuqsiz kunlar 236-247 kunga teng. Ijobiy xaroratlar yigindisi 480-5900 ga teng. Iktisodiy rayonda eg`ingg`archilik kam tushadi. Tekislik kismida 150mm, togli rayonlarda 600 mm egin tushadi. Tekislikda obikor dehkonchilik adirlarda lalmikor dehkonchilik, toglarda chorvachilik uchun kulay. Kazilma boyliklari xilma-xil. Amudare, Uchkizil, Kukayti lalmikor neft` kazib olinadi. Neftga gaz,oltingugurt va meniral suvlari yuldosh bulib chikadi. Yirik kumir konlari Boysun va sharg`un kumir konlari xisoblanadi. Xujaikonda tosh tuzi balandligi 170 m ga etadi. qurilish materiallariga boy. axoli zichligi 1 km kv 64 kishi tugri keladi. Surxon-Sherobod vodiysida 1km kv ga 50-100 kishi tugri keladi. Urbanizatsiya darajasi ancha past. axolining 1/5 kismi shaxarlarda yashaydi. Respublika mehnat taqsimoti Surxondare iktisodiy rayoni uzining intensiv kishlok xujaligi bilan ajralib turadi. Iktisodiy rayon qissasiga respublika kishlok xujaligida foydalaniladigan erlarning 4,5 %i, haydalaniladigan erlarining 7%i. Yaylov va utloqlarining 3,9%i tugri keladi. Iktisodiy rayon respublika paxtasining 10%i, shu jumladan ingichka tolalt paxtaning 75%ga yaqini pillachilik 3%ni beradi. Echkilarning 10,5%, koramollarning 8,9% shu iktisodiy rayonga tugri keladi. Iktisodiy rayon subtropik mevalar -anjir, anor,pista, uzum va tsitrus mevalari-shakarkamish va

xurma etishtiradi. Surxondare iktisodiy rayoning kishlok xujalitgida etakchi tarmoki paxtachilikdir. Inkilobdan keyingi yillardaekin ekiladi gan erlar maydoni 3 marotaba ortdi. Sug`orishga yarokli erlar 272ming tgektar er bulib, uning 23O ming gektari sug`orilmokda. Sherobod massivida suv taminotida bir qancha kanallar mavjud.

qumkurkon, Katta qisor, Sherobod, Amu-zanj mashina kanallari, Uchuizil, Janubiy Surxon aktlari ishga tushirildi. Surxondare respublikaning ingichka tolali paxta etishtiradigan asosiy viloyatidir. Gagarin, Jarkurkon, Angor, qumkurkon, Termiz va Sherobod rayonlari ingichkai tolali paxta etishtirishga ixtisoslashgan. Iktisodiy rayon subtropik mevalar bilan mashqurdir. Unda anorning 90 dan ortik navi bor, bular ichida dashtnavvot navi sershiradir. Respublikada etishtiriladigan xurmoning kupini Surxondare iktisodiy rayoni beradi. Denov agrosanoat birlashmasi xurmo limon, anor etishtirishga ixtisosashgan. Surxondareda yil buyi sabzavot etishtirish mumkin. Bu erda ertangi, kechki karam ekiladi. Adir mintakasida tog olodi erlarida lalmikor bugdoy, arpa dare buylarida sholi, sugoriladigan erlarda bugdoy, arpa va makkajuxori etishtiriladi. Iktisodiy rayonda chorvachilik muxim axamiyatga ega. Chullarda korakul kuylar, adir-tog etaklarida mashxur Xisor kuylari bokiladi. Obikor erlarda va ser ut adir tog yaylovlarida koramollar bokiladi. Surxondare xududiy ishla`b chikarish majmuining muqim tarmoki sanoatdir. Sanoat, avvalo paxtachilik, meniral resurslar va kishlok xujalik xom ashesiga boglik xolda rivojlanmokda. Iktisodiy rayonda og`ir sanoat tarmoklaridan ekilgi sanoati muxim rol uynaydi.Shargun konida yiliga 200 ming t yukori kalloriyali kumir kazib olinmokda. Bu respublikada kazib olinadigan kumirning 7%ini tashkil kiladi. Amudare , Uchkizil, Kukayti va Lalmikor konlaridan neft` olinmokda. Lalmikor gaz koni Jarkurkon. Kumkurkon shaxarlariga gaz etkazib bermokda. Iktisodiy rayonda yiliga 3,5 mln kvt soat elektr kuvvati xosil kilinadi.Bir necha issiklik va suv elektr stantsiyalari kurilgan, ularning eng kattasi Termiz issiklik elektr stantsiyasidir. Iktisodiy rayon extieji uchun zarur asosiy kuvvat Urta Osie energetika tizi midan, ya`ni kushni Tojikiston respublikasidan oladi. Denov mashina tuzatish zavodi kishlok xujalik mashinalari va traktorlarini remont kilishga bulgan extiejini tula kondira olmaydi. Termizda teplovoz vagon tuzatish ustaxonasi bor. Iktisodiy rayonda temir beton kismlar, keramzit, gisht, gips, oxak va boshkalar ishlab chikarilmokda. Iktisodiy rayon sanoatining etakchi tarmoki paxtani va boshka kishlok xujalik xom ashesini kayta ishlaydigan engil va ozik - ovkat sanoatidan iborat. Paxta tozalash zavodlari Termiz, Denov, Sherobod, Uzun , Shurchi, Jarkurkon, ... va boshka erlarda joylashgan. Boysunda shoyi tuqish fabrikasi bor. Shurchida pillakashlik fabrkasi kurilgan. Denov yirik yog` ekstraktsiya zavodi, Termizda gusht kombinati kurilgan. Denovda sharob zavodi,Shurchida elevator un kombinati bor. Yuk oboroti jixatidan temir yul etakchi urinda turadi. Viloyatda dastlab 1915 yilda Amudaredan Termizgacha kurildi. U 1926 yil 193O yillarda Dushanbegacha etkazildi. 1974 yilda Termiz

temir yuli orkali Kurgontepa bilan boglandi. Boldirdan Xujaikon tuz konigacha temir yul koni kuril-di. Shurchidan Bandixon glmoya koniga, Boysun kumir koniga temir yulTermizni Toshkent va Dushanbe bilan boglaydi. Iktisodiy rayonida kuvur transporti rivojlana boshladi. Turkmaniston respublikasi janubida Dushanbe shaxrigacha kurilgan magistral gaz kuvuri. Uning bir kancha shaxar va kishloklariga gaz etkazib bermokda. Termiz-Surxondare viloyatining markazi, respublika janubida joylashgan shaxar. 86,7 ming axoli yashaydi. Unda issiklik elektr stantsiyasi, paxta tozalash, temir beton konstruktsiya zavodlari, sut, gusht va non kombinatlari, gilam fabrikasi mavjud. Denov(48,2ming) -iktisodiy rayonda ikkinchi muxim sanoat tuguni. Unda paxtachilik va subtropik mevachilikka asoslangan agrosanoat birlashmasi, sharob-peva,motor-tuzatish, gisht, paxta,tozalash,eg-moy zavodlari, sut,non va boshka ishlab chikaradigan korxonalar ishlab turibdi.

Adabietlar.

1. I. A. Karimov. "O’zbekiston XXI asr busagasida:xavfsizlikka taxdid, barkarorlik shartlari va tarakkiet kafolatlari". T. Uzbekiston, 98.

2. Z.M.Akramov, P.u.Musaev. "Uzbekistonning iktisodiy va ijtimoiy geografiyasi". T. Ukituvchi. 1997.

18. MAVZU: Quyi Amudaryo iqtisodiy rayoni. Ma`muriy xududiy tarkibi, iqtisodiy geografik o`rnia. Mintaqalararo mehnat taqsimotidagi muhim o`rni
(ma`ruza)

O`quv soati: **Talabalar soni:**	- 2 soat - talaba
O`quv mashg`ulotining shakli:	- ma`ruza
Mavzu rejasi:	1.Iqtisodiy geografik o`rni, Respublikada tutgan mavqei, maydoni va chegaralari. 2.Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari. 3.Aholisi va mehnat resurslari. 4.Xo`jaligi. 5.Ichki rayonlari va yirik shaharlari.
Mashg`ulotning maqsadi:	Quyi Amudaryo iqtisodiy rayonining Respublikada tutgan o`rni, iqtisodiy rayoni tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari, aholisi va mehnat resurslari, xo`jaligi va ularning joylashishi, ichki rayonlari haqinda ma`lumot berish
Pedagogik vazifalar: Dars davomida Quyi Amudaryo iqtisodiy rayonining respublikadagi tutgan o`rni va o`zga xos xususiyatlarin aniqlash, Quyi Amudaryo iqtisodiy rayoni haqida talabalarga to`laroq ma`lumotlar berib borishga qaratiladi.	**O`quv faoliyati natijalari:** O`qituvchining natijali faoliyat ko`rsatishiga yo`naltiruvchi darsning metodik qo`llanmasidan farqli, ta`lim texnologiyasi o`quvchilar faoliyatiga qaratilgan bo`lib, u o`quvchilarning shaxsiy hamda o`qituvchi bilan hamkorlikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda o`quv materiallarini mustaqil olib borishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib beradi.
Ta`lim metodlari:	Mo`ammoli o`qitish, Evristik talim, Inson ijodiyotini proektlash, Aqliy hujim usuli,
Ta`lim vositalari:	- Ma`ruza matnlari, slaydlar, texnologik xaritalar, har hil rangdagi marker va kartochkalar, plakatlar
Ta`lim shakllari:	- ma`ruza, mavzuga oid adabiyottlar, guruhlarga bo`lib, o`lar bilan birga ishlash
O`qitish shart-sharoiti:	- maxsus auditoriya
Monitoring va baholash:	*(Reyting tizimida baholash: joriy nazorato`, oraliq nazorat yakuniy baholash)* Yozma, og`zaki, test, savol – javoblar, anketalar

Ma`ruzaning texnologik xaritasi

Bosqichlari	***Mazmuni***	
	O`qituvchining	***Talabaning***
I. Kirish bosqichi (5 daqiqa)	*I.1. Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini e`lon qiladi..* *I.2. O`quv mashg`ulotining shakli, o`tkazilish tartibini tushintiradi va baholash mezonlarini e`lon qiladii (1-ilova).* *I.3. Mavzu bo`yicha ma`ruza matnlarini tarqatadi (har biriga).* *I.4. Mavzuning rejasi va asosiy tushinchalarini eshittiradi va qisqacha izoh beradi..*	*Tinglaydilar* *Mavzu nomini va rejasini yozib oladi.*
II. Asosiy bosqich (70 daqiqa)	*II.1. Aqliy hujum metodi orqali talabalarni faollantiradi. Berilgan savolga o`ylab javob berishni taklif qiladii (javoblarr 1-2 so`zdan bo`lishi kerakligini eslatadii)* *-Geografiya ta`limining zamonaviy metod turlarini*	*Savolni muhokama qilib*

	yozing. *Bir talaba javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi va javoblar tahlil qilinadi (15 daqiqa)* *II.2. Talabalarni to`rtda kichik guruhlarga bo`ladi. Mashg`ulotning o`tkazilish tartibini Yana eslatadi. O`quv mashg`uloti «o`zi o`rganib, o`zgaga o`rgatish», e`ni hamkorlikda o`rganish printsipi asosida o`tkazilishini aytadi (zigzag, 2-ilova).* *II.3. Guruhlarga ekspert varaqlarini, shu Bilan birga har bir talabaga geometrik shakl tarqatiladi va faoliyatlarini tashkil qiladi (geometrik shakllarni vaqtincha bir joyga quyishlarini, vaqti kelganda undan foydalanishlarini aytadi) (3-ilova). Guruhlarda ishni tashkil qiladi (matnni o`rganib, muhoqama qilishga 15 daqiqa beradi).* *II.4. Doira shaklinin olgan talabalar 1-stol, uchburchak shaklini olganlar 2-stol, to`rtburchak shaklini olganlar 3-stol atrofiga o`tirishlarini aytadi. Har xil guruhlardan to`plangan talabalar o`z savollarini boshqa talabalarga yoritishini tushintiradii. O`zaro o`rgatish jarayoni boshlanadi (15 daqiqa). Talabalar faoliyatini kuzatadi,ularni yo`naltiradi, maslahatlar beradi..* *II.5. Talabalarni o`zlarining dastlabki joylariga, stol atrofiga kelib o`tirishlarini aytadi.* *II.6. Taqdimot boshlanishini e`lon qiladi. Har bir guruhdan 3 tadan talaba chiqib, faoliyat natijalarini taqdim qilishlarini aytadi. Taqdimot uchun har bir guruhga 8 daqiqadan vaqt ajratadi. Yo`naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi. Javoblarni aniqlashtiradi, to`ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi.* *II.7. Har bir guruh taqdimoti oxirida ekspert savollari bo`yicha xulosalar qiladi..*	*ularga javob beradi.* *Guruhlar ijodiyotini tashkillashtiradi. Ma`ruzalarni o`qib, savollarga javob topadi.* *Ma`lumotni muhokama qilib, fikr almashib sistemalashtiradi. Format qog`oziga sxema tarizida tushiriladi, talabalar belgilangan qatoriga o`tirib, bir-biriga javoblarini tushintirib beradi.*  *Dastlabki o`rinlariga kelib o`tiradi.*  *tayor ma`lumotlarni taqdim qilish uchun chizmalar ishlab chiqiladi. Guruh sardorlari o`qituvchiga tayor ma`lumotlarni taqdim qiladi.* *Boshqa guruh a`zolarining bergan savollariga javob beradi. Bir-birini baholashadi.*
III. Yakuniy bosqich (5 daqiqa)	*III.1. Mavzu bo`yicha tegishli xulosa chiqaradi.* *III.2. Guruhlarga o`z-aro baholarinin aytadi.. O`quv mashg`ulotlarining natijalarini muhokama qiladi.* *III.3. Mustaqil ishlariga vazifa beradi:* *1. Mavzuning keyingi rejasi savollariga tayorlanib kelish;* *2.Nazorat savollariga og`zaki javob berish (4-ilova).*	*Eshitadi.* *Vazifani yozib oladi.*

18. QUYI AMUDARE IKTISODIY RAYONI.

Reja:

1. Iktisodiy geografik urni.
2. Tabiiy sharoiti va resurslari.
3. Axolisi.
4. Xujaligi.
5. Shaxarlari.

Adabietlar.

Karimov I.A. O’zbekiston XXI asr busag`asida (xavfsizlikka takdid, barkarorlik shartlari, tarakkiet kafolatlari) Toshkent,Uzbekiston, 1997 y.

Asanov G. Nabixonov M, Safarov I. - Uzbekistonni iktisodiy va ijtimoiy geografiyasi. Toshkent, "Ukituvchi" 1994 y.

Akramov Z.N., Musaev P.G. Uzbekistonning iktisodiy va ijtimoiy geografiyasi. Toshkent "Ukituvchi" 1997 y.

Iktisodiy rayon qorakalpogiston Respublikasi va Xorazm viloyatini uz ichiga oladi. Maydoni 170,1 ming km kv bulib, respublika maydonining 38% ini tashkil kiladi. Axolisi 2283,9 ming kishi. quyi Amudare iktisodiy rayoni Uzbekistonning shimolidagi paxtachilik, sholichilik va chorvachilikka ixtisoslashgan. Bu iktisodiy rayon Respublika paxtasining 14%ini, pillaning 11%ini, sholining 72%ini, kora mollarning 15%ini, kuy-echkilarni 1O%ga yakinini, sanoat maxsulotlarini 5,9%ini etkazib beradi. Kuyi Amudare iktisodiy rayoni Uzbekistonning kadimdan rivojlangan iktisodiy rayonlaridan uzokda joylashgan. Iktisodiy rayon xududi orkali Chorjuy-Kungirot-Makat-Beynav temir yulining kurilishi uning iktisodiy rivojlanishida muxim omil buldi. Iktisodiy rayonning tabiiy sharoiti xilma-xil, asosan tekisliklardan iborat. Iktisodiy rayon xududini genetik jixatdan uch kismga bulish mumkin. Birinchi kism Tuyamuyindan Orol dengizigacha chuzilgan, pasttekislik Amudare mansabidan iborat. Mansabning yukori kismini Xorazm voxasi tashkil etadi, bu kadimiy obikor dexkonchilik va madaniyat uchoklaridan biridir. Iktisodiy rayon xududining ikkinchi kismi Kizilkumning shimoliy-garbiy kismi. Bu kism korakulchilikda yaylov sifatida foydalaniladi. Uchinchi kism Ustyurt platosi, bu xudud 40-yillarning urtalaridan boshlab zlashtirila boshlandi. Ustyurt mineral resurslari va yaylovlaridan foydalanilmokda. Iklimi keskin kontinental. Ijobiy xaroratlar yigindisi boshka rayonlarga nisbatan kamrok. egin eng kam -200 mm tushadi. iktisodiy rayonda sugorishni rivojlantirishda Amudarening roli kattadir. Bu erda Uzbekistonda eng katta suv ombori - Tuyamuyin gidrouzeli

(sigimi 7,8 mlrd m3) barpo etilishi bilan Xorazm viloyati, Korakalpogiston respublikasi va Turkmaniston respublikasining Toshxovuz viloyatida suv ta`minoti keskin darajada yaxshilandi, elektr kuvvati kupaydi, transport axamiyati ortdi. Iktisodiy rayonda Ustyurtda tabiiy gaz (Shaxtapaxta, Kuanish) tuzlar, kurilish materiallarining katta zaxirasi Sulton Uvays togida fosforit, temir rudasi, Ok togda plavik shpati va tal`k, Kushxontovda mirablit tuzlari mavjud. Iktisodiy rayon kurilish materiallariga boy. Iktisodiy rayon axolisi tez kupaymokda. 1959 yilda uning axolisi 1021 kishi bulgan bulsa, 2000 yilda uning axolisi 2 600 ming kishiga etdi. Xorazm viloyatida axoli zichligi kishiga tugri kelsa, Korakalpog`iston respublikasida 9 kishiga tugri keladi. qoraqalpog`iston respublikasida axoli 42,3 % bulsa, Xorazm viloyatida 27,4%ga teng. Iktisodiy rayonda sanoat va transport jadal suratlar bilan rivojlanib bormokda. Uning iktisodietida kishlok xujaligi asosiy tarmokdir. qishlok xujaligida esa dehkonchilik etakchi bulib, u kishlok xujalik yalpi maxsulotining 3/4 kismini etkazib beradi. Iktisodiy rayon respublikaning yirik sholi etishtiruvchi rayonidir. Xar yili iktisodiy rayonda 467,1 ming tonna sholi etishtiriladi. quyi Amudare poliz ekinlari, xususan Xorazm kovuni, makkajuxori, savzavot va beda etishtirish yildan-yilga kupayib bormokda. Chorvachilikda koramolchilik birmuncha rivojlangan. Bundan tashkari korakulchilik, yilkichilik, tuyachilik xam rivojlangan. Xorijiy davlatlar bilan kushma korxonalar kurilmokda. Xitoy bilan birgalikda Xorazmda ipak-gazlama korxonasi (1992yil) kurildi. Iktisodiy rayon ishlab chikaraetgan kuvvat va balik konservalarining deyarli xammasi, temir beton konstruktsiyalar xamda gusht maxsulotlari va guruchning 3/4 kismini Korakalpogiston respublikasi etkazib beradi. Mashinasozlik va metallsozlik asosan

avtotuzatish va kishlok xujalik mashinalarini tuzatish korxonalaridan iborat. Bular Nukus, Urganch, Taxiatosh, Kungirot, Xujayli va boshka shaxarlar. Iktisodiy rayonga engil sanoat korxonalari, paxta tozalash zavodlari, tukimachilik korxonalari, tikuvchilik fabrikaliridan iborat. Paxta tozalash zavodlari Urganch, Xujayli,Xonka, Turtkul, Beruniy, Mangitda joylashgan. Xivada gilam tukish fabrikasi ishlab turibdi. Nukusda tukimachilik kombinati kurilgan. Shaxarda kigiz bosish kombinati xam bor. Iktisodiy rayonning ozik-ovkat sanoati moy, sholi oklash zavodlari, non, sut kombinatlari, konserva zavodlaridan iborat. Moy zavodlari Xujayli, Kungirot, Chimboy, Beruniy va boshka shaxarlardadir. Urganchdagi moy zavodi kayta kurilib respublikadagi eng yirik zavodlardan biriga aylandi. Xujaylida gusht kombinati bor. Beruniy, Kungirot, Chimboy, Tutkul va boshka shaxarlarda un kombinati ishlab turibdi. qurilish sanoati iktisodiy rayon xom ashe resurslari va extiejlaridan orkada kolmokda. Nukus, Urganch, Taxiatosh, Dustlik shaxarlarida temir-beton konstruktsiyalari zavodlari ishlab turibdi. Elektr energetikasida keyingi yillarda yiliga 2 mln KVT ga yaqin elektr kuvvati ishlab

chikarilmokda. Buni asosan Taxiatosh GRESi bermokda. Nukus-Korakalpogiston respublikasining poytaxti.

Shaxarda kurilish materiallari kombinati, utov-kigiz kombinati, motor tuzatish, avtotuzatish, engil, ozik-ovkat korxonalari ishlab turibdi. Xujaligi (60,3 ming kishi) paxta tozalash zavodi, moy zavodi, gusht kombinati, kema tuzatish, zavodi, palos va tikuvchilik fabrikalari bor. Urganch (128,9 ming kishi), viloyat markazi. eg-moy zavodi, ekskavator tuzatish zavodi, pillachilik va tikuvchilik fabikalari. Xiva (4O,6 ming kishi yashaydi) kadimiy shaxar bulib, tarixiy me`morchilik edgorliklariga boydir. shaxarda gilam kombinati, paxta tozalash zavodi, tikuvchilik va kulolchilik korxonalari bor.

19. MAVZU: O`zbekistonda tashqi iqtisodiy aloqalar. Mintaqalar ijtimoiy-iqtisodiy tarraqiyotida tashqi iqtisodiy aloqalarning ob`ektiv zarurligi
(ma`ruza)

O`quv soati: **Talabalar soni:**	- 2 soat - talaba
O`quv mashg`ulotining shakli:	- ma`ruza
Mavzu rejasi:	1.O`zbekistonning jahon hamjamiyotida tutgan o`rni 2.Tashqi iqtisodiy aloqalari 3.MDX va Markaziy Osiyo davlatlari Bilan iqtisodiy-ma`daniy aloqalarning istiqbollari
Mashg`ulotning maqsadi:	O`zbekistonning jahon hamjamiyotida tutgan o`rni, tashqi iqtisodiy aloqalari, MDX va Markaziy Osiyo davlatlari bilan iqtisodiy-ma`daniy aloqalarning istiqbollari haqinda ma`lumot berish
Pedagogik vazifalar: Dars davomida O`zbekistonning jahon hamjamiyotida tutgan o`rni, tashqi iqtisodiy aloqalari,.MDX va Markaziy Osiyo davlatlari Bilan iqtisodiy-ma`daniy aloqalarning istiqbollari o`zga xos xususiyatlarin aniqlash	**O`quv faoliyati natijalari:** O`qituvchining natijali faoliyat ko`rsatishiga yo`naltiruvchi darsning metodik qo`llanmasidan farqli, ta`lim texnologiyasi o`quvchilar faoliyatiga qaratilgan bo`lib, u o`quvchilarning shaxsiy hamda o`qituvchi bilan hamkorlikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda o`quv materiallarini mustaqil olib borishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib beradi.
Ta`lim metodlari:	Mo`ammoli o`qitish, Evristik talim, Inson ijodiyotini proektlash, Aqliy hujim usuli,
Ta`lim vositalari:	- Ma`ruza matnlari, slaydlar, texnologik xaritalar, har hil rangdagi marker va kartochkalar, plakatlar
Ta`lim shakllari:	- ma`ruza, mavzuga oid adabiyottlar, guruhlarga bo`lib, o`lar bilan birga ishlash
O`qitish shart-sharoiti:	- maxsus auditoriya
Monitoring va baholash:	*(Reyting tizimida baholash: joriy nazorato`, oraliq nazorat yakuniy baholash)* Yozma, og`zaki, test, savol – javoblar, anketalar

Ma`ruzaning texnologik xaritasi

Bosqichlari	***Mazmuni***	
	O`qituvchining	***Talabaning***
I. Kirish bosqichi (5 daqiqa)	*I.1. Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini e`lon qiladi..* *I.2. O`quv mashg`ulotining shakli, o`tkazilish tartibini tushintiradi va baholash mezonlarini e`lon qiladii (1-ilova).* *I.3. Mavzu bo`yicha ma`ruza matnlarini tarqatadi (har biriga).* *I.4. Mavzuning rejasi va asosiy tushinchalarini eshittiradi va qisqacha izoh beradi..*	*Tinglaydilar* *Mavzu nomini va rejasini yozib oladi.*
II. Asosiy bosqich (70 daqiqa)	*II.1. Aqliy hujum metodi orqali talabalarni faollantiradi. Berilgan savolga o`ylab javob berishni taklif qiladii (javoblarr 1-2 so`zdan bo`lishi kerakligini eslatadii)* *-Geografiya ta`limining zamonaviy metod turlarini yozing.* *Bir talaba javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi va javoblar tahlil qilinadi (15 daqiqa)*	*Savolni muhokama qilib ularga javob beradi.*

	II.2. Talabalarni to`rtda kichik guruhlarga bo`ladi. Mashg`ulotning o`tkazilish tartibini Yana eslatadi. O`quv mashg`uloti «o`zi o`rganib, o`zgaga o`rgatish», e`ni hamkorlikda o`rganish printsipi asosida o`tkazilishini aytadi (zigzag, 2-ilova). *II.3. Guruhlarga ekspert varaqlarini, shu Bilan birga har bir talabaga geometrik shakl tarqatiladi va faoliyatlarini tashkil qiladi (geometrik shakllarni vaqtincha bir joyga quyishlarini, vaqti kelganda undan foydalanishlarini aytadi) (3-ilova). Guruhlarda ishni tashkil qiladi (matnni o`rganib, muhoqama qilishga 15 daqiqa beradi).* *II.4. Doira shaklinin olgan talabalar 1-stol, uchburchak shaklini olganlar 2-stol, to`rtburchak shaklini olganlar 3-stol atrofiga o`tirishlarini aytadi. Har xil guruhlardan to`plangan talabalar o`z savollarini boshqa talabalarga yoritishini tushintiradii. O`zaro o`rgatish jarayoni boshlanadi (15 daqiqa). Talabalar faoliyatini kuzatadi,ularni yo`naltiradi, maslahatlar beradi..* *II.5. Talabalarni o`zlarining dastlabki joylariga, stol atrofiga kelib o`tirishlarini aytadi.* *II.6. Taqdimot boshlanishini e`lon qiladi. Har bir guruhdan 3 tadan talaba chiqib, faoliyat natijalarini taqdim qilishlarini aytadi. Taqdimot uchun har bir guruhga 8 daqiqadan vaqt ajratadi. Yo`naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi. Javoblarni aniqlashtiradi, to`ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi.* *II.7. Har bir guruh taqdimoti oxirida ekspert savollari bo`yicha xulosalar qiladi..*	*Guruhlar ijodiyotini tashkillashtiradi. Ma`ruzalarni o`qib, savollarga javob topadi.* *Ma`lumotni muhokama qilib, fikr almashib sistemalashtiradi. Format qog`oziga sxema tarizida tushiriladi, talabalar belgilangan qatoriga o`tirib, bir-biriga javoblarini tushintirib beradi.*  *Dastlabki o`rinlariga kelib o`tiradi.*  *tayor ma`lumotlarni taqdim qilish uchun chizmalar ishlab chiqiladi. Guruh sardorlari o`qituvchiga tayor ma`lumotlarni taqdim qiladi.* *Boshqa guruh a`zolarining bergan savollariga javob beradi. Bir-birini baholashadi.*
III. Yakuniy bosqich (5 daqiqa)	*III.1. Mavzu bo`yicha tegishli xulosa chiqaradi.* *III.2. Guruhlarga o`z-aro baholarinin aytadi.. O`quv mashg`ulotlarining natijalarini muhokama qiladi.* *III.3. Mustaqil ishlariga vazifa beradi:* *1. Mavzuning keyingi rejasi savollariga tayorlanib kelish;* *2.Nazorat savollariga og`zaki javob berish (4-ilova).*	*Eshitadi.* *Vazifani yozib oladi.*

19. TAShKI IKTISODIY ALOQALAR.

Reja

1. O’zbekistonning jahon hamjamiyotida tutgan o’rni
2. Tashqi iqtisodiy aloqalari
3. MDX va Markaziy Osiyo davlatlari Bilan iqtisodiy-ma`daniy aloqalarning istiqbollari

O’zbekiston tashki savdo va xorijiy alokalar davlat komiteti 1992 yil 12 fevralda tashki iktisodiy alokalar vazirligiga aylantirildi. 1998 yil 2000 -yilgacha bulgan davrda O’zbekiston respublikasining eksport imkoniyatlarini rivojlantirish davlat dasturi kabul kilindi.

O’zbekiston respublikasining tashki iktisodiy alokalar soxasidagi yangi trategiyasi uyidagilarni uz ichiga oladi. Eksport-import operatsi yalarini markazlashtirmaslik: avlat extiejlari uchun zarur tovarlarning eksporti va importi ustidan nazorat uchaytirish: davlat uchun muxim bul-magan tovarlar eksportini osonlashtirish: ksportning xom asheviy yunali-shini bartaraf etish, xorijiy investitsiyalar okimining engayishiga kumak lashish. Mustakil respublikaning tashki iktisodiy alokalar oxasidagi yangi siesati jaxondagi juda kup mamlakatlar bilan xar tomonlama alokalarni kengaytirishda uz ifodasini topmokda.

1997 yil Uzbekistonning tashki savdo oboroti 8,9 mlrd, dollorni tashkil etdi. Uning 31,2% dan kuprogi MDX mamlakatlari, 68,6% boshka xo rijiy mamlakatlar bilan olib borilgan savdo-sotikka tugri keladi. O’zbekiston Evropa Ittifokining Markaziy Osiedagi eng yirik savdo iktisodiy sherigi xisoblanadi. 1994 yil Evropa Ittifoki bilan diplomatik munosabatlar urnatildi va Bryusselda O’zbekiston respublikasi vako latxonasi ishlay boshladi.

O’zbekiston va Evropa Ittifoki urtasida tukimachilik maxsulotlari savdosi bitim tuzilgan. Respublikamiz eksportining asosiy maxsulotlari: paxta tolasi, mashinalar, ularga jixozlar va extiet kismlar, rangli va kolra metallar,mineral xom-ashe, ugit, pilla, paxta chikindilari, usimlik moyi, ip,gazlama.

Uzbekistonga 30 ortik maxsulot chetdan keltiriladi. Bugdoy, gusht,sut va sut maxsulotlari, srieg, shakar, choy, kofe, shirinliklar, kartosh ka, farmotsevtika maxsulotlari, avtomobil`, poyafzal uskunalari import kilinadi. Importning 18,2% ni ozik ovkat maxsulotlari tashkil etadi. Xukumatimiz kurgan chora tadbirlar natijasida respublikada galla etish tirish kupaydi. Galla importi 2 marta, gurus importi 1O marta, ozik-ov kat importi jiddiy kamaydi.

Iktisodietdagi ustivor loyixalarni amalga oshirish uchun jalb etil gan xorijiy investitsiyalar xajmi 1 mlrd. AKSh dollorini tashkil etadi. Xorijiy sarmoyadorlik iktisodda tub uzgarishlar siesatini amalga oshirishda, texnika va texnologiyani yangilash jaraenlarini jadallashtirish,

birinchi navbatda ishlov beruvchi sanoatni rivojlantirishda erdam bermokda. Xorijiy firmalar, xalkaro tashkilotlar firmaning kime, gaz, neft` sanoati, kitshlok xujaligini rivojlantirish buyicha yirik investitsiya loyixalarida ishtirok etmokda.

AKSh, Germaniya, Frantsiya, Turkiya, Evropa tiklanish va tarakkiet banki eng yangi mashina va uskunalar xamda texnologiyalar importini kishlok xujaligi maxsulotlarini markazlashtirilgan xolda xarid kilishni moliyalash, kukdumalok gaz-neft` konini uzlashtirish loyixalarini kreditlash buyicha bitimlarni imzoladi. Buxoro neftni kayta ishlash zavodini kurish,Kashkadare va Namangan viloyatlaridagi neft` konlrini uzlashtirish buyicha rantsiya bilan munosabatlar faol rivojlanmokda. Evropa tiklanish tarakkiet banki bilan Murontov oltin konlaridan oltin , kumush va boshka nodir metallar olishga ixtisoslashgan "Zarafshon-N`yumant" Uzbekiston-AKSh kushma korxonasi kurilishini va boshka moliya manbalarini movofiklashtirish buyicha bitimlar imzolandi.

Paxta xom ashesini xalkaro bozor talablariga javob beradigan tayer maxsulot darajasiga kayta ishlashning jami tsiklini kamraydigan yangi texnologiyalarni joriy kilish buyicha loyixalar ishlab chikarilgan. Bu loyixalarni amalga oshirish uchun Shvetsariya banklari bilan birga "Uzengilsanoat", "Paxtabank", O’zbekiston respublikasi tashki iktisodiy faoliyat milliy banki xam ishtirok etmokda. Respublika xalkaro Valyuta fondi, Jaxon banki, Xalkaro mexnat tashkiloti, Xalkaro elektr ittifoki, Evropa tiklanish va tarakkiet banki,Xalkaro moliya korparatsiyasi, Bojxona xamdustligi kengashi kabi iktisodiy xamkorlik buyicha obruli xalkaro tashkilotlar a`zoligiga kabul kilindi.